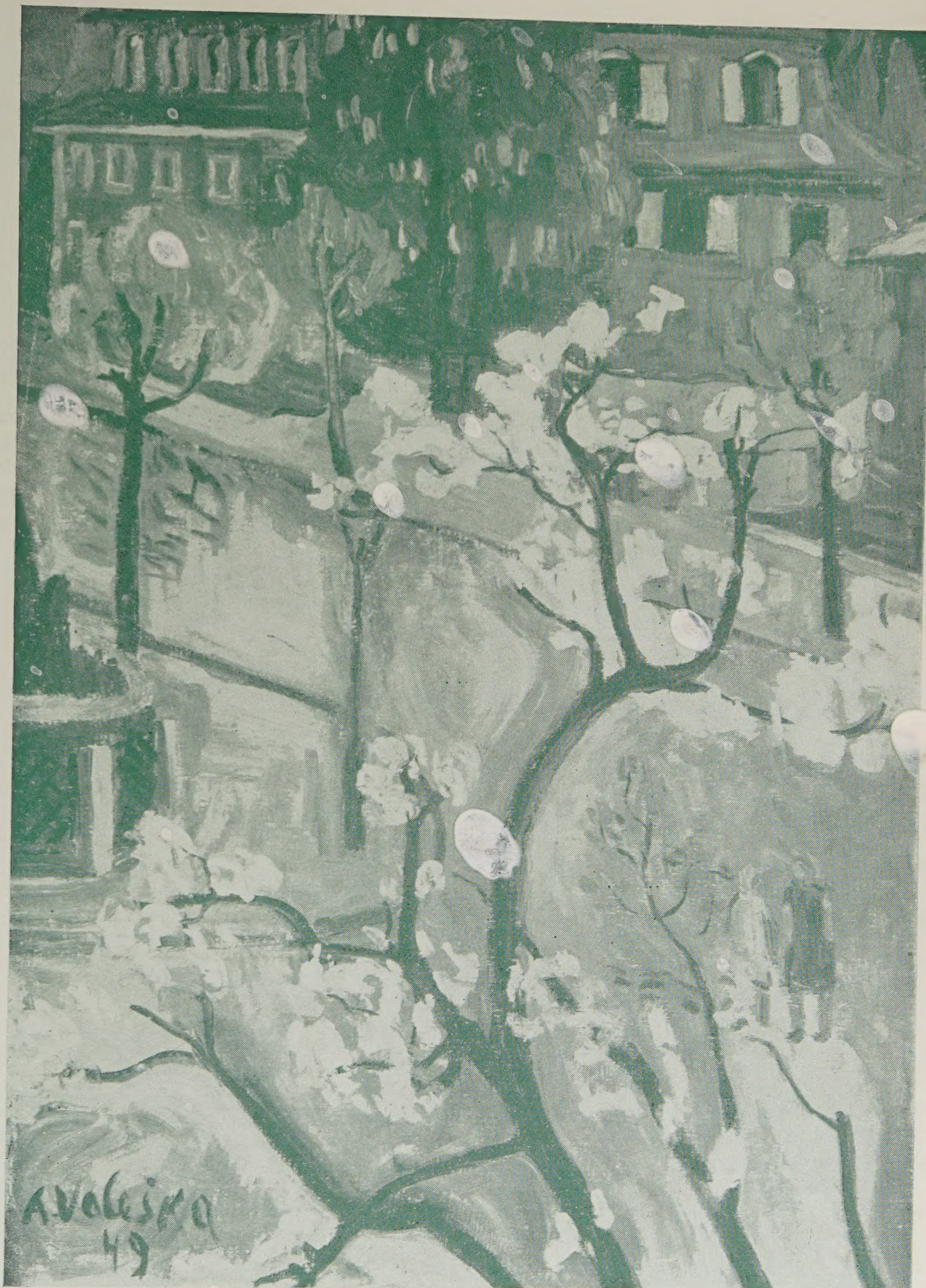

AIDAI

1 9 5 2

NR. 5

TURINYS

MAY, 1952

AIDAI-ECHOES, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunk Port, Maine. Subscription $5.00 yearly in U. S. A.; single copy 50c.; Canada $5.25, single copy 55c.: Foreign $6.00.—Entered as second class matter at the post office at Kennebunk Port, Maine, February 7, 1950, under the act of March 3, 1879. Additional entry at Brooklyn, N. Y.

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1952 METAI GEGUŽĖS MĖNUO Nr. 5 (49)

KULTŪRA IR RELIGIJA

A. MACEINA

Šių dviejų svarbiausių žmogiškojo gyvenimo sričių klausimas yra sprendžiamas labai nevienodai. Koki yra tarp jų santykiai? Kokios reikšmės turi kultūra religijai ir religija kultūrai? Ką reiškia religingam žmogui užsiimti kultūrine kūryba ir ką reiškia kultūringam žmogui atlikti religinius veiksmus?

Dvi priešginybės čia pasisiūlo į šiuos klausimus atsakyti: *humanizmas*, kuris religiją įjungia į kultūrą, ir *misticizmas*, kuris kultūrą padaro nereikšmingą religijai. Sakysime, vienas mano bičiulis iš Australijos neseniai rašė, kad "religija yra vienas iš pagrindinių kultūrinių veiksnių, kaip menas, mokslas, politika". Iš kitos pusės taip pat vienas iš bičiulių tvirtina, kad "religijai iš esmės nereikalinga nei poezija nei kultūra. Religija eina pirma kultūros tiek laiko, tiek esmės sąrangos atžvilgiu. Religija be kultūros gali egzistuoti".

O vis dėlto nė vienas iš šių atsakymų kultūros ir religijos santykių neišsprendžia. Nė vienas nenurodo tinkamos šių pradų reikšmės vienas kitam, nes pabrėžia ne juos abu, bet *vieną* kurį kito nenaudai.

Kas yra religija? — *Religija yra žmogaus santykis su Dievu.* Tai yra senas ir teisingas apibrėžimas. Jame yra du pradai: žmogus ir Dievas. Abu jie religijai yra esminiai. Abu jie yra asmeniniai. Kam Dievas yra neasmeninis, tam ir jokio santykio su šitokiu 'dievu' būti negali, nes *asmuo santykiuoja tik su asmeniu*, bet ne su daiktu. Todėl kam Dievas yra daiktas (pasaulis, kažkokia visuotinė jėga, visuotinė tvarka . . .), tas religijos neturi. Religija yra tik *dviasmeninis* santykis. Tačiau kaip tik todėl ji nėra vieno tik žmogaus padaras. Joje turi dalią ir antrasis šio santykio narys — *Dievas*. Tačiau būdamas aukštesnė Tikrovė už žmogų, Dievas padaro religiją nebesutelpančią žmogaus buvime. *Religija yra žymiai daugiau, negu tik žmogiškoji būtis.* Religija yra *ir* dieviškoji būtis, ir dieviškasis žodis, ir dieviškasis veiksmas.

Kaip tad būtų galima šį *dieviškąjį* religijos pradą nutraukti žemyn ir įjungti į kultūrą? Juk kas gi yra kultūra? Tai *žmogiškoji kūryba.* Žmogus savo veikimu apipavidalina gamtą ir kuria tuo būdu kultūrą. Todėl kultūra yra vieno tik žmogaus padaras. Dievas *tiesioginiu būdu* čia neveikia. Tiesa, Jis palaiko žmogų buvime, Jis teikia jo dvasiai jėgos ir stiprybės, tačiau Pats *tiesiog* Jis kultūros nekuria. Mokslas ir menas, technika ir ūkis, teisė ir valstybė nėra Dievo, bet *žmogaus kūriniai.* Dievas yra religijos, ne kultūros Autorius. Kas tad yra platesnės apimties? Aišku, *religija.* Religija apima kultūrą, nes ji apima *visą* žmogiškąją būtį. Žmogus, eidamas į santykį su Dievu, eina į jį visas. Religija yra visuma. Niekas iš žmogiškosios būties religijoje nėra išskiriama arba paliekama už religijos vartų. Viešpaties akivaizdoje žmogus stovi su visu savo gyvenimu ir su visais savo darbais. Todėl kultūra telpa religijoje, bet ne atvirkščiai. Kultūra negali apimti religijos, nes žmogus negali apimti Dievo. Todėl teorija apie religijos įglaudimą į kultūrą neišsilaiko nei kultūros, nei religijos filosofijos šviesoje. Nutraukti religiją į kultūrą ir ją pastatyti šalia mokslo, meno, technikos, politikos reiškia paversti Dievą *žmogaus padaru*, vadinasi, nebe Dievu, nes žmogaus sukurti 'dievai', kaip teisingai apie juos sako psalmininkas, "turi burną, bet nekalba; turi akis, bet nemato; turi ausis, bet negirdi" (ps. 113), nors jie ir vadintųsi pačiais prakilniausiais var-

dais: pažanga, tobulėjimu, demokratija, laisve, humanizmu . . . Vadinti žmogaus santykį su šiais neasmeniniais daiktais 'religija' būtų daugiau, negu keista. Religija yra žmogaus santykis ne su savo rankų ir dvasios padarais (vadinasi, su kultūra), bet su *Transcendencija,* vadinasi su Tuo, kuris yra aukštesnis už mus pačiu savo buvimu. O jeigu taip, tuomet apie jokį religijos įjungimą į kultūrą negali būti kalbos, jeigu norime palaikyti religijos esmę ir Dievą vadinti Dievu, o ne stabu.

Religijos 'sukultūrinimo' mintis slypi ir kitame, dažnai girdimame teigime, esą, religija esanti nepaprastai naudinga 'gyvenimui'. Jau apšvietos laikais prasidėjo ginčas, ar religija patarnaujanti kokiu nors būdu gyvenimui ar ne. Liberalinio nusiteikimo žmonės teigė, kad ne. Jų pažiūra, religija palaikanti prietarus, trukdanti žmonijos tobulėjimą, nes nukreipianti žmogaus dėmesį nuo žemiškųjų dalykų į kažkokius dangiškuosius. Iš šios nuotaikos kilo ir žinomas marksizmo posakis, kad religija esanti opiumas liaudžiai. Iš kitos pusės katalikai šokosi įrodinėti, kad religijos *nauda* gyvenimui esanti nepaprastai didelė. Dar neseniai man teko skaityti, kaip vieno teologų bendrabučio praeses rašė, jog religija praplečianti žmonijos akiratį ir pagilinanti jos žinias, remianti žmogaus teises, stiprinanti atskirų žmonių bei tautų dorovę, padedanti jaunimo auklėjimui, stiprinanti bei švelninanti valstybių santykius, turinti geros įtakos literatūrai, menui, architektūrai . . . Kitaip sakant, gyvenimas esąs kažkas aukštesnio už religiją, o religija tarnaujanti šiam 'gyvenimui' priemone. Šių religijos 'apologetų' įtikinti bedieviai samdosi tarnus katalikus, siunčia juos sekmadieniais mišių ir išpažinties, nes tuomet tarnai esą klusnūs, darbštūs, gerbią nuosavybę, atlieką rūpestingai savo pareigas, vadinasi, *apsimoka ekonomiškai.* Išvada labai logiška: religija yra naudinga gyvenimui, taigi palaikytina, kaip ir visos naudingos priemonės. Tačiau nesunku pastebėti, jog šių teiginių gelmėse glūdi mintis, kad religija telpa gyvenime, kad ji yra siauresnis už gyvenimą dalykas, kad ji yra ne pats gyvenimas, bet tiktai priemonė jam, tik jo dalis, tik vienas jo pradas. Tai yra humanistinis religijos supratimas, jeigu jau ne pragmatinis. Reikia tik nusistebėti, kad šio humanizmo ir net pragmatizmo nesykį užtinkame ir katalikų raštuose.

Iš kitos pusės stovi *misticizmas* su savo paniekos pilnu žvilgiu kultūrai. Kultūrinės krizės metu (vistiek ar ši krizė būtų bendruomeninė ar asmeninė) žmogus, nesyki nusivylęs kultūros pažadais, numoja į viską ranka ir renkasi vienos tiktai religijos kelią. Tuomet jis viską nori apsupti religijos skraiste, persunkti religiniu pradu, viską kildinti iš religijos, paneigdamas savarankiškumą kitoms sritims, paneigdamas jų prigimtąjį vertingumą ir jų reikšmę. Tuomet jam atrodo, kad religija esanti kultūros nereikalinga, kad ji galinti egzistuoti ir be jos; priešingai, "kultūra be religijos būti negali: mirštant religijai, miršta ir kultūra". Šių minčių yra buvę visais amžiais, bet jų ypač pasirodė pastarajame šimtmetyje, kai žmogus pamatė, kad apšvietos kultūriniai pažadai neįvyko, kad kultūra įžengė į visuotinę krizę. Misticistiniai sąjūdžiai budizmo, teosofijos, antroposofijos pavidalu išplito visame pasaulyje; nekatalikiškoji krikščionybė suskilo į daugybę sektų, kurios beveik visos buvo pagautos šios misticistinės srovės. Kultūra šiai nuotaikai pasirodė tik religijos slogutis, tik apsunkinantis priedas. Kaip Rousseau savo metu šaukė žmones nusigrįžti nuo kultūros ir eiti į *gamtą,* taip naujasis misticizmas kvietė nusigrįžti nuo tos pačios kultūros ir eiti į *religiją.*

Nesunku tačiau pastebėti, kad misticizmas serga ta pačia liga, kaip ir humanizmas, būtent, *religijos visumos iškreipimu.* Humanizmui religija suteka į žmogų ir jo santykius su kultūrinėmis vertybėmis. Misticizmui religija yra tiktai vieno Dievo veikimas, kuriame žmogus yra pasyvus objektas, bet ne veikėjas: laisvas, atsakingas, galįs nuo Dievo nusigrįžti ir jį paneigti. Misticistiškai suprasta religija yra nebe žmogaus *santykis* su Dievu, bet gryna žmogaus kaip padaro (ne kaip laisvo asmens!) *priklausomybė* nuo Dievo; ne žmogaus atsiliepimas į Viešpaties pakvietimą, bet būtinybė. Misticizmas pamiršta, kad Dievas žmogų į santykį su Juo kviečia, bet neverčia. Religija savo esmėje yra *laisvas* žmogaus apsisprendimas ir atsakymas. Kur šitokios laisvės nėra, ten nė religijos nėra.

Jeigu tačiau žmogus yra religijai būtinas, tai tuo pačiu jai yra būtina ir kultūra, nes *nėra žmogaus be kultūros.* Kiekvienas žmogaus žingsnis pasaulyje, kiekvienas jo veiksmas yra kultūrinis, nes grynai gamtiškai žmogus nei veikti, nei egzistuoti negali. Kultūra yra susijusi su žmogaus esme ir tuo pačiu su religija. Misticistinis tad tvirtinimas, kad religija yra pirmesnė už kultūrą ir laiko atžvilgiu ir savo esme, yra neteisingas. *Laiko atžvilgiu čia nėra nieko pirmesnio.* Religija ir kultūra kyla *kartu* su žmogaus atsiradimu. Kaip nėra nekultūringo žmogaus, taip nėra nė nereligingo. Religija ir kultūra yra žmogiškosios būties apraiškos. Kai tik ši būtis pasirodo pasaulyje, sykiu su ja pasirodo ir kultūra su religija. Sakyti, kad primityvios tautos turi religiją, o neturi kultūros, yra nesusipratimas. *Nėra tautos be kultūros.* Primityvios tautos turi kultūrą, tik ši kultūra nėra *aukštoji* kultūra, kaip ir jų religija nėra tobula. *Laiko* tad atžvilgiu negalima sakyti, kad religija pasaulyje pasirodė pirmiau, o paskui iš jos ar po jos atsirado kultūra.

Prigimties atžvilgiu tačiau reikia drąsiai teigti, kad *kultūra yra pirmesnė už religiją,* nes žmogus yra pirmesnis už savo *santykį* su Dievu. Pirma reikia, kad žmogus būtų, o tik paskui (ne laiko, bet *prigimties* prasme!) jis gali sueiti į santykį su Transcendencija. Taip yra ir su kultūra. Religija neturi savų pasaulyje reiš-

LEONARDO DA VINCI KRISTUS (PASKUTINĖS VAKARIENĖS FRESKO DETALĖ)

kimosi būdų ir formų: šie būdai ir šios formos yra *kultūriniai*. Vadinasi, jie turi būti sukurti, kad galėtų būti religijos panaudojami. Kultūra padeda religijai medžiaginius pagrindus *veikti*, kaip prigimtis tokius pagrindus padeda kultūrai, kūnas dvasiai. Kad žmogus galėtų Viešpatį garbinti, reikia kad jis turėtų *kalbą*, o kalba juk yra kultūrinis padaras. Net pats Dievas savo Apreiškime naudojasi *žmogaus* žodžiais, sąvokomis, vaizdais, palyginimais, vadinasi, *kultūriniais* kūriniais. Kad žmogus galėtų Viešpačiui paaukoti savo darbo priemones, jis turi mokėti pasistatyti aukurą ir turėti ugnį, vadinasi, specifiškai kultūrinius dalykus. Kad jis galėtų išvystyti kulto apeigas, turi būti jau šokio, vaidybos, muzikos, audimo, siuvimo bent pradmens, be kurių liturgija yra neįmanoma. Kad žmogus galėtų formuluoti dogmas, jis turi būti pakankamai pažengęs filosofijoje, turėti aiškių ir vienprasmių sąvokų. Be graikiškosios 'logos' sąvokos šv. Jono evangelija yra neįmanoma. Visose tad srityse religija reikalauja kultūros. Visose srityse esama tam tikros 'laiko pilnybės', kuri yra būtina, kad tas ar kitas religijos elementas galėtų apsireikšti ir veikti. *Paneigti tad kultūros vaidmenį religijoje reiškia paneigti ir pačią religiją*. Religija nekyla iš kultūros, kaip to norėtų humanizmas, kaip dvasia nekyla iš kūno. Tačiau kultūra neša ir veikdina religiją, kaip kūnas neša ir veikdina sielą. Misticistinis tad kultūros ir religijos santykių išsprendimas krikščionies nepatenkina, nes jis paneigia arba bent paniekina žmogų ir jo darbus.

Koks tad yra santykis tarp kultūros ir religijos? — Toks pat, koks jis yra tarp žmogaus ir Dievo. *Kiekviena religija yra išganymo religija*. Žmogus jieškosi Dievo tam, kad šis jį išvaduotų iš jo netobulumo, iš jo kaltės, iš jo kančios, iš jo netikrumo. Išganymas yra esminis religijos pradas. Kur jo nėra, ten nė religijos nėra. Tačiau reikia, kad žmogus *būtų*, kad jis šitokį išganymo ilgesį turėtų, kad jis Dievo jieškotų ir Jo trokštų. Kitaip sakant, Dievas parodo savo išganingą veikimą tik tuomet, kai žmogus virsta šio veikimo objektu. Žmogaus Dievas negali išganyti prieš jo valią. Tai yra senas šv. Augustino teigimas. Šiuo atžvilgiu *žmogus sudaro Dievo veikimui objektą*. Dievas reikalauja žmogaus įvykdyti išganymo darbui. "Reikia konstatuoti, sako pop. Pijus XII savo nuostabiai gilioje enciklikoje 'De Corpore Christi mystico', nors kažinkaip keistai tai atrodytų, kad ir Kristus yra reikalingas savo sąnarių pagalbos" (nr. 14). Todėl popiežius ir vadina Bažnyčią "Išganytojo pilnybe ir užbaigimu" ir teigia, kad "Kristus taip pat randa Bažnyčioje visada savo užbaigimą" (nr. 26).

Šitaip suprastas žmogaus ir Dievo santykis meta didelės šviesos santykiui tarp kultūros ir religijos. Visų pirma *kultūra padeda medžiaginį pagrindą religijai*. Ji duoda jai veikimo objektų, formų, priemonių, be kurių ji negali žmogiškoje egzistencijoje pasirodyti, veikti ir išsilaikyti. Ir juo kultūra yra aukštesnė, tuo geriau religija *gali* egzistuoti. Reikia pabrėžti, kad čia nėra *priežastinio* ryšio, tarsi kultūros pažanga pati savaime, *kaip priežastis*, neštų ir religijos pažangą. Ne! Bet čia yra sąlygų ryšys. Tai reiškia, kad aukštoje kultūroje religija randa geresnių sąlygų savo mokslui, savai bendruomenei ir savam kultui, negu primityvioje kultūroje. Kaip dvasia gali veikti geriau sudėtame ir sveikame kūne, taip lygiai ir religija gali geriau reikštis aukštoje ir sveikoje kultūroje. Tačiau kaip ne kiekvienas boksininkas yra genijus, taip lygiai ir ne kiekviena aukštoji kultūra yra sykiu ir aukštos religijos matas. Religija visados yra ir pasiliks *laisvas* žmogaus apsisprendimas. Todėl gali būti žmogus ir labai kultūringas ir sykiu ateistas, nes kultūra laisvės ne tik nepanaikina, bet jos sąmonę išryškina ligi aukščiausio laipsnio. Religija, kaip sakyta, nekyla iš kultūros, todėl priežastingo ryšio čia nėra. Bet čia yra stiprus sąlygų ryšys. Kur nėra aukštos kultūros, ten nėra ir negali būti nė tobulo religinio reiškimosi. Kur nėra išsivysčiusios filosofijos, ten nebus nė tikslaus dogmų formulavimo. Kur nėra stipraus bendruomenės jausmo, ten nebus nė stiprios religinės organizacijos. Kur nėra didelio meno (muzikos, tapybos, architektūros), ten ir kultas bus primityvus. Smunkant kultūrai, smunka ir religija, nes ji neranda atramos žmogaus gyvenime. Tai yra pirmasis religijos ir kultūros santykių dėsnis: *religija taip laikosi kultūros, kaip dvasia laikosi kūno*. Kaip spirocheta pallida suėstuose smagenyse dvasia reiškiasi idiotiškai, taip lygiai idiotiškai reiškiasi ir religija nusmukusioje ir iškrypusioje kultūroje. Vadinamojo kamieninio (Stammkultur) tarpsnio religija yra ryškus ir nepaneigiamas šio dėsnio patvirtinimas.

Antra, *religija atbaigia kultūrą*. Jeigu žmogus religijon ateina visas — su visa savo prigimtimi ir su visa savo kultūra — ir jeigu jis jieško ir trokšta išganymo, tai savaime aišku, kad *išganymas apima ne tik žmogų kaip asmeninę būtybę, bet ir visą jo gyvenimą su visa jo kūryba arba kultūra*. Kultūra taip pat yra išganymo objektas, kaip ir pats žmogus. Tai ir yra anas dėsnis, kurį prof. St. Šalkauskis vadina *kultūros atbaigimu*. Kultūra yra religijos atbaigiama ne ta prasme, tarsi Dievas pratęstų žmogaus darbus mokslo, meno, technikos, ugdymo ar ūkio srityse. Ne, *religija atbaigia kultūrą išganymo prasme*. Kitaip sakant, religija išgelbsti kultūrą nuo nuodėmės ir nuo jos pasėkų. Daugeliui bus nuostabu, išgirdus, kad *dogma atperka mokslą*, nes jį išvaduoja nuo klaidos; *meilė atperka visuomenę*, nes ją išgelbsti nuo egoizmo; *išmalda atperka ūkį*, nes jį išgelbsti nuo daikto viešpatavimo, palenkdama jį žmogui; *Bažnyčios misterija at-*

LEONARDO DA VINCI

1452 - 1519

Autoportretas

perka moterystę, nes išvaduoja ją iš seksualizmo; *Dievo Apvaizda atperka apsirūpinimą ateičiai,* nes išvaduoja jį nuo įstrigimo šioje praeinančioje tikrovėje ir t.t. *Kiekviena religijos tiesa yra vienos kurios kultūrinės srities išganytoja.* Religija duoda kultūrai naują prasmę, kokios ji savyje neturi, ir tuo būdu pakelia ją į naują būtį, kokios žmogiškasis genijaus jai suteikti negali. Šia prasme religija ir atbaigia kultūrą. Tai yra antrasis kultūros ir religijos santykių dėsnis.

Šie du dėsniai suderina ir tinkamon sintezėn suveda humanizmą ir misticizmą. Humanizmas yra teisingas tuo, kad jis svarbios reikšmės skiria kultūrai. Tačiau jis yra neteisingas, kai religiją įjungia į kultūrą, padarydamas ją kultūros *dalimi.* Misticizmas yra teisingas, kai jis iškelia religiją aukščiau už kultūrą; bet jis yra neteisingas, kai jis paneigia kultūros vaidmenį religijoje. Tuo tarpu iš tikro religija reikalauja kultūros kaip savo medžiaginio pagrindo bei objekto, ir kultūra reikalauja religijos kaip savo atbaigėjos ir išganytojos. Nusigręžti nuo kultūros reiškia įstrigti į bekūnį spiritualizmą, kuris religiją taip lygiai sunaikina, kaip ir bedvasis materializmas. Nusigręžti nuo religijos reiškia patekti į išdidų prometeizmą, kuris įstringa žmogiškajame pasitikėjime ir suklumpa galop savo negalėje, kaip Mickevičiaus Konradas savoje improvizacijoje.

Tuo tarpu krikščioniškasis kultūros ir religijos santykių supratimas neneigia nei vieno, nei kito prado, nes jis neneigia nei žmogaus, nei Dievo. Krikščionybė yra visuotinė religija ne tik žmonių, bet ir jų darbų atžvilgiu. Ji apima visa, ką tik žmogus sukuria, nes *visa yra reikalinga išganymo,* tačiau ne tuo būdu, kad viskas yra sumistikinama, bet tuo, kad *kiekvienam dalykui yra nurodoma jo prigimtoji vieta būtyje,* kurioje nuodėmė kaip tik yra padariusi netvarką. Todėl krikščioniui niekad netenka *rinktis* tarp kultūrinių ir religinių vertybių, nes *vertybių konflikto krikščionybėje nėra.* Krikščionis suima savyje *visa,* kas tik yra. Jam visa yra leista, išskyrus nuodėmę, nes nuodėmė yra nevertybė. Jeigu istorijoje pasitaiko žmonių ar laikų, kurie dėl religijos nusigrįžta nuo kultūros (nuo meno, nuo mokslo, nuo bendruomenės, nuo politikos), tai yra asmeninis jų apsisprendimas, galimas daiktas, nekaltas subjektyviai, bet nepavyzdingas ir nepateisinamas *objektyviai.* Bažnyčia leidžia savo prieglobstyje klestėti mistinio ir net anachoretinio nusiteikimo žmonėms, nes Viešpaties Karalystėje yra daug buveinių. Tačiau ji niekad šio nusiteikimo nepadaro principu ir neišeina *prieš* kultūrą. Atvirkščiai, kultūros skatinimas ir kėlimas eina ranka rankon su bažnytiniu veikimu, nes Bažnyčia gerai žino, kad *kultūringoje tautoje ir religija yra kultūringai suprantama bei vykdoma.*

ALFONSAS NYKA-NILIŪNAS

Iš nespausdinto ankstyvesniųjų eilėraščių rinkinio ORFEJAUS KAPAS arba DAINOS APIE MANE IR DAIKTUS, KURIE BUVO MANO DRAUGAI.

VASARA

Vasaros džiaugsmo tyloj laimingi sapnuoja kaštanai;
Saulė ir vėjas ramus dar miega parimę languose,
Švelnūs kaip žemės daina. Su vystančių lapų vainikais
Spindinčios žemės spalvos laimingas grįžta per kaimą
Faunas ir jo sudulkėjusios lūpos, suskirdę nuo vėjo,
Dega rugpjūčio liepsnose karštos, kaip vynuogių kekės.
Sunkūs lelijų žiedai lyg sapnas ramų jo veidą
Puošia. Jis neša ant rankų nimfos apsvaigusį kūną,
Lankstų kaip medžiai audroj ir pridengtą degančiom rožėm.
Šiurkščios rankos delnais jos kūną paliečia kaip varpos.
Girto Sileno vežimą, pilną garuojančio vyno,
Tempia per kaimą lėtai vainikuose skendintys jaučiai.
Karšto džiaugsmo taures iškėlę aukštai tamsiaodės
Neša prie lūpų drėgnų. Amūrai, sulėkę kaip bitės
Žydinčių vyšnių žieduosna, supasi sodų ramybėj.
Namas, gatvė, takai ir paukštis nuo vėjo pražilęs
Skendi ugny; laukuose — nė garso; kely — nė šešėlio.
Verkia tik slenkstis tylus. Tik kukčioja senstančios durys,
Laukdamos žingsnių ramių jauniausio sūnaus palaidūno.
(Ten aš gimiau ir tenai iš spindinčios žemės išaugau).
Snaudžiančiam medžiui kieme, kaip motinai, sėdi ant kelių
Senis, o liepų žiedai jam krinta glėbiais ant pečių.
Gatvėmis bėga vaikai ir šaukia, ir švilpia, ir klykia,
Kol jų balsai erdvėse nugrimsta su miegančiais paukščiais.

Vasaros džiaugsmo tyloj įmigę sapnuoja fontanai;
Saulė ir vėjas ramus tik žiūri, kaip grįžta per kiemą
Pilkas kaip žemė namo palinkęs sūnus palaidūnas;
Kojas jam laižo šuva; jam šypsosi durys iš džiaugsmo.
Sėdžiu prie lango, slaptai klausydamas vasaros balso:
Skamba ir vėl tolumoj Sileno girtaujančio dainos;
Senio veidas ramus, kad išeis, kad nemirs, bet sugrįš čia;
Miško pavėsy tamsiam maudosi krykščiančios nimfos
Ir vėsiam vandeny panyra karštos jų krūtys.

1940

LA BAIGNEUSE

Kai didelės ir mažos žvaigždės spindi
Ir gundo klysti per naktis toli,
Mergaitė, kojas plaudama, sumindo
Mėnulį ežero dugne, smėly,

Ir miega, lyg koralas, iš vandens išplaukus
Karštam aksome vasaros nakties keistos.
Planetos krinta į melsvus jos plaukus,
Sietyns brolelis spindi ant kaktos.

1941

VASAROS SIMFONIJOS

FRAGMENTAI

I

Žemyn nuo kalno ėjo gatvė,
O šalia jos stovėjo antakius suraukęs namas,
Kuriam labai giliai miegojo užburtasis vasaros šaltinis
Ir viršum jo, iškėlęs šešėlingą galvą,
Gal šimtmetį sapnavo beržas.
. . . .
Pirmųjų spindulių nubudintas, kai dar visi miegodavo,
Aš vienui vienas su drugiais ir spinduliais išbėgdavau laukais
Klausytis, kaip ateina šventas vasaros sekmadienis,
Kaip keliasi ir aidi, iš pradžių mieguista
Kažin keno be galo skaudžiai skriaudžiamos mergaitės samdinės daina;
Kaip meldžiasi po alksnio karties lieptu vandeny nubudusi žuvis,
Kaip šešėlingame šventoriuj skendinčią bažnyčią kelia išsimaudęs rasoje auksinis
[varpas
Ir šaukia vėl mane vardu svirtis, kaip motina, išėjusi pakluonėn.

II

Iš miško grįžta balta skrybėle diena;
Rasa pažliugusiu žaliu apsiaustu pridengtas jos šiltas kūnas.
Vėsioj srovėj, ant akmenio, iš džiaugsmo klykaudamas rausias kėkštas.
Iš tolo skamba paukščių pilna galva beržas plačiašakis,
Ir milijonai spindulių atbėga, kaip auksinė gyvulių banda, kaimais.
Ten sėdžiu vienas ant akmens, kurs buvo panašus į varlę,
Ir šviesiaplaukis rytas skamba kaip Corot.
Mano pasauly vasara. Auksinis rytas.
Mieguistas tėvas skaito pasaką *apie dainuojantį ir*
[šokantį mergaitės vieversėlį
Ir sienoj šypsos, spindulių prajukintas, šventasis Jonas.

III

Vidudienį ten būdavo taip nuostabiai nyku:
Ant stalo snausdavo palikę vienos varpažiedės;
Įnirtę musės pešdavosi ant tuščios stiklinės;
Negarsiai, snūduriuodamos, kažko dejuodavo langinės.
Tuomet įeidavo nedrąsiai milžiniškas bernas, basas, pilko veido
Ir geležiniais pirštais glostydavo besivaidijančias seseris stygas.

Kažkur, toli, varpams prabilus,
Atgydavo, tartum jauni, namai
Ir judindavo mėlynas, kaip vyturėlio akys, langines.
Bekraščio džiaugsmo apimtas aš tuščiame vidudieny suklykdavau,
Nes vienuma man tapdavo didžiuliais rūmais: Vienuma.
Jų salėse keistai skambėdavo daina, romantiška daina apie rūsčiam gamtovaizdyje,
[svetimoj šaly, apleistą pasakos šalnų mergaitės kapą,
Ir Coleridge'o Senasis Jūrininkas, atsidaręs girgždančias sunkaus in folio duris,
[vėl skrisdavo išmirusių audrų būry į tolimas šalis.

Ilgai taip šaukdavau, kol vėl iš praeities visi kadaise užmiršti daiktai sueidavo
Ir, rateliu aplink susėdę,
Kaip burtininko jie klausydavo manęs.
Taip viskas ten gyveno ir kalbėjo:
Ant užlų pamestas medžioklės ragas,
Pietų Ašigalio kelionėje nušautas albatrosas,
Margasis dvaro laikrodžio heroldas
Ir mėlyna kaip vyturėlio akys vasaros laukų tyla.

IV

čia viskas miršta, tiktai ten dar niekas nemirė.
Ten mano nesuvaldoma dvasia norėjo būti Prometėjum.
Ten bėgo su būriu drugių vaikystė,
Įmigus statiškame amžinosios vasaros sapne.
Tenai buvau aš Laimingasis Princas.
Tenai buvau aš Dievas.
Ten buvo galima ir prisikelt.
šios žemės viešpačiai — Skausmas ir Liūdesys,
Laisvė ir Duona —
Buvo sunkios vaikystės draugai.
Todėl aš grįšiu ten, nes jau ir vasara išeina.
Ten laukia kaimas, gatvė, mėlynasis namas,
Kadaise mirusio žmogaus užkimęs balsas, parėjęs vienas klaidžiot po namus ir sodus,
Mieguistas tėvas skaito pasaką *apie dainuojantį ir*
[šokantį mergaitės vyturėlį
Ir sienoj šypsos, spindulių prajukintas, šventasis Jonas.

1940

DŽIAUGSMAS

Tamsaus sidabro liepos ošė man liūdnai.
žalsvi šešėliai klaidžiojo po sienas
Pajuodusių ir sutrūnijusių namų. Kiemuose
šlamėjo elegantiški fantomų žingsniai.
Ant miegančių stogų klegėjo paslaptingos vėjarodžių minios
Ir nuogus marmuro pečius korintiškos kolonos dengė
Įmantrūs seno medžio lapų mezginiai.
švelnus, kaip portreto mergaitės bolero aksomas,
Ir minkštas oras glostė mano švytinčias akis.
Aš skubinau namo, tikėdamas pats į save pabėgti.
Sustojau. Kambary sėdėjo rudenio naktis
Ir ant didžiulės knygos spindinti rausva ranka mėnulio.
Po medžiais man atrodė, kad šiandien
Radau neaiškų ir ilgai ieškotą džiaugsmą.
Kambaryje, spindėdamas šilta naktim,
Ramus, tarytumei sudaužęs skausmą,
Tik pažvelgiau į tylų veidrodžio sidabrą —
Ir atsivėrė prieš mane didžiulis slėnis,
Kaip išraižytas sidabrinis indas,
Pripildytas žalsvų flamandų tonų,
Ilgai stovėjęs mano aklinoj širdy.
Tamsiam paveiksle mėnuo tyliai slinko
Pro tamsiaveidį ąžuolą, nušvietęs
Jaunystės nuotykį. Ir vėl ramiai
Nupurtę dulkes ošė sunkios šakos.
Giliai slėny miegojo tylūs miestai.
Jų tuščios aikštės. šuliniai. Kolonos. Freskos.
Alėjų prieblandose degantis laimingų kūnų džiaugsmas
Ir nuostabaus atsiminimo medy palikti ženklai,
O prieš didžiulį išraižytais rėmais mėnesienos veidrodį
Gulėjo rudenio naktis tartum Velázquezo Venera.

1941

KELIONĖS DAINA

Kai lapai kris — ir vėl aš iškeliausiu.
Tik keletas dienų beliko susimąsčiusiam sėdėt.
Kelionėje aš prie kiekvieno medžio prisiglausiu,
Ir šauksiu paukščiui kiekvienam: sudie!

Aš būsiu viską atidavęs vėjam. Namo sienas
Lietus su vėju plaus ir per naktis
Po mano langu vieniša sėdės sidabro mėnesiena,
Ir veidrody virpės sušalus pilnatis.

1941

Viena diena su Maironiu Palangoje

Atsiminimai

M. VAITKUS

Toli nuo tėvynės . . . Kur ta mieloji Palanga, ir kas dabar tenai?

Kaip rudens vėjas lapus, Dievo lėmimas išbarstė - išsklaidė tuos brangius asmenis, kurie kadais ten vasaras vasarodavo. Kame jie dabar?

Ir kaip gyvą regiu saulėtam pajūry Maironį — stambų baltą vyrą, ilgu baltu apsiaustu, balta skrybėle, auksiniais akiniais švytruojantį, stipria kumpa lazduže besiramsčiuojantį, antro tokio pat stambaus ir balto lydimą . . . O tas antrasis, neišskiriamas jo Palangos draugas, tai — monsinjoras Kazimieras Jasėnas, Mintaujos klebonas.

Ir noris bent atsiminimuose vėl pergyventi bent vieną laimingą dieną su mieluoju Maironiu, kaip kad anais laimingais laikais. Tik tą dieną noriu pergyventi kondensuotai — surinksiu puokštę iš gėlių, pražydusių ir nuvytusių ne vieną tą dieną.

1924 metai. Dar vieneri tik metai, kai grąžinomės Klaipėdą. Truputis daugiau, kaip atgavome iš brolių latvių jaukiąją, ramiąją Palangą. Jau pernai joj ilsėjos mūsų vasarotojai. O šiemet, kaip rašo laimingieji vasarotojai, ji visai jau apsitvarkiusi.

Nebebuvau buvęs Palangoj nuo 1912 metų. Tad buvau jau labai pasiilgęs to gaivaus pajūrio, kur augau ir mokiaus, kurs buvo man pasidaręs antra tėvyne . . . Įdomu, kaip jis dabar beatrodo po tų visų perversmų? Parašiau Palangos klebonui Juozui Šniūkštai, prašydamas priimti mane į savo svečių skaičių: mat, žinojau nuo senų laikų, kad jis labai gerai maitina — net išlepę varšuviečiai, kurie mielai lankydavo Palangą, kaip "vienintelę lenkišką vasarvietę", prieš pirmąjį pasaulinį karą, klebono pansijonu būdavo labai patenkinti. Gavau teigiamą atsakymą — ir rugpjūčio 1 d. išvykau į dausas. Ora puikus. Viltys rožinės.

Vienas iš patraukliausių Palangos burtų buvo tai, kad ten būdavo galima rasti, taip sakant, visą Lietuvą — daugybę suvažiavusių iš visur didesnių ar mažesnių, artimų ar svetimų žmonių, gerai nusiteikusių, turinčių daug laisvo laiko, linkusių nuoširdžiai pasižmonėti. Ką šiemet rasiu Palangoj? Su kuo gyvensiu klebonijoj? Gal bus ten ir Maironis?

*

* *

Atvykau į Palangą automobiliu pavakariop. Einu prisistatyti panai Onai, klebono seselei, kurią gerai pažinau dar gimnazistas būdamas (gera dūšia, plačiai bei teigiamai populiarus asmuo). Ji nurodo man kambarį, kur man skirtas, ir vedas į valgomąjį keleivio pasotinti. Priemenėj, rodydama į aukštas rusvas duris priešais valgomąjį, man pusbalsiu sako: "O šitam kambary nutūpė pralotas Maironis!" — taip reikšmingai, paslaptingai.—A-a!—atsakiau aš, irgi pusbalsiu, ir pagarbiai žvilgterėjau į tas tylias duris, už kurių gal nūn ilsis ar svajoja, ar kuria Maironis.

Man begeriant saldų pieną su skania duonute ir besišnekant su vaišingąja šeimininke, staiga girgžtelėjo durys. Mudu žvilgterėjova ten link — Maironis; tuščia ropine nešinas — matyti, vandens ateina.

— Gerbiamasis pralote, prašom pas mus pavakarės. Šitai ir naujo svečio supsilaukėme — kviečia Ona.

Aš pagarbiai atsistojau. Maironis priėjo, pasisveikino paprastai, santūriai, neversdamas savęs parodyti jaunesniajam ypatingo malonumo ar palankumo ((kaip kad daro ne vienas kitas aukštas dvasininkas), ir atsisėdęs ėmė ramiai užkandžiauti, pats perdaug nesistengdamas palaikyti gyvo pašnekesio, palikdamas tą triūsą mudviem su Ona. Toks jau buvo Maironis: visiškai savoj kompanijoj laisvas, šnekus, linksmas, o kiek svetimesnėj — truputį susivaržęs, ne taip jau lengvai prisitaikąs ir surandąs temų pašnekesiui. Tam daikte jis buvo tipiškai lietuviškas.

Apie ką, manau, čia būtų patogiau su juo kalbėti? Žinoma, apie tai, kas iš bendrų pažįstamų yra Palangoj. Gal Jakštas? — Šis buvęs užvažiavęs, bet jam nepatikę Palangoj: perdaug žmonių, perdaug tuščių susitikimų ir nerimtų kalbų — tad apsigyvenęs Giruliuose palei Klaipėdą ir snopinėjąs po šilą, knyga nešinas, kaip koks atsiskyrėlis . . . Pasakoja Maironis — ir vis kažkaip ironiškai: Jakšto adresu jis mėgdavo paironizuoti. O ir Jakštas (ne vien "Principų tvirtume"), salva reverentia Maironiui — poetui, gebėdavo, atvirai įsikalbėjus, jakštiškai Maironį-žmogų pačiupinėti: labai jau jųdviejų gyvenimo stiliai skyrėsi nuo viens antro: Jakštas — asketas, atsiskyrėlis, kabinetinis mokslininkas, Maironis — pasaulio kunigas, mėgstąs žmonių draugiją, gyvenąs plačią žmogiškų išgyvenimų skalę.

Klausiu, gal jau yra ir Vaižgantas. — Kurgi nebūsiąs! Kaip galėtų Palanga be jo apseiti! . . . Ir jau žybčioja Maironio akyse šelmiški, bet nepikti, žiburėliai, ir dainius žymiai palinksmėja. — Vaižgantas jau esąs ir netgi čia pat klebonijoj apsigyvenęs, tik nežinia, kuomet aš gausiąs jį pamatyti, nes jis taip pat ūmai išnykstąs, kaip ir pasirodąs . . . — O kas daugiau iš mūsiškių?

— Ar pažįsti monsinjorą Jasėną? Tas čia pat, klebonijoj. Yra dar Putinas, bet tas apsigyveno romantiškoj Jūratėj. Kurią čia dieną visu būriu ėjome į Šventąją — ėjo ir jis . . . Nebuvau manęs, kad jis, tas kėkštas, toks stiprus: priėjome upelį; reikėjo bristi; kiti nusiavė ir brido; o kad man nereiktų autis kojų, Putinas paėmė mane į nugarą ir pergabeno į antrąjį krantą.

Mane net šiurpas nukratė, pamąsčius, koks būt buvęs vaizdas, jeigu vidury upelio Putinas būtų suguręs po sunkiąja našta! Juk jis — berniokas, o ne milžinas Kristupas, ir Maironis — lokomotyvas, o ne kūdikis.

Iš tikrųjų — ir sveikas gi ir drūtas tas mūsų senasis dainius! Lokomotyvo palyginimas prašyte prašosi — nieko nepadeda nė pagarba. Ir ant to storo liemens, apskritų apskrito, kuris taip ištempęs sutoną, jog, rods, tuoj visos siūlės suirs, viršum akademinės pelerinėlės, didžiulė galva, kuri ant tos uolos atrodo nedidelė. Žilai, dar nebaltai (kaip kad Vaižganto) pražilusi, trumpais, praretėjusiais plaukais, bet nepraplikusi, nors Maironiui tuomet ėjo jau 62 metai. Kiek geriau įsižiūrėjęs, tuoj pastebėsi, kad ji, taip sakant, truputį dreba, kaip kad kartais labai senų žmonių (nors Maironis šiaipjau dar labai jaunai laikosi): lyg nepritariamai sukaliotųs į šalis. Bet tas veidas, veidas! — minties, valios, jėgos simbolis, nors apybraižos apvalainos, ne kampuotos, kaip kad Jakšto; mat, veidas derlus, net seniškai apdribęs šiek tiek. Plati mąstytojo kakta. Proporcionali, taurios išvaizdos nosis. Jautulinga normali burna su sultingomis lūpomis, kurių kampuose slypi išdaigiškas šypsulys, visada pasirengęs bligztelti, jei dainius žmonėse; jei vienas — išdaiga pasislepia, ir Maironio lūpos įgauna kažkokią rūstoką nuotaiką. Smakras niekuo nepuoląs į akis, gal kiek savim patenkintas. O tam veide sielos vartai, akys? Nuostabu — jos suteikia senyvam Maironio veidui keisto panašumo, sakyčiau, į dramblio veidą (jei leista dramblio fizionomiją taip vadinti): tokios pat nedidelės, aptinusios, ar primerktos, blizgančios protingos tokiame pat stambiam smulkiai drambliškai raukšlėtam fone . . . Ir visas tas nekasdieniškas veidas, ta didi galva, tas galingas stotas lyg sakyte sako: tai — kurioj nors srity galiūnas, tai — prigimtas vadas.

*
* *

Papavakariavęs Maironis stojos eiti. Aš jį paklausiau, ar prieš vakarienę jis esąs laisvas ir ar būsiąs savo kambary. "Taip",— atsakė, —"o ką?" — "Mat, aš norėčiau pas tamstą pirma apsilankyti". Man tai būtų dabar patogiausia, nes jau pirmieji ledai, šiaip ar taip, pralaužti — ir dabar būtų nebe taip nejauku pas tą didį vyrą apsilankyti. O šitą pareiga atlikti vistiek pridera . . . Maironis mano apsilankymo perspektyva, pasirodo, nelabai tesužavėtas ir nelabai ryžtai, truputį mikčiodamas, man sako: "N-na, ž-žinoma, prašom . . . nors čia vasarvietėj nėra griežta pareiga eiti su vizitomis . .. "Tonkij namiok na tolstoje obstojatelstvo" — pagalvojau aš paties Maironio mėgiamuoju rusišku posakiu (lietuviškai maždaug — "plonas priminimas — storos aplinkybės"); bet atsitraukti nebebuvo galima— tad pakvietimą priėmiau, kaip gerą pinigą, ir abudu įėjova į Maironio šventvietę. Jis rezignuojamai sėdos į senutę avietspalvę sofą užu vienakojo apvalaino stalo, uždengto žalia apiblukusia pliušine staltiese, ir susivaržiusiai tyli, matyt, nebežinodamas, ką toliau veikti; o aš sėdaus kairėj į pagarbos vertą senutį fotelį ir karštligiškai galvoju, apie ką čia užvesti kalbą. . . O, laime! Ant stalo besilsi "Pavasario Balsai". Lyg pats likimas būtų pirštu rodyte nurodęs: "Kalbėk apie jo kūrybą!" Aš paklusniai, pats dar aiškiai nenumanydamas, kas iš to išeis, pradėjau: "Atleiskite: ar galiu pažiūrėti? bene "Pavasario Balsai". . . Maironis vos regimai linktelėjo—vadinas, pritarė, tad imu kukliai įrištą knygutę. Beesąs anas neskoningas leidinys su daugybe dainiaus pažįstamų nuotraukų. "Be abejo, Palangoj jūs mums sukursite naujų lyrikos gražumynų?" sugestijonuojamai klausiu dainių. Jis atkuto. "Kas žino, gal . . . jei kas ateis į galvą", atsakė jis, kaip paprastai, neieškodamas vaizdingų žodžių. Aš atsargiai einu toliau: "Ar galiu paklausti: gal ką rašote šiuo laiku?" — "Taip, rašau dabar naują dramos veikalą "Vytautas pas kryžiuočius".

Nors man ta naujiena nebuvo miela, nes nemaniau, kad Maironis gali gerai pasireikšti kaip dramaturgas (vasario 15 mačiau premjerą "Kęstučio mirtį": padarė labai skystą įspūdį), bet mandagumas reikalauja pasidomėti rašomuoju kūriniu — tad klausiu: "Gal teiktumėtės šį tą papasakoti apie tą veikalą? Man tai būtų labai miela". Maironis ir šitokiu atveju nebuvo šnekus. Jis šelmiškai šyptelėjo ir sako: "Kažin ar verta. Pavadinimas šį tą pasako apie turinį, o smulkmenas bus daug įdomiau sužinoti pačioj premjeroj. Režisierius Dauguvietis neduoda nė atsipūsti: girdi, kaip tik pabaigsiu, tuoj ir statysiąs". Taip. Kurgi ne! Viena: tai — Maironio; o antra: tai — iš karžygiškos savos praeities, kuri nūnai, ką tik įsikūrus savomis didelėmis pastangomis naują nepriklausomą valstybę ir gyvenant dar pirmąjį, herojinį jos laikotarpį, taip vilioja kiekvieną — tad žada spektaklius su išparduotais visais bilietais ir tai ilgą eilę tokių spektaklių. Juk štai "Kęstučio mirtis" eina ir eina — ir vis žmonių pilna. Ir kurgi ne! Juk išvystame gyvą gyvą, ir čia pat, ranka pasiekiamai, tą nuostabų, mielą romantiką—karžygį Kęstutį, tokį tartum legendų didvyrį, o juk tikrų tikriausią istorinį asmenį ir tai paprastą lietuvį, savo tikrą brolį! Prisipažinsiu, kai premjeroj išvydau scenoj neužmirštamąjį Petrą Kubertavičių, kaip gyvą kokios Kęstučio atvirutės kopiją, ir tai dar raitą įjojantį ant tikro gyvo žirgo į sceną, — ir man gyviau suplasnojo širdis.

Žinoma, ir "Vytautas pas kryžiuočius" turės ne mažesnį pasisekimą. . . Bet kaip būtų gerai,

MAIRONIS

1962. X. 21 — 1932. VI. 28

kad Maironis verčiau imtų mums kurti dar tokių lyrinių posmų, kur taip krikštoliškai blizga ir skamba, kaip paprastutė rasotai gaivi vyturėlio daina . . . Ir aš atsargiai, rinkdamasis žodžius, sakau dainiui: "Taip, kur nenorės Dauguvietis kuo greičiausiai gauti naują tamstos dramos kūrinį, kai publikai taip patiko pirmasis . . . Bet aš taip geisčiau, kad tamsta mums čia sukurtumei dar ne vieną tokį maironišką brangumyną, kaip štai". . .— ir ėmiau sklaidyti "Pavasario Balsus", o suradęs kurį sau labiau patinkantį eilėraštį, — jį pusbalsiu skaityti, lyg sau pačiam, paprastai, nuoširdžiai, santūriai.

Taip perskaičiau "Ten kur Nemunas banguoja" — ir vogčia dirstelėjau į kūrėją, ar kartais nesišypso pašiepiamai. Ne, žiūri gana maloniai — tad sklaidau toliau ir, radęs, skaitau, jau nebe taip būgštaudamas, "Užmigo žemė", o baigęs vėl tiriamai dėbteliu į Maironį, ar nežybčioja jam gudriose akyse pašaipos kipšiukai, kaip kad dažnai. Ne: žvilgsnis švelnus ir šiltas . . . Jieškau, prasidrąsinęs, daugiau. Štai "Išnyksiu, kaip dūmai išblaškomi vėjo". Skaitau . . . Baigęs valandėlę tyliu, veizdėdamas į dainiaus veidą. O jis švelnaus liūdesio pridengtas. Pertraukdamas pauzą, Maironis sako: "Gal dar paskaitytumei?" Ach, tad mano bandymas nėra jam abuojas? Gerai! Ir imu skaityti "Miškas ūžia", paskui "Lietuva, brangi mano tėvyne", "Kur bėga Šešupė". Sustojau, stebiu. Maironio akys žiūri taip spindulėtai ir lūpos šypso širdingai. Ir jis sako: "Nebūčiau manęs, kad mano eilės būtų tokios malonios klausyti! Paskaityki dar!" Man to tik ir reikėjo. Radau "Išsisupus plačiai vakarų vilnimis", kur man taip į širdį kalba, ir sakau tuos posmus, tartum savo paties. Dėbteliu, baigęs — dainius žiūri kažkur į sau vien regimą tolį, skaudžiai susimąstęs. Valandėlę patylėjęs, skaitau nuostabų "Eina garsas". Čia pats susijaudinau ir baigęs užskleidžiau tą krikštolo dainyną.

Valandėlę abu tylėjova. Pagaliau jis taria: "Ačiū, labai ačiū. Malonią praleidau valandėlę".

Tai buvo daug pasakyta, nes šiaip Maironis nemėgdavo, o gal ir nemokėdavo sakyti vyrams

komplimentų. Tam kartui atsisveikinau, nes netrukus bus vakarienė.

Buvau patenkintas: ta viena valanda suartinó mane su Maironiu gal labiau, negu būtų galėję tai padaryti daugelis susitikimų.

* * *

Skambalas. Iš visų klebonijos butų bei butelių skuba svečiai į valgomąjį, kaip bitės į avilį, išalkę vakarienės: Palangos oras daro žmogų ėdrų.

Ilgas, baltai užtiestas, gėlėmis papuoštas stalas glaudžiai apsėstas. Kuklusis šeimininkas savo vietą gale stalo užleidęs Maironiui; dešinėj — Švėkšnos "viešpats", kan. Maciejauskas, o kairėj — Mintaujos Jasėnas; toliau žemyn pats šeimininkas, o vis-a-vis tuščia krasė (įdomu, kam skirta); toliau žemyn susodinti mažesnieji bei jaunesnieji žmonės, moterys bei vyrai, pasauliečiai bei kunigai; vis artyn prie įeinamųjų durų, destis, koks kurio laipsnis ar amžius; ir aš visai netol tų durų, tarp jaunųjų, nes, nors amžium jau nebe jaunuolis, bet gyvenime dar nieko nepasiekęs; na, nors jaunųjų tarpe ne taip garbinga, užtat tikrai malonu (nors aki kam ir kitaip atrodo).

Antroj pusėj stalo, beveik priešais mane, tik prideramai aukščiau, sėdi ponia Adomienė Varnienė, tokiu glostumu, truputį pavargusiu žvilgiu, tokiom geraširdiškom lūpom — tikra lietuvaitės darželio leukonija. Susipažinau su ja Kaune, Čiurlionio parodoj. Pasisveikinęs klausiu: o kur vyras? Švystelėjusi šypsniu, su krisleliu ironijos, jinai paaiškina, kad menininkas jieškąs grožybių Lietuvos pakelėse — fotografuojąs kryžius būsimajam albumui. Šią akimirką mane labiau domina kitas dalykas — kas, būtent, turi sėdėti anoj tuščioj krasėj tautos didžiūnų tarpe. Ji, vis taip pat su paslėpta ironija (bet kur ten paslėpsi ylą maiše!), man paaiškina, kad ten sėdis Vaižgantas, jeigu neviešįs pas beskaičius bičiulius.

Numalšinęs smalsumą, ėmiau malšinti alkį. O buvo kuo: klebonas turėjo didoką ūkį, o buvo geras ūkininkas (sesė—šeimininkė irgi), tad ant stalo galėjai rasti viską, ką Palangos flora bei fauna pagamina, tiesa, ne perdaug išmoningai bei įmantriai patiekta, bet užtat tikra bei sveika, o kas žemaičiui svarbiausia — daug ir riebiai. Ir — viso gerumo viršūnė — pasirodė ant stalo dyvinas kleboniškis rūgęs pienas su karštomis pjaustytomis bulvėmis; o jos spirgučiais pabarstytos, taukais palaistytos! Tad apmilšo šnekos — ir vien girdėti įvairūs valgymo garsai, susilieję į vieną vakarienės simfoniją. O! orkestras jaukus, ir kiekvienas instrumentas virtuoziškas!

Ką veikęs, ko neveikęs, aš vis dirst į dievų galą. Ir jie darbuojas visai atsidėję; betgi po truputį ir šnekas. Švėkšnos viešpats, kūnu gal galingesnis ir už patį Maironį, dirksniais pavargęs nuo didelės statybos bei veikimo, veide truputis sumišimo - susivaržymo, žinosi esąs daug silpnesnis sparnais už didįjį Maironį, tad jo akivaizdoj jaučias nejaukiai, bet bando vertai pasireikšti — sako kažką rimta naiviai. Maironis nei šio, nei to, o arbiter elegantiarum Jasėnas tuoj ima ant danties, bet kažkaip neskaudžiai, broliškai, estetiškai; estetiškai jis ir valgo, estetiškai ir šneką braukia, ir anekdotą pasakoja, ir mostaguoja, ir juokias. Maironis tai visa irgi daro saikingai ir padoriai, tiksliai, kaip gero tono taisyklės reikalauja, bet be to jasėniško aristokratizmo. Ypač akylai stebiu, kaip dievai valgo. Žmonės sako: kaip kas valgo, taip tas darbą dirba. Aš truputį praplėsčiau: kaip kas valgo, taip tas ir gyvena.

Kaip kitoniškai tuoj valgys kitas dievaitis — Vaižgantas, kuris ką tik pasirodė mūsų valgomojoje scenoje, kaip tikras deus ex machina. Įeidamas trinktelėjo duris, taip jog visi turėjo pastebėti, kad įeina olimpietis. Visi grįžtelėjo pažiūrėti, kas ten toks įžengia, kaip saulėgrąžai į saulę. O Vaižgantas tikrai kaip saulutė švystelėjo. Jau tokia jo prigimtis: kur tik jis pasirodo, tuoj ten šviesiau pasidaro, ne dėl to, kad vęšlūs, ilgi plaukai baltai pražilę, ir ne dėl to, kad tas mielas jo stotas, — kur toks paristas, toks pastatytas, — ertai apvilktas ilgu baltu apsiaustu, kurį savo laiku vadindavome balachonu, bet dėl to, kad tas gaivus-šviesus Vaižganto optimizmas, verdąs-kunkuliuojąs ir besiliejąs per kraštus, lengva-linksma šneka, maloniu balsu, leidžiamu trupučiuką pro nosį, taip sakant, panie, biskį bajoriškai-varšavietiškai, — visus linksmai nuteikia, kaip švelniai svaiginąs sektas.

"Kur baladojais, kad taip pasivėlinai?" — kiek iš aukšto, bet taip tėviškai maloniai klausia Maironis jį besėdintį. Korektiškas Jasėnas, tas grandseigneur'as, kuris pats viešai niekuomet nebūtų sau leidęs taip sans facon atsiliepti į jaunesnį draugą, bando ištrinti galima nemalonių įspūdį, savo giliu baritonu geradariškai juokdamasis ir sakydamas: "Mūsų garbusis Kūrėjas, žinoma, kur nors kam nors ką nors gera darė".

Tuo tarpu Vaižgantas, susilaukęs tėviško papeikimo ir mandagaus pabraukimo, truputį negandingai, bet reikšdamas savo dailiąja burnele saldų šypsnį vietoj rūgštaus vypsnio, plačiai atsisėdęs, iššaukiamai apsižvalgė, tartum sakydamas: "Na, štai pasivėlinau — tai ir kas? Ar aš negaliu Palangoj daryti, ką tinkamas?" O iš tikrųjų, atsikrenkštęs, tarė: "Tikiuos, kad manęs nelabai tepasiilgote ir kimšote išsijuosę. Na, bet aš jus dar pasivysiu ir pralenksiu! Štai, pradedame!"

Ir jis komiškai, it padykęs berniokas, tarytum godžiai, ėmė grobte grobstyti iš įvairių padėklų ir versti į savąją lėkštę įvairius skanėstus, o prisikrovęs kupiną, karingai pareiškė: "Na, dabar niam-niam!" — ir kad ims drožti, didelius kąsnius kimšdamas, skubiai kramtydamas, pasigėrimai niurnėdamas, čepsėdamas, liežuviu papliauškindamas, lūpas apsilaižydamas...

Mes visi garsiai juoktis. Maironis žiūri į jį apvaliomis, plačiai išplėstomis akimis, dėdamasis nusigandęs, kad bičiulis neužspringtų, ir ko-

miškai apsimesdamas pasipiktinęs tėvynės šulo rajumu. O Mintaujos dželtelmenas, atlaidžiai šypsodamas, žiūri į jį, kaip mylįs tėvas į padykusį bernioką, lyg sakyte sakydamas: "Tai tik šį kartą jis toks. Šiaip esti visai mandagus". Mes tuo tikim, o daugis ir patys žinom, o visi — tam visuomenės lepūnėliui iš anksto viską atleidžiam, nes mylim. Ir kas jo, cacos, nemylėtų? Kas jam neatleistų? Savo laiku net rimtasis karštasis vyskupas Paliulionis jam šį tą atleisdavo, ko kitam nebūtų atleidęs, sakysim, vadinamosios litvomanijos (pats Paliulionis buvo stiprokai aplenkėjęs): jaunasis kunigas Tumas, kur tik jį vyskupas paskirdavo, tuoj imdavo tirpyti iš svetur atneštąją lenkystę, o želdyti piktžolių smelkiamąją lietuvystę; tariamieji lenkai imdavo rėkti ir vyskupui skundus rašyti; šis Tumui: važiuok pas mane pasiaiškinti; Tumas atvažiuoja; Paliulionis ima jam dėstyti jo "nuodėmes", pirma crescendo, paskui, pavargęs, diminuendo; o šis, šelmis, tiksliai nužemintai, dailiai sumišęs, maldingai klausos, kaip mielas kačiukas purkuodamas; o tas grakštus snukutis toks malonus; o tos akys tokios nekaltos . . . Žiūri į jį vyskupas, žiūri: tas nusikaltėlis toks mielas, o aiškinas taip įtikinamai, o taip padoriai lenkiškai, dargi varšuvišku akcentu — na, kaipgi čia ilgai pyksi, ypač kad tas gerojo šelmio snukutis taip žaviai gailis, — tad atsidūsta senasis ganytojas ir šiltai sako: "Na, ką veiksim? klaupkis — palaiminsiu!" Ir, pakėlęs į dangų dideliais juodais akiniais akis, plačiai užsimojęs, visu savo mažu augumu ūmai tartum augte išaugęs, taria: "Benedicat te omnipotens Deus, Pater et Filius, et Spiritus Sanctus". Nusikaltėlis maldingai atsako: Amen. Tuo ir baigės agniojo vyskupo teismas.

Ir mes šį vakarą ne tik nepasmerkėme savo Vaižganto už išdykavimą, tik juo linksmiau baigėme vakarienę.

*

* *

Pavakarieniavus, vasarotojui Palangoj lieka dar viena vasarinio ritualo dalis: eiti į pajūrį ant tilto, kur susirenka, taip sakant, visa Lietuva pasigėrėti savaja jūra ir jos didinga naktim ir į kilnią jos simfoniją įlieti dar žmogaus-lietuvio įnašą — lietuvišką dainą.

Aš sakau Maironiui: "Jaunimas baudžias eiti ant tilto padainuoti. Ar neprisidėtumei ir tamsta?" Jis juokais ima brangintis: "Na, kažin? Aš senas — nebepritiksiu prie jūsų". Mes, jaunesnieji, vienu balsu ėmėme jį įtikinėti, kad savo dvasia jis net ir už jaunuolius jaunesnis; jis būtinai turįs eiti su mumis; be jo mums ir malonumas — ne malonumas; visa Palanga ten jo laukiant. "Na, jei taip, tai, turbūt, reiks eiti", tartum vargais negalais nusileidžia Maironis (o mes jauste jaučiame, kad jį traukte traukia tas vakaro pajūris, tas tiltas ir tos dainos).

Tad einame — seni-jauni, vyrai-moterys. Būrio vidury Maironis, šalia Jasėnas su Vaižgantu, ir aš čia pat iš paskos, kaip uodegėlė, kuria ir norėdamas nenusikratysi. Taip lengva sieloj. Jokio rūpesčio. Žmonės čia tokie meilūs. Vien lauki kažko gero ir įdomaus.

Štai ir tiltas tiesias į jūrą. Kaip gaila, kad jis nūnai toks trumpas: per trisdešimt metų vėjai užpustė ir jūra užnešė jį smėliu, taip jog du trečdaliai jo atsirado sausumoj — susidarė iškyšulys. Ne taip buvo anuomet, kai aš jį mačiau pirmą kartą 1895 metais: smėlio iškyšulio nebūta, vien jūros plezdenta; tiltas buvo bent triskart ilgesnis ir visas žlaksojo vandeny; būdavo vos užmatyti nuo krašto jo galą; baugu būdavo juo einant — kaip toli įsismelki į jūros begalybę! kaip gilu turi būti po kojomis!

Tilte kamšatis. Vieni dar tik ateina, kiti jau grįžta. Taip ir tęsiasi nenutrūkstamos eilės, klegėdamos, juokdamosi. Gale tilto tirštesnis būrys. Girdėti, dainuoja. "Turbūt, Jonuškaitė. Ji jau grįžo, baigusi dainavimo mokslus Berlyne ir Romoje", pareiškia kažkas. "Einame ir mes", sako Maironis. Visi jį pažįsta, visi sveikina — jis vos besuskumba kilnoti savo apnešiotą panamą . . . Štai Smetona su žmona. Sveikinamės. Vaižgantas mus meta ir prisijungia prie jų būrio, kuriame kyšo, it du ąžuoliai, Izidorius Tamošaitis ir Antanas Lubickas (slapyvardžiu Viktoras Pravdinas), kurie savo noru sudaro buvusiajam prezidentui tartum kokią asmeninę sargybą. Mūsų būrys eina į patį galą, kur mus traukte traukia daina.

Tikrai, dainuojančiojo būrelio širdim besanti Vincė (kurią visi pažįstamieji taip iš simpatijos vadina, o mena Jonuškaitę). Pamatę Maironį, dainininkai nutilo, iki pasisveikino. Tuokart Maironis paprašė toliau dainuoti — ir Vincė savo tirštu, plačiu, šiltu balsu užtraukė, Maironiui pagerbti, "Lietuva, brangi mano tėvyne". Visi, kaip kuris galėdamas, nuoširdžiai pritarė. Maironis irgi traukia savo senuoju tenoriuku. Aš stebiu, klausaus — ir truputį už jį gėdžiuos (nors pats nė tiek nemoku dainuoti). Kad jis galėtų taip dainuoti, kaip Putinas! Gal jaunas ir galėjo . . . Ar šiaip, ar taip — vis tik taip miela, kad jis prisideda prie jaunimo, ir aš jį dar labiau myliu.

Taip bedainuodami po kita kitos Maironio dainas, nė pastebėte nepastebėjome, kaip ėmė lynoti. Tenka eiti namon. Ar jam patinka, ar ne, — laikaus šalia Maironio (antroj šaly — Jasėnas).

"Mūsų poetų karaliau," — sakau Maironiui, —"Atleiski, kad taip garsingai vadinu, bet turiu taip vadinti, nes tikrai esi (jis čia kažką neaiškiai tarė, lyg neigdamas, lyg nutraukti bandydamas), gal pasakytumei mums, kaip jauties, kai girdi taip štai savo dainas dainuojant?"

Ir žvilgteriu jam į veidą, kiek susirūpinęs, ar savo klausimu nesuteikiau jam nemalonumo... Bet ne: jis šypso gana palankiai ir pagaliau sako:

—"Na, tai jau, kaip čia pasakius... Žinoma, malonu: juk žmogus tam ir rašai dainas, kad kas nors jas dainuotų".

Pasakė jis tai tikrai maironiškai: nuoširdžiai bei paprastai. Kitas būtų pasiraitęs bei paveidmainiavęs:: girdi, tai jį varžą, arba — jam tai esą visiškai abejinga. Maironis ne taip.

Matydamas, kad dainius duodasi šitaip kalbinamas, einu toliau ta pat kryptim:

—"Bet juk, turbūt, pradžioj ne iš karto susilaukei tamsta visuotinio pritarimo?"

—"Žinoma. Su jaunaisiais buvo lengviau; bet seniai arba visai nesidomėjo, arba netgi žiūrėjo žvairomis".

—"O kaip sutiko tamstos kūrybą didysis Baranauskas?"

—"Ogi tylomis. Kai įteikiau jam ilgoką savo dainą apie Lietuvą, priimti jis priėmė, bet taip ir paliko nieko nepasakęs, ką jis mano apie ją".

*

* *

Taip beveik draugiškai bešnekučiuodami, parėjom namon. Gulti eiti — dar per anksti; tad ką toliau veikti? Skaityti? Bet prie žvakės per tamsu, o elektros kambariuose nėra. Gerasis šeimininkas, turbūt, manė: Dieną — saulė, naktį — mėnuo; jeigu nėr — eik gulti!

—"Žinote ką?" sako Maironis prieangy jaunimui. "Einame į valgomąjį — pažaiskime kokį žaidimą!"

Visi džiaugsmingai pritarėme ir sugarmėjome į valgomąjį. Mūsų laimė — ten kabo kerosino lempa.

—"Ką norėtumėt žaisti?" — klausia Maironis. Mes siūlome jam pačiam pasirinkti žaidimą.

—"Gerai", — sako jis. "Tad gal pažaisime šitaip: vienas iš mūsų turės išeiti į kitą kambarį, kad nenugirstų, ką likusieji susitars, o šie susitars užduoti jam įspėti kokį nors dalyką — sakysim, dangų, jūrą, žmogų, gėlę, skaičių, vardą ar ką kita; tuokart jis grįš ir turės įspėti; tuo tikslu jis galės uždavinėti mums klausimus, kur tas dalykas yra: ar danguj, ar žemėj; ar Europoj, ar kitur; ar mieste, ar kaime; ar didžioj gatvėj, ar mažoj ir taip toliau, kol prieis visai arti prie reikiamojo dalyko, o tuokart bus jau visai lengva įspėti.

—"Na, kažin?" — abejoja vienas iš mūsų. —"Man atrodo, kad tai labai sunku. Tad pats mūsų gerbiamasis Maironis tegu mums parodo, kaip reikia spėti?

Visi pritarėme ir ėmėme prašyti dainių, kad sutiktų. Jis sutiko ir išėjo į savo kambarį. O mes tylomis susitarėme, kad dalykas, kurį Maironis turės įspėti, bus "Maironis", ir pakvietėme jį pas mus. Argi įspėtų? Idomu! . . . O jis mįslingai šypso . . . Patylėjęs klausia:

—"Ar tas dalykas yra vien idėjų srity, ar tikrovėj?"

—"Tikrovėj" — atsakėme.

—"Ar mūsų planetoj, ar kur kitur?"

—"Mūsų planetoj".

—"Ar ant žemės, ar kitur?"

—"Ant žemės".

—"Ar Lietuvoj, ar svetur?"

—"Lietuvoj".

—"Ar gyvenamoj vietoj, ar negyvenamoj?"

—"Gyvenamoj".

—"Ar mieste, ar ne?"

—"Mieste".

—"Ar dideliame, ar mažame?"

—"Mažame".

—"Ar Palangoj, ar kitur?"

—"Palangoj".

—"Ar kuriam bute, ar lauke?

—"Bute".

—"Ar klebonijoj, ar kitur?"

—"Klebonijoj".

Kad tave kiškis! — manau. — Nagi, ir įspės! Tai puikus žaidimas! Net džiaugsmas ima!

O Maironis, lyg niekur nieko, toliau klausia:

—"Ar šitam kambary, ar kitur?"

—"Šitam".

—"Ar žmogus, ar kitskas?"

—"Žmogus".

—"Ar vyriškis, ar moteriškė?"

—"Vyriškis".

—"Ar ilgaskvernis, ar trumpaskvernis?"

—"Ilgaskvernis".

—"Ar vyresnis už 60 metų, ar jaunesnis?"

—"Vyresnis".

—"Vadinas, Maironis".

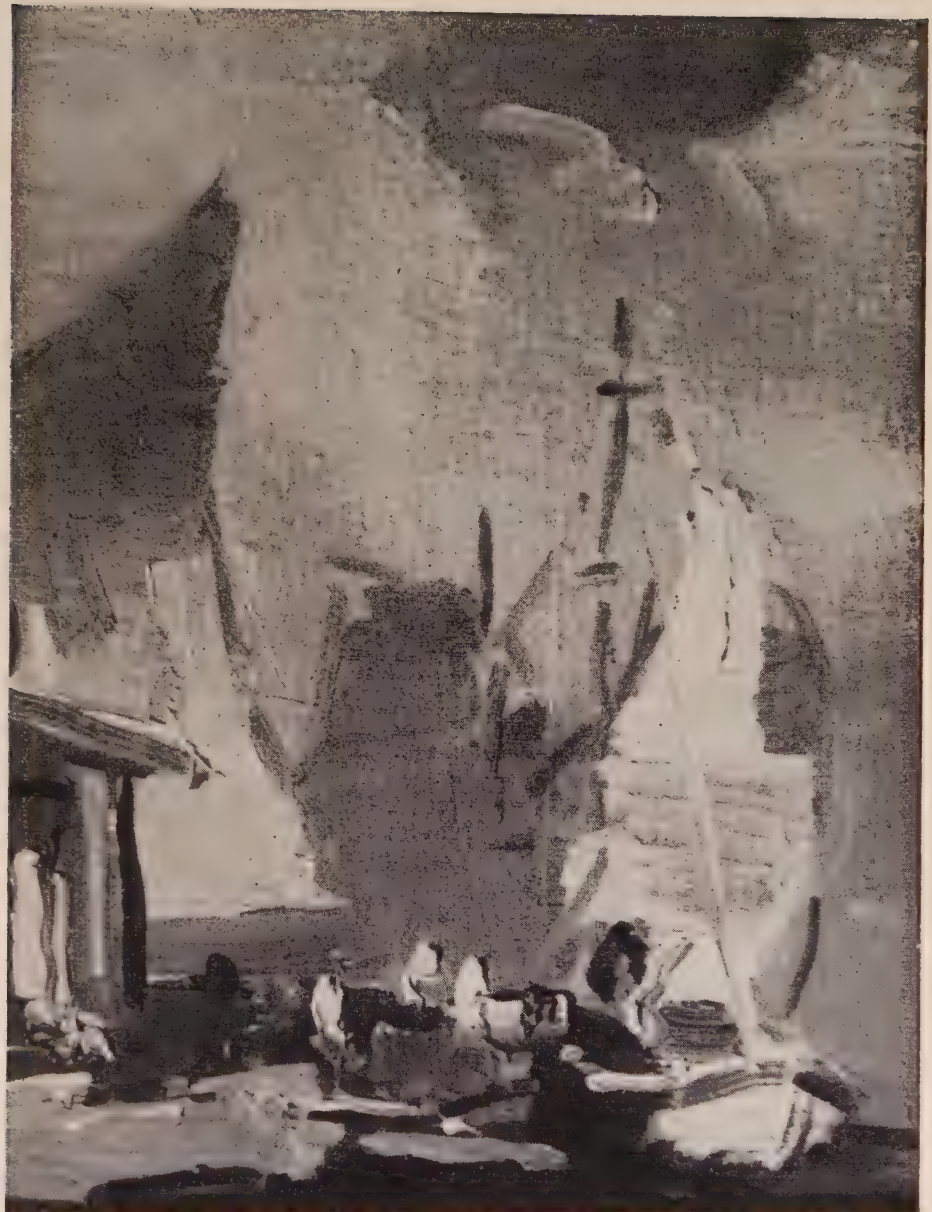
Mes visi entuziastiškai ploti. Juk tai tikrai nuostabu taip įspėti! Kas pirmiau būtų galėjęs manyti, kad tai galima? Iš tikrųjų, tai aukštos kultūros žaidimas.

—"Na, o dabar tegu kas kitas bando," siūlo Maironis. Visi ėmė piršti mane. Man atrodė, kad supratau, kaip reikia spėti, ir sutikau. Pasirodė, kad perdaug savim pasitikėjau, — ir gavau gėdos: jie, šelmiai, sugalvojo įmantrų uždavinį — "grožį"; aš graibsčiaus - graibsčiaus, kaip aklas, ir neįspėjau.

Tuokart kažkas prasižiojo, kad aš geriau spėjąs iš rankos. Tuojau kelios ponios bei panelės atkišo man savo rankas. Na, ką gi. Kad norite būti apgautos, apsigaudinkite! Ir ėmiau narsiai skaityti iš rankų. Tik drąsiai teik! Tik daug plepėk! Iš šimto teigimų penkiasdešimt, o gal daugiau, bus teisingų. To lengvatikiams visiškai pakanka. Žmogus taip yra ištroškęs nepaprasto, stebuklingo, pranašiško, jog yra pasiryžęs užmerkti akis priešais netikslumus, o ką tik galilima kiek galima priimti palankiai, kaip tikrą "pronėšį". Pagaliau, šimts žino, gal mes kartais turime daugiau intuityvinės įspėjimo galios, negu nujaučia dabarties mokslas. O gal ir ta vargšė žmogaus ranka tikrai yra lyg koks lakštas, kuriame gamtos įrašyta, kokias galias, kokius palinkimus turi tas žmogus, — vadinas, šiek tiek nurodo, kokia gali būti, ar net bus, jo ateitis.

Tad skaitau iš rankų. Visi atsidėję klausos, surimtėję, susimąstę, kartais pažvelgdami į savo delną, kartais pasikuždėdami su kaimynu. Klausos ir Maironis. Labai norėčiau pažvelgti ir į jo delną, bet bijau prašyti — gėda! Toks išmintingas tai vyras.

P. PUZINAS

UOSTAS

Kai svečiai išsinoravo ir išsivaikščiojo gulti, pasilikova mudu su Maironiu vienudu. Aš jau buvau besakąs jam labanakt, kai jis, žiūrėdamas truputį į šalį, man sako: "Na, o man ar nepaskaitysi iš rankos?" — "O, mielai! Prašom! Prašau kairę!" Paėmiau ir žiūriu. Truputį ima baimė. Ką pasakysiu tam išminties sostui? Gali kas nepatikti. Didelis žmogus . . . Jeigu įsižeis?. . . Bet juk "burtininkui" daug kas atleidžiama. Tad pasiduodu apsėrančiam kipšiukui ir imu drąsiai teigti, žinoma, atsargiai rinkdamas žodžius, maždaug šitaip:

"Kaip keista: ranka atrodo ne Maironio, ne dvasios galiūno, bet žemės valdovo, kuriam skirta viešpatauti ramiai, tvirtai ir kietai — žiūrėkite, kokia ketvirtainiška, masyvi, stipri, pirštai kokie, palygint, neilgi ir stori, ir jų galai kokie platūs — žemiško veikėjo, praktiko pirštai . .. Gyvenimo linija plati, gili, be komplikacijų, tekanti į normalią senatvę . . . Jausmų upė plati ir gili, bet susipynusi iš įvairių atskirų šakų į sudėtingą pynę — daug vidaus audrų ir kovų, daug džiaugsmo, bet ir sopulių. Proto linija labai ryški, drąsi, tiesi, giliai rausianti . . . Paskirties ženklas gana įmantrus, bet siekimo linija eina tiesiai ne į paskirtį, kaip ir daugumo žmonių, tik pro šalį, į kitą siekį, ir atsiduria į gerbūvio kelią, kurioj apstu gerybių"...

—"Tad kuri buvo mano tikroji paskirtis?"

—"Į tai ne taip lengva ūmai atsakyti. Jūsų

Maironio butas Kaune — darbo kambarys

V. Augustino nuotr.

paskirties ženklas yra kažinkoks sudėtingas rašmuo. Spėjant iš jūsų rankos visumos, jūsų pirmaeilē paskirtis buvo būti mokslininku, o tik antraeilē — poetu. Poetas jūs tikras ir stiprus, Lietuvai labai reikšmingas; bet pasauliui? O kaip mokslininkas jūs būtumēt pasiekę pasaulinę garsybę"...

Maironis, kiek pasipiktinęs, gana griežtai tai paneigia. Man ir pačiam pasidarē nejauku: kodēl aš jam tai pasakiau? Gal įsižeidē?. . . Nebeatsimenu, ką dar jam būriau iš delno — ir mudu išsiskyrēva. Labanakt buvo nei šio, nei to.

II.

Ryto metą atsikēliau šviesiai nusiteikęs. Saulētą rytmetį Palangoj kitaip ir būti negali. Prisiminiau vakarykštį Maironio incidentą. Ir šis dalykas šįryt atrodo ne toks tragiškas: delnų skaitytojui daug kas atleidžiama.

Einu į bažnyčią, tą grakštų liepojiečio Strandmano kūrinį. Man besiruošiant mišioms, ateina ir Maironis, rimtai susikaupęs, kaip paprastai jis laikos bažnyčioj, ir ima atsidējęs melstis, o aš einu prie šalinio altoriaus mišių. Atlaikęs, sēduos į klauptus šalia didžiojo altoriaus, kur belaikąs mišias kaip tik Maironis. Kalbu savo brevijorių ir kartkartēmis vis žvilgteriu į belaikantįjį. O jis daro tai labai padoriai, rimtai, įsigilinęs.

Atlikęs savo maldines pareigas, grįžtu į klebonija pusryčiauti. Kadangi ilgai miegojau, tai neką berandu valgomajam, o kai ateina Maironis, tai paliekava vienu du. Pasisveikinova gana paprastai, bet man truputį nejauku. Sunkoka valandēlē tylos. Nebeiškentęs, ryžtuos ją pertraukti:

—"Kaip miegojote, gerbiamasis prelate?"

—"Blogai ir maža temiegojau".

—"Ar galiu paklausti, dēl ko?"

—"Atvirai prisipažinsiu: dēl vakarykščio tamstos būrimo iš rankos . . . Tamsta pasakei, kad man buvę skirta būti pirmiausia mokslininku, o tik antroj eilēj poetu. Vakar tas tamstos posakis atrodē man klaidingas; bet naktį užpuolē mane abejojimai: o gal tamsta iš tikrųjų neklysti; mokykloje mokytojai man piršo mokslinę karjerą — ypač matematikoje: neaptikdavau uždavinio, kurio nebūčiau galējęs išspręsti. Gal tikrai man būtų reikēję pasidaryti matematiku, o poeziją laikyti vien pašaliniu užsiēmimu . . . Na, bet jau vēloka — reikia jau eiti maudytis, šiaip pavēluosim grįžti pietų. Ar tamsta eisi drauge?"

Mielai sutikau. Nuējome pasiimti reikmenų.

*

* *

Kai grįžau, Maironis su Jasēnu jau bestovinčiu prieangyje, apsivilkę lengvais ilgais baltais apsiaustais, su baltomis skrybēlēmis. Aš vienas juodas. Einame atsileidę ir tingiai šnekučiuojame. Atsiminęs, imu pasakoti, kaip čia prieš 25 metus dabartinis mūsų vyskupas Pranciškus Karevičius, anuomet dar paprastas Peterburgo kunigų seminarijos profesorius, pjaudavo klebono sode šieną, nusivilkęs sutoną, nepaisydamas einančių pro šalį puošnių varšuviškių ponų bei panelių. Aš džiaugiuos vyskupo originaliu paprastumu. Jasēnas lyg ir pritaria — nesuprasi žmoniškai, ar pagarbiai rimtai, ar plonai ironizuodamas. Maironis pritaria kažkaip tēviškai nuolaidžiai. Primenu, kad 1913 metais, mirus Žemaičių vyskupui Gasp. Cirtautui, niekas mūsų nesitikējome, kad Karevičius būtų paskirtas vyskupu. Girdējome, kad kandidatu buvęs ir Maironis, bet Romoje nepraējęs, nes jį ten įskundęs kun. B. Žongolavičius, kun. seminarijos profesorius ir buvęs vysk. Paliulionio sekretorius. Ar tiesa tai visa? Maironis patvirtino (vēliau teko girdēti, kad Žongolavičius neprisipažįsta pakišęs Romoj koją Maironiui).

Taip bešnekučiuodami, atējome į pajūrį. Netrukus jau gulējome užuovējoj tarp kopų baltam smēly, tvilkyte tvilkomi besijuokiančios saulēs. Tai tįsome aukštynelki, gaivindami akis tyroj žydrynēj, tai glaudžiamēs veidu prie karštų smilčių, tai tingiai vartaliojamēs nuo šono ant šono. Pro tamsius akinius spoksau į saulę.

Saulēs tvanas. Smēlio tyrai,
Jūros tolių vēsuma.
Jos gelmių gyvojoj lyroj
amžina vilnių gama
ilgesio erdvybēj tvyro . . .

A, kaip gera išsitiesus
tirpti smēlio patale,
kai mēlynēj mintys šviesios
nardo kregždute žvalia,
nerimui širdy išblēsus . . .

Keri žavesį skaisčioji
saulė. Aidi juo dangus.
Ji man šypso, ji vilioja . . .
Ach, ir skristumei žmogus,
skristumei į žydrio rojų.

Aukso tvanas. Mėlio tyrai
ir smaragdo vėsuma.
Jos gelmių gyvojoj lyroj
amžina vilnių dūma
ilgesio erdvybėj tvyro . . .

Kartais vienas ar kitas pasako kokią pastabą — kas nors jam tingiai atsako arba ir visai niekas neatsako. Vėl tylime. Nuostabiai jauku. Tįsotum taip ir tįsotum . . . Laikas bėga nepaprastai greitai.

Ateina Vaižgantas ir gulas mūsų tarpe. Šneka truputį pagyvėja. Smetona vėl parašęs smarkų straipsnį prie krikdemų režimą. Šie grasą jį patupdyti. Gabrys, kur neseniai parodoj sudaužė Smetonos biustą, pasirodęs Palangoj — Tamošaitis su Lubickiu, kaip du liūtai, vaikščioją ieškodami jo apkulti. Naujalis, P. Oleka, A. Vanagaitis ir Olšauskas rengiasi važiuoti į USA gaivinti tautiečių dvasios. Vincė Jonuškaitė, baigusi dainavimo studijas Berlyne, atvažiavusi į Palangą ir ruošianti koncertą kurhauze. Martynas Yčas atsidėjęs spiritizmui ir rengiąs seansus; pakvietęs vieną kartą ir Maironį, bet tas netikėlis sugadinęs visą seansą: paklausęs dvasią, kuo vardu viena jo sesuo, ir dvasia negalėjusi atsakyti . . .

Panašiai beplepant, prisiartino laikas pietų grįžti. Tad šokome į vandenį nusiplaukyti ir, gražiai nusivalę, žingsniuojame namo lengvom kojom, šviesiom galvom, pabudusiu skilviu. Nėra didelio noro nė apie ką nors kalbėti. Bet, kai ėjome pro Birutės gatvę, neiškenčiau nepasinaudojęs proga paklausti Maironį, ką jis mano apie pirmuosius du mūsų prezidentus, Smetoną ir Stulginskį (nes juodu abu dabar šioj gatvėj gyvena, beveik vis-a-vis: Smetona — Romano viloj, Stulginskis — Baltijoj). Neskubėdamas, dainius atsakė tikrai salomoniškai, beveik kaip anas vokietis mokytojas ("oba lučše" — abudu geriau); išėjo daugmaž šitaip: vienas protingas ir antras išmintingas, o šiaipjau — Smetona tikrai geras ir Stulginskis labai geras. Visai rimtai kalbant — reikia nulenkti galvą priešais Maironio bešališkumą: nors jam simpatingesnės buvo politinės - socialinės - ekonominės tautininkų idėjos, ir todėl jo širdis linkte linko į Smetonos pusę, tačiau jis tikrai aukštai vertino ir Stulginskį, nors krikščionių demokratų atitinkamosios idėjos jam toli gražu ne visos tepatiko.

*
* *

Pasiekę namus, nusiskubinome kiekvienas į savo kambarį šiek tiek apsigerbti bei padoriau apsivilkti, kad būtų galima pasirodyti mūsų mišrioj kompanijoj. Klebonijoj nebuvo pakenčiama, taip kaip buvus pajūry, mauroti prie stalo.

Maironio butas Kaune — svečių kambarys

V. Augustino nuotr.

Pagaliau svarusis skambalas garsiai, net dėl to, atrodo, ir pats persigandęs, paskelbė nekantraujantiems didžiąją valandą — ir peralkusioji draugija, nė nebandydama vaidinti poniško santūrumo, ryžtingai sugarmėjo į valgomąjį, susėdo į savo vietas ir ėmė alkanai sotintis neįmantriais, bet sveikais, skaniais ir gausingais pietumis, patiektais pagal pagrindinį žemaitišką dėsnį — "daug ir riebiai". Daugumas pasiduoda alkanajai aistrai visai ramia sąžine, nes arba turi gydytojų įsakymą priauginti tiek ir tiek kilogramų, arba, būdami jauni, dar nebūgštauja, kad priaugs. Toks yra paprastųjų mirtingųjų stalo galas. O dievaičių? Ir jie kerta atsidėję, pamiršę ar bent norėdami pamiršti, ką yra įsakę gydytojai: būtinai numuškit svorio! Kaip čia nekimši, kad taip noris? O ir dar: argi dovanai moki už dieną po keliolika auksinių litų? Jie verkte verktų, jeigu nepasinaudotumei. O kokios išdavos bus, kai klebonėlis nusives į klėtį svertis ir paskelbs, sakysim, Maironį sveriant 112 kilų ir džiaugsmingai pasveikins, ir šypsos per visą burną, lyg sakyte sakydamas: na, argi negerai jus maitinu? Ir Maironis truputį melancholiškai pamos ranka ir pagaliau rezignuojamai šyptels.

Svariai privalgę, vasarotojai eina į savo kambarėlius — kas prikristi, kas pasirūkyti bei pasiplepėti, kas laiškų rašyti ar kokios lengvesnės knygos pasiskaityti. Kad Maironis būtų popiet miegojęs, neteko girdėti; kad būtų knygų skaitęs, neteko aptikti; užtat brevijorių sąžiningai atkalbėdavo. O paskui — reiks eiti į šilą ar

į pajūrį pasivaikščioti ir bent kiek pastūmėti į priekį naujosios dramos.

*

* *

Neskubomis atlikęs savo popietines pareigas, einu atsileidęs aplankyti senosios Birutės, pakeliui vis sustodamas pasiplepėti su pažįstamais. Kai įžengiau į šilą, netoliese priešaky išvydau gulint ant žemės kažką stambų baltą. Einu artyn — žmogysta. Ar Maironis, ar Jasėnas? Taip, Maironis: guli kniūpsčia, kojom griovy, alkūnėm pasirėmęs į krantą ir kažką rašo į knygutę ar šiaipjau lakštelį. Jis manęs nemato, nes artinuos iš užpakalio . . . Ne, nešnekinsiu, netrukdysiu: gal kuria . . . Ir, aplenkęs, nuėjau toliau — į Tyškevičių parką. Akys gėris, širdis džiaugias — ir gražus gi tas žmogaus dvasios kūrinys! Kokie didingi, o grakštūs kelių vingiai! Kokios puikios perspektyvos!. . . Pagaliau atsiveria akiai žavįs rūmų vaizdas, vienkart išdidus ir meilingas, paprastas ir aristokratiškas; ištiesęs kviečiamai - globiamai savo sparnus, kaip jo prieky Kristaus statula rankas, rodos, kvieste kviečia žiūrėtoją eit apsilankyti. Yra tekę prieš pirmąjį pasaulinį karą lankyti rūmų vidų — vertas viršaus. Galėtų būti kurio karaliaus vasarinė rezidencija. O pagalvoti tiktai, kad 1895 metais, kai atvažiavau čion mokytis, tebebuvo čia tuščias balynas tankiam šile, ir vien šimtai darbininkų triūsė, sausindami vietą, pildami kalvą ir mūrydami pamatus . . . Na, bet ir brangiai atsėjo tas žaislelis! Man yra tekę girdėti, kad grafas sukišęs į šitą šedevrą visą dideli žmonos kraitį. Klebonas sakė, kad visa atsėję 2 ar 3 milijonus gerų carinių rublių. Kažkur teko girdėti, kad vien už parko projektą grafas sumokėjęs prancūzui menininkui 30 tūkstančių aukso rublių ar frankų.

Rūmai ir parkas nūn stipriai apleisti. Jaunieji Tyškevičiai nebėra tokie turtingi, kad įstengtų išlaikyti tą brangenybę, ir esą linkę gana pigiai ją parduoti Lietuvos vyriausybei. Būtų tinkama vasaros rezidencija mūsų prezidentams.

Nuėjau prie Liurdo grotos. Vėl puikus kūrinys, Liurdo kopija, netgi uolos gabalai atgabenti iš tenai. Man teko matyti, kai tą grotą statė, ir čia melstis ar susimąsčius veizdėti prieš pirmąjį pasaulinį karą, kai nuostabi maldinga nuotaika dar gaubė tą vietą. O nūnai, demokratijos amžiuj, čia linksmai klega žiopliai, sėdi ar stovi pasikopusios ant uolų mergos, o bernai į jas spokso ir fotografuoja . . .

Liūdna pasidarė . . . Regiu — negrąžinamai paskendus praeity senoji Palanga, toji paprastoji, tylioji, šviežioji, su neišmindžiotais šilais, su švariai sruvenančia Rąže, su kukliais pajūrio papročiais, tokia primityvi, o tačiau aristokratiška (nes daugis Lietuvos ir Lenkijos, netgi Rusijos didžiūnų mėgdavo čia silsėtis), tokia žemaitiška, o tačiau tarptautinė.

V. Stančikaitė - Abraitienė Kanklininkas

Lietuvos Grožybė

LIETUVA brangi mano tėvyne,
Šalis didvyrių, kur grabe guli:
Graži, kaip dangaus esi mėlynė,
Tave kaip tikrą myliu motulę.

Gražios pakalnės tavo Dubysos!
Ten vanduo skaistus, kalnai žaliuoja,
O po tuos kalnus sesutės mūsų
Malonias, graudžias dainas dainuoja.

Kaip naktis tamsi juodas Nevėžis,
Perjuosia laukus ir žalias pievas,
Tyliai ein gilią vagą išrėžęs —
Jo gilias dūmas težino Dievas.

Tarp aukštų kalnų eina į rytus
Nemunas, upių mūsų didvyris,
Lietuvių darbus neužrašytus
Atmen — ir Kaunas ką yr patyręs . . .

Zarasų kraštas, ežerų vieta,
Kur tamsios girios krantus apstoja,
Kiek tenai giesmių aukštyn išlieta,
Kas įkvėpimo ten nejieškojo!?

Ir jūs, Anykščiai, garsūs šiandieną,
Auginot dainių, kurs mums dainavo,
Kursai prikėlė brolį ne vieną
Iš ilgo miego giesmėmis savo.

Gražūs, Lietuva, ir dvarai tavo,
Balti tarp sodnų žalių statyti —
Iš tolo žmogų meilumais savo
Užeiti, tartum, prašo prašyte.

Kad saulė leidžias jau vakaruose
Ant gonkų jauni, seni išeina . . .
. . . .
. . . .

Linksma, Lietuva, kaimuose tavo,
Vasaros saulė žemyn kad svyra,
Kada nuo darbo grįžt prakaitavę
Su dalgiais, grėbliais — mergaitės, vyrai!

Kiek tada balsų į dangų kyla,
Kaip miškai skamba, kada dainuoja.
Gražu, ir dainos kada nutyla . . .
Ir parein banda, koja už kojos.

Eina eiliomis, galvas iškėlę,
Rainuoti jaučiai, karvės juodmargės,
Paskui bėg avys ir piemenėlis,
Eidams raliuoja, norints nuvargęs.

Gražios ir naktys, debesys juodos
Kada ant dangaus pamažu skirias,
Iš po jų mėnuo išlįsdams rodos,
Ir apšviečׅ laukus ir tamsias girias . . .

Bažnyčios tavo netur tuštybės,
Nes sako puikios ten Dievo bylos —
Ne mažiau meilės ten kaip grožybės —
Ir klausos žmonės, o ne stovylos.

O kad prieš sumą visi, kaip vienas,
Iš širdies šaukia "Pulkim ant kelių",
Bedievis verkti turi kiekvienas,
Tikėt išmoksta nuo mūs vaikelių.

Graži tu esi, mano tėvyne,
Šalie, kapuose kur gul didvyriai . . .
Todėlei tave taip tėvai gynė,
Todėl poetai tave išgyrė.

Myliu aš tave, mano brangiausia,
Myliu už viską labiau ant svieto,
Myliu . . . ir todėl tu tai tankiausiai
Giesmėse mano atrandi vietą.

Iš "Lietuviškos Dainos"
Plymouth, Pa. 1893

---

[1]) Čia skaitytojams pateikiame, kaip atrodė garsioji Maironio daina savo pirmykštėje versijoje. — Red.

Ką gi? būtina istorinė - socialinė - ekonominė raida . . .

Betgi tie sausi terminai širdies neguodžia... Tad grįžtu į dabartį tuo pat keliu, kuriuo atėjęs . . .

Ir vėl randu Maironį tame pat griovy berašantį. Kilstelėjęs skrybėlę, buvau jau beinąs pro šalį; bet jis sulaikė: grįšiva drauge. Tad priėjau.

Kaip gražu, — sakau, — kad jūs net Palangoj pasiduodate mūzų įkvėpiamas. Gal tai "Vytautas pas kryžiuočius" gema?

— Kaip čia pasakius? Gimti tai jis jau senokai gimęs, o dabar tai tik pamažėli auga, bet ir tai vien varu varomas, nes Dauguvietis griežtai reikalauja. Šiaipjau tai neskubėčiau, nes juk į Palangą važiuojam ne kurti, tik gyventi; o ir iš viso — kūryba reikalinga atsidėjimo, gi kaip suderinti atsidėjimą su paskuba, aš tiesiog nežinau . . . Tik jūs, jaunieji, bandote juos suderinti. Bet ar tikrai pasiseka? Žinai, tamsta, aš norėčiau duoti tamstai vieną patarimą. Jūs, jaunieji, skubat rašyti, o parašę skubat spausdinti. Tikėki manim, savo gyvenime esu nemaža skaitęs, girdėjęs, pats patyręs ir permąstęs: kai parašysi ką nors, nesiųsk tuoj pat į redakciją, o padėk į stalčiuką ir laikyk ten ilgokai, iki išdils kūrybiniai įspūdžiai, ir galėsi paėmęs skaityti savo kūrinį, beveik kaip svetimą, vadinas, gana objektyviai; tuo būdu lengviau pastebėsi jo silpnybes ir geriau įvertinsi gerąsias puses — ir galėsi sėkmingiau jį ištobulinti . . .

*
* *

Begrįžtant, Maironis sako:

— Na, kažin, o jeigu užeituva į Vailokaičių vilą? Ar pasižįsti su kunigu Juozu? Jis be galo vaišingas. Kasdien šiuo metu susirenka pas jį, kas tik su juo pasižįsta, o mėgsta kavą su geru likeriu, skanius vaisius ir rinktinį vyną. Ten galima maloniai praleisti vieną kitą valandą.

— Gerai, užeikiva. Su kun. Vailokaičiu seniai ir gana gerai pasižįstu. — —

Štai ir ta pagarbintoji Vailokaičių vila, Anapilis, kadais buvusi kurių ten Tyškevičių, viena iš įmantriausiųjų Palangos vilų, medinis borokinis pastatas su bokštais - bokšteliais, didžiuliam pušų alkely. Aukšti langai atdari, ir pro juos, kaip iš avilio, girdėti balsų mišinys.

Įėjova. Didžiulė patalpa pilna vasarotojų, vyrų bei moterų, stovinčių bei sėdinčių, su stiklais rankose, iškaitusiais veidais, šalia staliukų, kur apkrauti savų bei svetimų vaisių, įvairių formų bei spalvų butelių bei ropinių. Ir visa tai skendi melsvose dūmų bangose ir gyvam klegesy . . . Viena kita grupė sustojusi prie staliukų, kur įnirtusios poros lošia šachmatus arba šaškes.

Kai tik linksmoji kompanija pastebėjo masyvų Maironio stotą, tuoj kakofoniškai sukliko visais gamos tonais: "Maironis! Maironis! Valio! valio!" ir puolė sveikintis. Kaip jam ir rankos nenutraukė! O jis tik plačiai šypso, primerkęs

gudriai akutes, ir tėviškai spaudo atkištas sau suprakaitavusias plaštakas: čia kvadratiškas plačiai bešypsąs Leonas Bistras; čia moteriaveidis, nustebusiai žiūrįs, naiviai šypsąs dr. K. Jokantas; čia liemeningas, ironiškas, trumparegiškai pro auksinius akinius bemirkčiojąs Antanas Šmulkštys; čia stambus, mėnulio veidu, riebiai bevypsąs, ką tik baigęs ne visai liesą anekdotą ir tuoj pradėsiąs kitą Vytautas Bičiūnas; čia kampely, po palme, šalia stalelio, kur tyliai laukia galo bananai, apelsinai, vynuogės, kukliai slypi Putinas, truputį kenčiančiu šypsniu europiečio veide — ir nemaža kitų fizionomijų bei sijonėlių . . . Pagaliau, triukšmo priviliotas, pro kurias ten duris smulkiais žingsniais katiškai įžengia juodai trumpai apsivilkęs šeimininkas Juozas Vailokaitis, gudriai prisimerkęs, plonai šypsodamas visu savo derliu išmintingu diplomato veidu, maloniai ištiesęs rankas į Maironį ir, paėmęs elegantiškai už rankos, iškilmingai veda dainių. Prie kavos su likieriais sėdi gražiosios ponios, kaip saulutės, jog net akys raibsta, ir žmogus gerai nebeatskiri, ar tai Jonienė Vailokaitienė, ar Augustinienė Janulaitienė, ar Antanienė Endziulaitienė, ar Petrienė Kubertavičienė. Aš paspaudęs sau tiesiamąsias rankas, priėjau prie staliuko, kur nebeatmenu kas belošią partiją šachmatų, iš kur galėsiu viena akim sekti savo Maironį. O ten šalia bestovįs amžinas jaunbernis, geradūšis, blizgaakis, kukliai besišypsąs Petras Radzevičius ir vyras iš stuomens bei iš liemens Ambrazaitis, Blindos fizionomija, abu krikščionių demokratų kareivos. Girdžiu — užsimezgė ir išsiskleidė lietuviškas salioninis pašnekesys, kuriame pro spirito garus retkarčiais bliksteli esprit'o kvapsnis — beveik išimtinai iš Juozo Vailokaičio lūpų.

Pagaliau tenykštė puokštė išsiskirstė, ir Maironis atėjo prie mūsų staliuko pasižiūrėti, kaip lošiama. Lošėjai buvo benorį užleisti jam prie lentos vietą, bet jis pasisakė nelošiąs ir prašė toliau lošti, o jis pasižiūrėsiąs ir pasimokysiąs.

Kiek laiko pasekęs lošimą, dainius ima nebesitverti kailyje ir, mandagiai atsiprašydamas, pradeda davinėti lošėjams patarimų, kurie nusimanantiesiems atrodo tikrai vykę. Tad vėl imame jį prašyti, kad sėstųs prie lentos ir su kuriuo nors paloštų, nes buvome pradėję manyti, kad jis pasisakė nelošiąs šachmatų vien iš senos lošėjų manieros taip apsimesti. Bet Maironis ėmė taip nuoširdžiai aiškintis tikrai nemokąs lošti, o patarimus davinėjęs tik dėl to, kad, isižiūrėjęs į lošimą, ėmęs suprasti, kaip reiktų lošti. Tad ėmėme jam sakyti komplimentų, kad jis turįs įžymų talentą šitam lošime.

Vienas iš mūsų pademonstravo šachmatų lentoj vieną trumputi ir paprastuti lošimėlį, kaip su keturiais pėstininkais galima uždaryti vieną priešo pėstininką. Truputį pasekus kitus lošiant, galima ir nemokant greit išmokti; reikia tik turėti pastabumo bei kombinacijos dovanos. Paklausėme Maironį, ar jis moka tą lošimą lošti. Jis pasisakė visiškai nemokąs, bet, valandėlę pasižiūrėjęs, pareiškė — dabar pabandysiąs — atsisėdo ir iš karto sulošė visai tinkamai. Mes — stebėtis ir sveikinti.

*

* *

Taip besižmonėjánt, atėjo metas grįžti vakarienės. Ką tik palikęs vaišes, kaip neminėsi geru žodžiu mielojo vaišintojo. Tad, grįždami trise ar keturiese, ėmėme kalbėti apie tą nuostabųjį kun. Juozą Vailokaitį, kuris iš nieko sugebėjo sukurti didelę ir galingą finansinę įstaigą. Nešykštime pagiriamų žodžių to vyro aiškiam protui, nuostabiam sumanumui, dideliam lankstumui, šaltai ir praktiškai galvosenai, nepalaužiamai energijai, stipriai valiai, diplomatiškai švelniam mandagumui. Reiškiame nuomonę, kad tas vyras, kuris mažoj Lietuvoj sugebėjo pasidaryti multimilijonierium, Amerikos sąlygose būtų virtęs milijardierium. Maironis daug nekalba, bet su mūsų išvadžiojimais sutinka ir pripažįsta Vailokaičiui didelius bei įvairius gabumus ir pasisako, kad kun. Juozas jam esąs dideliai mielas. O mes žinojome, kad tas finansininkas gerbia bei myli Maironį, kaip geras sūnus garbingą tėvą. Netgi ne vien platoniškai: yra tekę matyti Maironio salione, kerčioj, ant seno fortepijono, keistą radijo aparatą, kur antena — vytuvai su apvyniota vielos gija; prieš kelerius metus buvo tai paskutinis (tiksliau gal — pirmasis) technikos žodis ir atsėjo labai brangiai. Vailokaičio dovana. Įdomu: Maironis svečiams tą perėplą dėl rodymo parodydavo, bet jo veikimo nedemonstruodavo; gal ir pats juo nesinaudodavo, o gal netgi nebuvo pratęs paleist jį į darbą. Ir iš viso, Maironis negaudydavo anųjų išradimų.

Čia neištūriu nepasakęs vienos smulkmenos: nors tuodu vyrai viens antrą gerbė ir brangino, betgi man nėra tekę vaišėse pas Maironi matyti Vailokaičio, o ir pats Maironis, kuris mėgo svečiuotis, pas Vailokaitį nebent labai retai teviešėdavo.

*

* *

Štai ir vėl kvapiai garuojanti vakarienė, kurios metu senukai ėmė matuoti savo amželius. "Štai jau ir pasenome", sako su melancholišku humoru Maironis, "o nė pastebėte nepastebėjau". — "Atleiski, tamsta," sako ar ne Jasėnas, "tamsta tebeesi vis toks pat amžinai žaliuojąs vienišas ąžuolas plynuose mūsų poezijos dirvonuose". — "Ažuolas ne ąžuolas", šypteli Maironis, "bet jau, dėkui Dievui, nebe vienišas: auga jau ir įpėdiniai". Ir jis čia paminėjo trejetą, pirmoj vietoj Putiną, antroj Girą. Truputį keista, kad nepaminėjo Binkio nei Kiršos, nei Sruogos, kurie anuomet jau buvo užtenkamai pasireiškę. Gal Maironis jų kūrybos neką ir tebuvo skaitęs: vėliau dažnai su juo susitikdamas ligi pat jo mirties, beveik nesu girdėjęs jo kalbant apie mūsų arba ki-

MAIRONIO RANKRAŠTIS

Lietuva Brangi.

Graži tu mano, brangi tėvynė,
Šalis, kur miega kapuos didvyriai;
Graži tu savo dangaus mėlyne,
Brangi, nes daugel vargų prityrei.
Kaip puikūs slėniai sraunos Dubysos!
Miškais lyg ruta kalnai žaliuoja;
O po tuos kalnus sesutės visos
Graudžiai malonias dainas ringuoja.
Ten užsimąstęs tamsus Nevėžis
Kaip juosta juosia žaliasias pievas;
Banguoja vagą giliai išrėžęs;
Jo gilią dūmą težino Dievas.

tų kraštų poeziją bei poetus; vieną kitą kartą tik yra jis pareiškęs, kad labai vertinąs iš rusų Puškiną bei Lermontovą (ypačiai Lermontovą), iš lenkų — Mickevičių bei Slovackį, iš vokiečių — Goethe, vadinas, savo jaunųjų dienų simpatijas. Gal ir Maironis priklausė prie tų kūrėjų, kurie savosios srities kūrinių skaityti visai nemėgsta arba maža temėgsta, o patys tačiau kuria, nenoromis kuria, būtinai kuria, nes pati prigimtis neatsispiriamai verčia. Vieną kartą klausiau Putiną, ar jis mėgsta skaityti eilėraščius. Nelabai temėgstąs ir jis.

* * *

Po vakarienės nuėjome į tylųjį Birutės kalną. Lyg kokios slaptos nuovokos vedami, susirinko būrys jaunimo, nes — kur Maironis, ten jaunystė; ir vėl suskambo ir plito dainos viršum įsiklausiusios jūros. Pilni gyvybinio džiaugsmo, grįžome per prigludusį šilą, kur taip šiltai kvėpuoja. Atsisveikinę prie vartų su palydovais, dar valandėlę atsisėdome su Maironiu bei Jasėnu prieangy šalia dainiaus kambario. Naktis, kaip motina, siautė mus jaukia begaline tyla, kaip meilė. Žvaigždės veizdėjo į mus, kaip tolimos sesės . . . Ir pradėjau tyliai: "Užmigo žemė. Tik dangaus nemiega akys sidabrinės". Baigiau. Tylime . . . Jasėnas sako:

—"Ačiū, be galo ačiū jums, didysis, brangusis Maironi, kad atskleidėte mums taip sugestyviai slėpiningą gamtos ir žmogaus širdies grožį, ir nūnai kartų kartos galės intensyviau jį išgyventi ir paragauti aukštesnės laimės. Tikrai mūsų tauta bus amžinai jums už tai dėkinga!"

—"Na, kažin?" — sarkastiškai sako Maironis, balse tyliai vibruojant sopuliui. — "Juk štai antroji karta manim jau nebepatenkinta".

Ir ką į tai atsakyti? Juk tikrai po didžiosios Rusų revoliucijos papūtė ir mūsų literatūrinėj kritikoj kiti vėjai. Gira paskelbė atėjus metą pervertinti visas vertybes. Prisidėjo Sruoga. Ir pradėta. Dažnai — reikiamai; kartais — netaktingai; visada — sopulingai. Ką veiksi? Kitaip šioj žemėj neesti . . . Bet Maironis tai skaudžiai jautė, nors ir nesiskundė.

—"Brangusis dainiau", — sako pagaliau Jasėnas, — "tai — vien atskiri balsai. Tikėkit manim: tautos visuma giliai brangina jus, tik ji tyli . . ."

—"Bet dar prabils!" — pridūriau aš . . .

Atsisveikinome, išsiskyrėme.

Tat jau praėjo viena diena su Maironiu Palangoj. Kiek dar jų lieka?. . .

O taip gera šalia to didžio, galingo ir gero Tėvo . . .

BŪK PASVEIKINTAS, PAVASARI / MAIRONIS

Iš lenkiškai parašytos Maironio poemos Z nad Biruty, skirtos lenkiškai kalbantiems Lietuvos bajorams. Lietuviškas vertimas spausdinamas pirmą kartą. Visą poemą išvertė FAUSTAS KIRŠA.

TREČIOJI GIESMĖ

Šiaurės vėjai gedulo giesmėmis kyla.
Jau žaisdamos bangos kaip skaldomos švysta.
Jau šąla. Vėjuota. Gamta nusivylus
Stipresnio glėbin kaip lavonas patysta.
Taip tuščiai! Štai du ąžuolai surambėję,
Kaip griaučiai, ir dantys jų griežia su vėjais.

Kas gyvas — jau mirė! Jau baigta, sakytum!
Tačiau kada kovas saulutės veidelį
Kely iš pietų atidengs pažvalgyti, —
Prieš sapną mergaitė šypsotis kaip gali, —
Tuščiai iš šiaurės tie laukiniai prikibę,
Pavasaris laimi! Viltinga gyvybė!

Būk sveikas, pavasari! žvilgsniais mėlynių
Ir gamtą paglemžusių tūkstančiais galių,
Su chorais lakštingalų panemuninių,
Su saule degtais lietuvaičių veideliais!
O, sveikas, pavasari! Palaima būna,
Kai mirusius prikeli, glausdams prie kūno.

Štai kitas pavasaris: amžius kentėjęs
Ant bočių kapų savo vėliavą kelia
Ir šaukia atgimti! O himnas aidėja
Ir tūkstančiais atgarsių sielas įgalins!
Iš dulkių vėl sūnūs pabunda miegoję,
O žygių jų garsą pasaulis kartoja.

Ar taip jau seniai mums mirtis be paguodos,
Kaip klystančiam žiburiui, žūt pranašavo?
Juk taip neseniai abejojimų nuodais
Mes pervėrėm širdį net motinai savo.
Juk taip neseniai — atminimų likučiai
Net gėdinos vardo dar teisėtai būčiai.

Dabar Lietuvoj kitaip šilas nulinga,
Ir marios kitaip Palangoj nuskalauja!
Jau prašymą naują maldom sopulingom,
O Viešpatie, širdys Tavęsp atnašauja!
Palaimink, o Viešpatie, jauną Tėvynę
Ir žygiuos sunkiuos duok tvirtybės krūtinei!

Palaimink mums giesmę naujais atgimimais,
Ir pirmojo būrio jaunatvišką ranką;
Ir tamsą nakties, po kurios pridengimais
Per saugų pasienį mums knygos patenka!
Palaimink dar!.. Viešpatie, Tu juk atspėji,
Kuri tik per dainą į tikslą atėjo.

Kam meilė viena: tai ne meilė žadėtai;
Tai atsidavimas ir ilgesio žvilgsnis;
Kurs myli tėvynę skausmais sužavėtas
Ir ješko kovų savo žaizdai suvilgyt;
Kas jaunas aukoja ir širdį, ir kovą,
Ir šviečia aušra savo tautai vadovu!...

*
* *

Į Baltijos jūrą, kur pušys Birutės
Palinksta žemaičiams vainikais maloniai,
Nuplauti vargų, tarp bangų pasijutę,
Priplaukę žmonių vasariniam sezonui.
Gaju Palangoj, kaip prieš daugelį metų,
Kai rinkdavos gausiai turtingi magnatai.

Tada tik žaismai — be minties nuobodumui;
Vidudienio darbas nedegino veido!...
Bet šiandien — jėga kovos darbo didumui,
Gyvent ir mokintis jau niekas nebaido.
Todėl valanda čionai slenka jaukesnė,
Todėl Palanga atminimais meilesnė.

Inžinierius tūlas, ar koks nors daug galįs
Nevos advokatas čia vasara džiaugsis!
Ir sveikins, aplankęs ramumo kampelį,
Ir skęs kaip sapnan atminimais saldžiausiais.
Pažįstamas miškas gaivindamas kvepia,
Mokyklos laikai atgimimą čia slepia...

Čia mokės kadais!... Ir kaip šiandien dar mena
Tą knygą, kuri jam akis atidarė.
Suprato, kad čia Lietuva jo gyvena
Ir Kryžiaus kelionę kentėdama darė.
Ir būrio draugai uždainavo ne vieną
Lietuvišką dainą, atgautą per sieną.

Sutikę auklėtoją sveikino godžiai.
Žemaitiškai ji kaip motulė kalbėjo.
Ir gimtąją kalbą, jau daug kam nuobodžią,
Tada jau mylėt ir gaivint patikėjo.
Dabar ta kalba, kaip jaunatvės aušrinė,
Kai bunda iš miego, jos nuopelnais tvino!

Sveika, Palanga! Jos šventojoj ramybėj,
Jos tuos pušynuos tartum vėl atjaunėji;
Savieji paskatina darbo stiprybę,
Ir nerimo dulkės bangom nuaidėja.
Po to vėl į darbą atgauni krūtinę —
Atverti naujausių Tėvynei šaltinių!

Sveika, Palanga! Atminimų malones
Gimdai, kad nurimtum... Laikai jau aiškėja!
Aš daug iškentėjau, dažnai abejonės
Širdy pervertoj nusiminę viešėjo.
Tik tau aš dėkoju, kad kenčiantis veidas
Neišdavė skausmo, kova neapleido!...

PORTUGALIJOS SANTVARKOS BRUOŽAI

VYSK. V. BRIZGYS

Ši trumpa informacija apie Portugalijos santvarką skiriama tiems "Aidų" skaitytojams, kurie, domėdamiesi visos Europos gyvenimo evoliucija, domisi tais naujais politinio ir socialinio gyvenimo bandymais, kurie nuo 1926, o tiksliau pasakius, nuo 1933 metų vyksta Portugalijoje. Šias mintis ir pateikiu, pagerbdamas kai kieno man pareikštą pageidavimą.

Portugalija prieš 1926 metus

Norint suprasti, iš kur Portugalijoje atsirado šiandieninė santvarka, savo struktūra žymiai skirtinga nuo kitų mūsų laiko kraštų santvarkos, pravartu trumpai prisiminti artimiausią to krašto praeitį.

Iki 1910 metų Portugalijoje buvo monarchija. Nesigilinant į priežastis, pakaks paminėti, kad tais metais vidaus revoliucija, nors ir svetimų įtakų veikiama, monarchiją pakeitė respublika. Nors ano laiko pasaulis apie tai daug nekalbėjo, bet revoliucija buvo labai kruvina. Ne tik pasaulinės diduomenės, ypatingai katalikų inteligentų, bet ir katalikų dvasininkų ir seserų vienuolių, kas svetur nepabėgo, beveik visi buvo išžudyti. Naujai sukurtai respublikai vadovavo kairieji, o gal bus tiksliau pasakius — masonai. Respublikos konstitucija ir įstatymai buvo nepalankūs Katalikų Bažnyčiai, kuri revoliucijos rezultate Portugalijoje buvo beveik visai sunaikinta. Labai toli nueita ir visos visuomenės nukrikščionijime. Tą nukrikščionijimo darbą labai lengvino anksčiau tame krašte buvę gana tolimi ir šalti santykiai tarp dvasininkijos ir liaudies ir viešai pašlijusi dvasininkijos dorovė. Ekonomiškai — krašte viešpatavo didelis skurdas.

Tačiau ir nauja respublikinė santvarka kraštui ir tautai nedavė nieko gero. Vienas po kito kartojosi pučai, įvairios kitos politinės avantiūros, valstybinių ir visuomeninių kasų išeikvojimai, kitokia korupcija. Anarchija ir korupcija kraštą atvedė į visišką finansinį, ekonominį, moralinį bankrotą. Krito ne tik tautos kultūra, bet krašto ir tautos vardas viso pasaulio akyse.

1926 metais gegužės 26 d. Portugalijoje įvyko dar vienas — jau nepirmas pučas. Jo šūkis buvo ne monarchija, ne respublika, o žygis pašalinti įsigalėjusią anarchiją ir gelbėti kraštą iš skurdo. Jį pravedė kariuomenė. Buvo paskelbta laikina kariuomenės diktatūra. Jau pat pradžioje valdžios sudėtin buvo pakviesta visa eilė ir civilinių asmenų. Tuoj buvo atšaukta 1911 metų konstitucija, kurios tikrumoje jau ir anksčiau niekas nepaisė. Kelis metus kraštą valdė kariškių ir civilių kolektyvas, vaduodamasis ne rašyta konstitucija, o tik savo išmintimi ir noru grąžinti kraštui tvarką ir išvesti jį iš ekonominio bankroto.

Tik 1933 metais kovo 19 d. kraštui buvo duota nauja konstitucija. Tačiau ir šios tikslas buvo ne įvesti krašte pastovias gyvenimo formas, o tautą ir valstybę vairuoti į subrendimą ir į naują geresnę santvarką. Todėl ana 1933 metų konstitucija ne tik numatė, bet net įsakė po tam tikro laiko ją peržiūrėti. Pagal 1933 metų konstituciją, Portugalijos konstitucija turi būti peržiūrėta ir persvarstyta kas 10 metų. Ta pareiga tenka vyriausybei ir parlamentui. Konstituciją peržiūrėti ir pakeisti galima ir anksčiau, jeigu to pareikalauja du trečdaliai parlamento ar valstybės prezidentas. Ir vienu ir antru atveju prezidentas gali kiekvieną konkretų konstitucijos pakeitimo siūlymą atiduoti spręsti arba visos tautos plebiscitui arba parlamentui. Jeigu konstitucijos pakeitimo projektas bus atiduotas parlamento sprendimui, tai senas parlamentas turi būti paleistas ir išrinktas naujas, kurio pirmasis uždavinys bus apsvarstyti siūlomą konstitucijos pakeitimo projektą, jį priimti ar atmesti. Konstitucijos peržiūrėjimas įsakytas todėl, kad kartais ji netaptų perdaug abstrakti, nesiderinanti su realiuoju gyvenimu.

Tačiau nors ir tokią realistinę konstituciją turint, valdžios įstatymai ir jos veikimas neturi būti pozityvistiniai. Ir konstitucija ir valdžios įstatymai bei įsakymai turi remtis nesikeičiančiais moralės, dvasiniais ir intelektualiniais individo ir visuomenės dėsniais.

Šiuo tad būdu Portugalija atsistojo į tą tvarkymosi kelią, kuriuo ji eina dabar.

Organizacinė Portugalijos valstybės struktūra bendrais bruožais atrodo štai kaip.

Visos valstybės priešakyje yra valstybės prezidentas.

Vykdančioji valdžia priklauso vyriausybei, parlamentui ir teismui.

Šalia vykdančios valdžios yra korporacijų rūmai, kaip techninis vyriausybės patarėjas svarstyti administratyviniams, ekonominiams, moraliniams ir kultūriniams reikalams.

Atskirų sričių apibūdinimas.

Valstybė. Tauta valstybėje vedama kristalizuotis ne pasaulėžiūrinių partijų, o profesijų pagrindais. Korporacijos savyje apjungia visus tos pačios profesinės srities piliečius — darbdavius ir darbininkus, intelektualinius darbų planuotojus ir techninius jų vykdytojus. Taip žemės ūkio korporacija turinti apjungti ir žemės savininkus, ir samdomus joje darbininkus, ir agronomus, ir

kitokios rūšies technikus, turinčius sava profesija ryšio su žemės ūkiu.

Naujoji Portugalijos valstybė atsisako individualistinės ideologijos. Tai buvo laikoma esminiu dalyku respublikoje prieš 1926 metus. Dabar tautą ima kaip vienetą, turintį visiems piliečiams bendrų reikalų, kurių visi turi paisyti, dėl jų kartais atsižadėdami net individualinių interesų. Atmetama taip pat valstybės ir jos valdžios absoliuti visagalybė į jos piliečius. Nors ir ne konstitucijos kuriuo nors paragrafu, tai valstybės gyvenimui vadovaujančių asmenų viešais pareiškimais atmetamas socializmas, kuris esąs tik pereinamoji forma į komunizmą. Gi komunizmas kaip toks Portugalijoje yra įsakmiai atmestas, nors valstybės administratyvinėmis priemonėmis faktiškai ir nepersekiojamas. Pastaruoju laiku Portugalijos vyriausybė jaučiasi tiek jau esanti populiari ir proletariato tarpe, kad faktiškai duota laisvė ir komunistų spaudai ir organizuotam jo veikimui. Valdžia yra parėmusi komunizmo ignoravimo taktiką manydama, kad jos darbai liaudies labui yra geriausias atsakas komunistų demagogijai.

Politikos turinį ir kelią nulemia individo ir tautos natūralios ir pozityviosios teisės ir konkretūs reikalai. Tos individo ir tautos teisės ir reikalai ir visa valstybės politika, siekdama juos realizuoti, pagal Portugalijos vadovaujančių politikų paskelbtą politinę doktriną, yra ir visada turi palikti subordinuoti nesikeičiantiems moralės dėsniams ir moralinėms vertybėms. Taigi, anot dabartinių Portugalijos politikos vadų, politika yra ne menas, o mokslas, palenktas moralės dėsniams, studijuojąs žmogaus veiksmus ir visą žmogaus gyvenimą. Nesikeičią moralės dėsniai ir pagal juos išleisti pozityvūs įstatymai apsprendžia valdžios autoriteto ir piliečių laisvės santykį: valdžios autoritetui neleidžia išsigimti į totalitarinį režimą, o piliečių laisvei į anarchiją. Konstitucija įsakmiai to niekur nepabrėžia, bet kalbėdami apie moralę ir jos dėsnius Portugalijos šiandieniniai vadovaują politikai tais žodžiais aiškiai supranta natūraliąją ir krikščioniškąją moralę.

Pagal Portugalijos konstituciją, politinė ir socialinė santvarka savo pradžią turi ne individe, o šeimoje. Šeima yra pagrindinis ir svarbiausias tautos branduolys. Šeima turinti būti pagrindinė bazė visokiam žmogaus formavimuisi: moraliniam, kultūriniam, politiniam ir kitokiam. Šeimos — tie pagrindiniai visuomenės branduoliai — sudaro savo apylinkės bendruomenę, kuri portugalų ir dabartinėje civilinėje terminologijoje vadinama parapija. Šios sudaro apskritis, apskritys — apygardas, apygardos — provincijas, o provincijos — visą valstybę.

Valstybės prezidentas. Valstybės priešakyje ne vien vardu, bet ir savo galia yra valstybės prezidentas. Jis renkamas atskirai visos tautos laisvu ir slaptu balsavimu septyneriems metams ir gali būti perrenkamas neribotą skaičių kartų.

Kandidatą į prezidentus gali statyti visi piliečiai — ar tai pavieniai ar kokios nors grupės — už savo kandidatą surinkę įstatymais reikalaujamą balsų-parašų skaičių. Į prezidentus pastatyto kandidato civilinį, intelektualinį ir moralinį tinkamumą toms pareigoms sprendžia Vyriausias Teismas. Piliečių pastatytas ir teismo rastas tinkamu, kandidatas gali būti piliečių renkamas. Tautos išrinktas prezidentas nieku nepriklauso nuo parlamento nei kurios kitos valstybinės institucijos. Jis turi teisės savo dekretu parlamentą paleisti ar laikinai suspenduoti jo veikimą. Prezidentas parenka ir paskiria ministerį pirmininką, kuris taip pat nereikalingas parlamento pritarimo, o atsako tiesioginiai prezidentui. Prezidento paskirtas ministeris pirmininkas, susitaręs su prezidentu, kviečia atskirus ministerius ir valstybės pasekretorius tvarkyti atskiroms sritims. Jie parenkami, paisant ne jų grupinės priklausomybės, o tinkamumo pareigoms.

Ministeriai. Nors visi ministeriai kartu ir yra vadinami ministerių taryba, tačiau jie nesudaro valstybinio vieneto. Jie visi kartu nepristatomi ne tik parlamentui, bet nė valstybės prezidentui. Parlamento pasitikėjimas ar nepasitikėjimas ministerių tarybai ar atskiram ministeriui neturi tų pasėkų, kurias turi, pav., Prancūzijoje. Parlamento reiškiamas nepasitikėjimas gali tarnauti pačiam ministeriui ar ministeriui pirmininkui kaip patarianti, bet neįpareigojanti direktyva persvarstyti kokį nors darbą.

Nors visi ministeriai kartu daugeliu atvejų ir posėdžiauja, tai tik tiek, kiek atskiros gyvenimo sritys, vadovaujamos ir atstovaujamos atskirų ministerių, paliečia viena kitą, kiek to reikalauja atskirų sričių suderinimas. Kiekvienas ministeris, nepriklausomai nuo ministerių tarybos, kuria savo srities planus, juos vykdo ir už savo veiklą atsako ne parlamentui ar ministerių tarybai, o tiesiog ministeriui pirmininkui ir per jį valstybės prezidentui.

Todėl ir vieno ar nors ir kelių ministerių pasitraukimas ar paleidimas iš pareigų neiškelia visos ministerių tarybos ar ministerio pirmininko pasitraukimo klausimo.

Parlamentas (arba Tautos Susirinkimas). Kai kurie autoriai, kalbėdami apie Portugalijos santvarką, sako, kad Portugalijoje nesą pasaulėžiūrinių politinių partijų. Patys dabartiniai tos valstybės vadai yra daug kartų prieš tokias partijas pasisakę. Tačiau nebūtų tikslu manyti, kad Portugalijoje politinių pasaulėžiūrinių partijų tikrai nesą. Dabartinė valdančioji grupė, 1930 m. pasivadinusi Tautine Sąjunga (Union National), yra ne kas kita, kaip partija su savo konkrečia politine-visuomenine programa, su savo pasaulėžiūra. Kadangi programoje tiksliais žodžiais savo pasaulėžiūros ji neaptaria, tai jos pasaulėžiūrinis pobūdis daug priklauso nuo jai vadovaujančių asmenų pasaulėžiūros. Apie šiandieninį tos Tautinės Sąjungos pasaulėžiūrinį pobūdį galima atvirai sakyti, kad iš visų mums pažįsta-

ŠV. JOANA d'ARC

H. ROX

Skulptorius yra vokietis, gimęs 1899. Meno studijas baigė Berline ir Paryžiuje. Į Jungtines Amerikos Valstybes atvyko 1938 m. ir dabar dėsto Holyoke kolegijoje. Savo darbų parodas yra suruošęs Berline, Paryžiuje, Londone, New Yorke, San Francisco ir kitur.

mų ir įprastų politinių partijų ji yra artimiausia krikščionių demokratų partijai. Siekdami savo kraštui naujos politinės socialinės santvarkos, jos vadai daugiausia vadovaujasi popiežių Leono XIII (Rerum novarum) ir Pijaus XI (Quadragesimo anno) pareikštais dėsniais. Kadangi chaotiškas ir pragaištingas 1910-1926 metų Portugalijos gyvenimas vyko paraleliai su politinių partijų varžybomis respublikoje, tai nėra ko stebėtis, kad prieš 1926 metus pasireiškusios partijos ir jų varžybos daugeliui įkyrėjo. Naujos Tautinės Sąjungos atsiradimas nėra jokia apgaulė, o geros valios pastangos sujungti visas pozityvias krašto jėgas naujon partijon bendram darbui. Tačiau šalia šios naujos partijos konstitucija nedraudžia, o gyvenime yra ir kitų. Jos neturi šiandien tiek pritarėjų, kad rinkimuose daug laimėtų, tačiau jos reiškiasi ne vien savo organizacine veikla, ne vien savo spauda, o dalyvauja ir savivaldybių rinkimuose. Jos 1949 metų parlamento ir 1951 metų valstybės prezidento rinkimuose pasireiškė savais kandidatais.

Pagal savo balsuotojų skaičių kiekviena apygarda renka į parlamentą atitinkamą atstovų skaičių. Parlamentas renkamas, balsuojant ne už kandidatų sąrašą, o už tiksliai pavardijamus asmenis. Kandidatai gali būti statomi ir nepriklausą jokiai politinei grupei, ir atskirų politinių grupių. Tautinė Sąjunga iki šiol iš kitų išsiskiria tuo, kad ji ne vienu atveju yra pasisakiusi

už kandidatus ne vien iš savo sąjungos narių, bet ir už nepriklausomus, jeigu jie yra tinkami būti parlamento nariais. Tokiam jos palaikomam kandidatui sąjunga nestato sąlygos būti lojaliam sąjungos politikai. Tuo keliu norima pasiekti, kad parlamento narys savo sprendimuose nebūtų varžomas vienos ar kitos partijos programa ir disciplina, o kiekviename klausime turėtų laisvę vaduotis savo išmanymu ir sąžine. Todėl Portugalijos parlamente nėra visada vienodos nei pozicijos nei opozicijos. Parlamente sprendžiant įvairius klausimus, valdžios pozicija ir opozicija yra tiek tvirtos, kiek kuriuo atveju pavyksta įtikinti parlamento narius.

Parlamento galios yra gana ribotos. Kaip buvo minėta, nei ministeris pirmininkas, nei visi ministeriai kartu nei po vieną atskirai nėra reikalingi parlamento pritarimo ir pasitikėjimo. Tiesa, parlamentas gali apie kiekvieną iš jų atvirai reikšti savo nuomonę, tačiau pasitikėjimo klausimas parlamente nesprendžiamas.

Parlamentui priklauso diskutuoti ir spręsti valstybės biudžetą, diskutuoti ir spręsti įvairius valdžios užsimotus darbus krašto viduje. Parlamentas diskutuoja ne tik atskirus valdžios užsimojimus, bet kiekvienų metų pradžioje pateikiamą valstybės bendro gyvenimo projektą. Parlamentui priklauso ratifikuoti tarptautines sutartis, leisti ar neleisti prezidentui skelbti karą, skelbti karo paliaubas ar sudaryti taikos sutartis. Kas dešimti metai, o jeigu prezidentas savo dekretu paskelbs, tai ir anksčiau, parlamentui priklauso reviduoti valstybės konstituciją. Tik, kaip buvo minėta, konstitucijos revidavimui parlamentas turi būti specialiai išrinktas. Todėl ar savaime laikui atėjus, ar prezidentui nusprendus peržiūrėti ar keisti konstituciją, parlamentas paleidžiamas ir renkamas naujas, kurio pagrindinis uždavinys turės būti konstitucijos persvarstymas.

Parlamentas tačiau neleidžia įstatymų. Įstatymų projektus pirmiausia išdiskutuoja Korporasijų Rūmai, paskiau parlamentas, o leidžia valstybės prezidentas. Parlamentas tik gali ką nors naujo priimti ar nepriimti jau veikiančių įstatymų ribose.

Korporacijų Rūmai. Portugalijoje greta parlamento yra mūsų laikams nauja institucija — Korporacijų Rūmai. Vardas sakytų, kad tai atskirų korporacijų atstovybė. Dabar jau bemaž taip ir yra ir siekiama, kad taip būtų. Tačiau Korporacijų Rūmų atsiradimas yra ankstesnis už faktinį korporacijų atsiradimą. Jų steigimo iniciatyva išėjo iš valdžios. Nors jų dabar yra jau per 20, tačiau daugiausiai jos yra dar tik vystymosi ar brendimo stadijoje. Ir Korporacijų Rūmai, kuriuose vėliau bus atstovaujamos korporacijos jų pačių deleguotų asmenų, pradžioje atsirado valdžios iniciatyva. Pati valdžia pakvietė iš įvairių profesijų po tam tikrą skaičių teoretinių ir praktinių savos profesijos reikalų žinovų.

Korporacijų Rūmai galutinai nieko nesprendžia. Jie yra tik techninis patarėjas valdžiai įvairiuose krašto praktiškojo gyvenimo reikaluose. Juose yra tiek sekcijų, kiek juose atstovaujama įvairių profesijų ar specialybių. Kiekvienas naujas valdžios darbų projektas, užsimojimas, jeigu jis liečia krašto vidaus praktiškuosius reikalus, pirmoje eilėje atiduodamas svarstyti Korporacijų Rūmams. Atskirų sekcijų pirmininkai bendrame posėdyje apsvarsto, kuriai sekcijai savo turiniu projektas priklauso, ir jį ten atiduoda. Gali atsitikti, kad projektą diskutuos mišri kelių sekcijų komisija ar kelios sekcijos kartu. Sekcijai ar komisijai projektą referuoja paprastai teisininkas valdžios vardu, o sekcija ar komisija projektą įvertina, pataiso ar papildo teoretiškai ir praktiškai, kaip atitinkamos srities specialistai. Korporacijų Rūmai gali ir savo iniciatyva pateikti valdžiai savo pasiūlymų naujiems įstatymams ar darbams projektų.

Korporacijų Rūmuose išdiskutuotas projektas atiduodamas parlamentui. Jeigu tokio projekto priėmimas atskiro įstatymo nereikalauja, tai projektą priimti ar nepriimti priklauso parlamentui. Jeigu gi projektas reikalingas naujo įstatymo, tai parlamentas įstatymų neleidžia. Tokiu atveju ministeris pirmininkas atiduoda Korporacijų Rūmų ir parlamento išdiskutuotą projektą prezidentui, kuris arba pats savo vardu ar jo pavedama ministerių taryba išleidžia atitinkamą įstatymą. Suprantama, kad Korporacijų Rūmų ir parlamento pareikštos nuomonės turės lemiančios reikšmės, ar įstatymas bus išleistas ir koks jis bus.

Ar naujai išleistas įstatymas derinasi su konstitucija ir jau veikiančiais įstatymais, pasisakyti priklauso Vyriausiam Valstybės Teismui. Jeigu teismas išsprendžia, kad naujas įstatymas ar dekretas nesiderina su konstitucija ir jau veikiančiais įstatymais, o tas įstatymas ar dekretas yra išleistas ministerių tarybos, tai jis tuo pačiu netenka saistančios galios. Tačiau jeigu kuris naujas įstatymas ar dekretas yra paskelbtas prezidento vardu, tai teismui deklaravus jo nesiderinimą su konstitucija ar veikiančiais įstatymais, tolimesnį jo likimą spręs parlamentas.

Kiti pilietiniai branduoliai. Visos krašto įmonės, ar jos būtų pavienių asmenų ar bendruomenių privati nuosavybė, ar jos būtų valstybinės, yra jungiamos į vieną sąjungą "Gremios". Kokis nors gremio gali atsirasti privačia gamintojų iniciatyva — ir taip yra pageidaujama — ar juos gali organizuoti savo iniciatyva atitinkama ministerija.

To paties gremio mažesni padaliniai vadinami sindikatais. Bet kurios gamybos srities atskiras sindikatas gali kurtis visur, kur susitaria jį kurti tos pačios produkcijos srities nors 100 dalyvių-darbininkų ar darbdavių. Tačiau niekam nėra privaloma būtinai priklausyti kuriam nors gremio ar sindikatui. Esant pakankamam narių skaičiui, gali būti vienoje apylinkėje ir ke-

li tos pačios srities sindikatai. Tačiau juridinio asmens teises turi tik vienas. Sindikatų paskirtis yra studijuoti ir rūpinti savo narių ir apskritai savo profesijos žmonių moralinius, socialinius, ekonominius reikalus. Kurioje apylinkėje yra per maža narių sukurti savo atskiram sindikatui, ten gali būti kuriama kurio nors sindikato sekcija.

Laisvų intelektualinių profesijų sindikatai gali būti vadinami ordinais. Pageidaujama, kad gremios sau ir savo sindikatams patys pasigamintų statutus. Kur gremio kuria ne privati iniciatyva, o kuri nors ministerija, ten ji pagamina ir statutus, kuriuos tačiau sukurtas gremio vėliau gali pakeisti. Gremios ir sindikatai gali kurti savus kooperatyvus, įvairias socialines ir karitatyvines institucijas, mokyklas ir t.t. Jeigu kuriamos mokyklos ar kitokios institucijos įeina į valstybės darbų plano tinklą, tai ir privati institucija turi teisės į tą pačią finansinę ir kitokią valdžios paramą, kokia yra skiriama tolygioms valdiškoms institucijoms. Piliečiai neturi pareigos būti gremio ar sindikato nariais, tačiau tokie gremios nutarimai, kurie liečia ne kurios vienos apylinkės, o viso krašto atitinkamos profesijos ar atskiros gamintojų srities reikalus, yra valdžios patvirtinti, saisto ne tik narius, o visus tos srities ar tos profesijos asmenis.

Kuriuo nors atžvilgiu vieni kitiems artimi gremios gali sudaryti uniją.

Be valdžios leidimo, nei gremios, nei sindikatai negali turėti ryšių su kokia nors internacionalia sąjunga, su kokia nors užsienine organizacija, ar jų susirinkimuose atstovauti Portugalijos gremios ar sindikatams. Jiems draudžiama priimti lėšas ir kitokią paramą iš kokios nors užsieninės organizacijos ar savais pinigais remti kokią nors užsieninę organizaciją. Tokiu draudimu siekiama apsaugoti Portugalijos darbininkus ir kitus visuomenės sluogsnius nuo kenksmingų svetimų įtakų, dažniausiai paisančių ne kurio nors krašto bendro labo, ne kurio nors visuomenės sluogsnio labo, o turinčių savo politinius tikslus, kuriuos neretai vykdo su žala kuriam nors kraštui. Nepaslaptis, kad tuo įstatymu Portugalijoje pirmoje eilėje buvo siekta apsaugoti darbininkus ir visą visuomenę nuo įtakos įvairių tarptautinių sąjungų, patekusių į komunistų rankas.

Gremios ir sindikatai neturi jokių jiems įstatymais pripažintų politinių teisių.

Korporacijos. Kiekvienai platesnei ir svarbesnei tautos gyvenimo reikalų sričiai, kurių įvairumas apsprendžiamas daugiau profesiniais kriterijais, kuriama visam kraštui viena korporacija. Ji apima visus vienos srities piliečius, nepaisant, ar kas kokiai nors organizacijai formaliai priklausytų ar jokiai nepriklausytų. Jeigu ji skirta kurios nors produkcijos srities piliečiams, tai tuo pačiu ji apima ir visus tos srities gremios, sindikatus ir jų visus padalinius. Tačiau gali būti korporacijų ir tokioms sritims, kurios neturi nei gremio nei sindikatų, pav., teisininkų, medikų ir kt.

Korporacijos kompetencija yra ne vien tik profesinė, kultūrinė ir ekonominė, kaip gremios ar sindikatų, o kartu ir politinė. Korporacija turi daug reikšmės savivaldybių, parlamento rinkimuose pagal tai, kiek piliečiuose jos yra jau populiarios. Korporacijos sudaro Korporacijų Rūmus, kurie, kaip jau buvo minėta, turi didelės reikšmės, paruošiant įstatymus ir įvairius potvarkius, konstitucijos pakeitimus, o ypatingai tvarkant atskirų profesijų ir gyvenimo sričių praktiškuosius reikalus.

Pageidaujama, kad ir korporacijų kūrimo iniciatyva išeitų iš privačių piliečių, tačiau tikrovėje tos iniciatyvos pradžia išėjo iš valdžios. Pirmosios korporacijos buvo sukurtos valdžios.

Valdžios iniciatyva sukurtas ir Korporacijų Studijų Centras, kurio tikslas yra studijuoti korporacijų gyvenimo reikalus ir naujas mintis pateikti tiek valdžiai, tiek atskirų korporacijų vadovybėms, tiek visai visuomenei.

—o—

Nejungiant to su valstybės ir valdžios sistemos turiniu, reikia priminti, kad paskutinių laikų Portugalijoje yra įvykusi didelė gyvenimo atmaina.

Krašto ekonominiame, socialiniame ir politiniame gyvenime gal lemiančios reikšmės turėjo valiutos stabilizavimas. Revoliucija 1926 metais rado *escudos* (Portugalijos pinigo vienetas) visai nukritusį tarptautinėje biržoje ir milijardines, kasmet dar vis augančias valstybės vidaus skolas. Iki 1931 metų beveik visos vidaus skolos buvo likviduotos, valstybės biudžetas kas metai baigdavosi vis palankesniu balansu. Galutinai 1931 m. buvo pravesta valiutos reforma, escudos pagrindžiant Anglijos svaru. Tačiau bręstant antrajam pasauliniam karui, Portugalijos finansinė ir ūkinė padėtis buvo jau tiek tvirta, kad valdžia ryžosi drąsiam žingsniui — atsisakė visokios svetimos valiutos pagrindo savam escudo. Nepaisant karo ir pokario ekonominio svyravimo pasaulyje, Portugalijos valiuta liko nepajudinta. Ir dabar Portugalijoje nei viešoje, nei privačioje biržoje nėra jokios tendencijos svetimą kurio nors krašto valiutą vertinti daugiau už savąją. Portugalijoje nėra jokių valiutos varžymų ir jokių juodų valiutos biržų.

Antras vertas dėmesio reiškinys po 1926 metų revoliucijos — tai Portugalijos visuotinis ūkinis pakilimas. Žinant, koks buvo Portugalijoje skurdas prieš 1926 metų revoliuciją, tikrai būtų verta patyrinėti įvykusią atmainą: piliečio kasdieninio gyvenimo ekonominio lygio pasikeitimą, susisiekimo patobulinimą, statybą, naujų socialinės globos ir kultūrinių įstaigų skaičių ir t.t.

Vertas dėmesio naujo tipo miestelių užsimojimas. Jų naujų pastatyta jau apie šimtas. Kiekvienas jų pakankamai didelis, kad pakaktų išlai-

kyti būtinoms kultūringo gyvenimo institucijoms: mokyklai, bažnyčiai, teatrui ir kt. Jie yra būdingi tuo, kad juose kiekvienas atskiras namas turi visus modernios technikos patogumus ir savo nepriklausomą aplinką: sodelį, daržą. Paprastai viename name gyvena tik viena šeima. Tie miesteliai aprūpinami pakankamomis susisiekimo priemonėmis su didesniais centrais. Jų tikslas — duoti žmogui visas kultūringo gyvenimo galimybes ir kartu išlaikyti individualinę atskiros šeimos dvasią bei aplinką.

Naujoji Portugalija savo tautai davė ir naują savos mokyklos supratimą. Nors buvo jau minėta, kad pagal Portugalijos konstituciją žmogaus visokio formavimosi pagrindiniu veiksniu laikoma šeima, tačiau ir mokyklos paskirtis yra jaunimą ne vien mokyti, o kartu ir auklėti tiek fiziniu, tiek dvasiniu atžvilgiu. Pradžios mokykla visiems privaloma. Kai kurie vadovėliai: skaitymų knyga, istorijos, moralės ir pilietybės mokslo vadovėliai privalomi tie patys visoms— tiek valstybinėms, tiek privačioms mokykloms.

Apibūdinant Portugalijos valstybės ir valdžios struktūrą bei piliečių civilinio organizavimosi kelius iš vienos pusės ir kalbant apie krašte pasiektus rezultatus po 1926 metų, nėra būtina šiuodu dalyku savo tarpe sieti taip, tarsi juodu būtų tik vienas antro pasėka. Turbūt, bus teisingiau pasakius, kad pasiekti rezultatai yra ne tiek krašto politinės ir socialinės struktūros pasėka, kiek atskirų valstybės gyvenimui vadovaujančių asmenų idealizmo ir sugebėjimo rezultatas.

Daug kas dabartinį Portugalijos režimą ir pasiektus rezultatus identifikuoja su jau ilgamečiu ir dabartiniu ministeriu pirmininku Oliveir Salazaru, pavadindami jį kartais net krašto diktatorium. Tačiau visa tai netikslu. Ol. Salazaras po 1926 metų revoliucijos niekad nebuvo valstybės prezidentu ir nelabai seniai buvo prezidento paskirtas ministeriu pirmininku. Jo politinė karjera prasidėjo ne pirmaeilėmis pareigomis naujos santvarkos valdžioje. Visų dėmesį jis į save atkreipė, tapęs finansų ministeriu. Jo sumanumui ir charakteriui priskiriamas finansų ir ūkinio gyvenimo stabilizavimas. Po revoliucijos tik gerai eilei metų praėjus, jis buvo prezidento pakviestas ministerio pirmininko pareigoms. Tai įvyko ne kokios nors diktatūrinės presijos įtakoje, o tik todėl, kad jis buvo rastas toms pareigoms tinkamas. Tapęs ministeriu pirmininku, jis turėjo konstitucija garantuotas laisves pasirinkti ministerius. Jeigu kada pasirinkimas nebuvo vykęs, konstitucija suteikia ministeriui pirmininkui galių vieną asmenį pakeisti kitu. Apie Salazarą, kap apie asmenį, tiek galima pasakyti, kad tai yra kukli, kiek asketiška asmenybė. Garbės jis nejieško ir net nemėgsta. Yra pamaldus katalikas. Dėl jo populiarumo tautoje dviejų nuomonių nėra: visi jį laiko idealistu savo tautos labui. Man kaip tik teko būti Lisabonoj tomis dienomis, kai vyko 1951 metų pasiruošimas valstybės prezidento rinkimams. Labai daug nerimo kilo, atsiradus į prezidentus trims kandidatams. Tuo atveju visų bendra nuomonė buvo, kad klausimas savaime išsispręstų, jeigu Salazaras sutiktų kandidatuoti: nebuvo jokio abejojimo, kad jis būtų išrinktas. Atrodo, kad Tautinės Sąjungos pastatyto kandidato išrinkimą nulėmė Salazaro viešas paraginimas balsuoti už jį.

Taigi pasiekti Portugalijos gyvenimo rezultatai yra ne vieno asmens nuopelnas, jie nebūtinai yra sietini su santvarkos charakteriu. Kaip visokioje santvarkoje, taip ir Portugalijoje nulemia asmenų idealizmas, protinis ir praktinis sugebėjimas. Viena tik yra aišku, kad ir idealistai bei sugebantieji gerų rezultatų nepasiektų, jeigu savo veiklą pagrįstų klaidingais ideologiniais dėsniais.

Šiandieniniai portugalų tautos sluogsniai ir Lietuva. Neturėjau progos patirti, kiek Portugalijos liaudis žino apie pačią Lietuvą ir jos dabartinę tragediją. Jeigu ji ir nedaug apie mus žinotų, tai mes turime atsiminti, kad tiek mūsų laisvo gyvenimo metais, tiek ir dabar mūsų tautos atsakingos institucijos šios šalies ir kai kurių kitų kraštų visuomenę labai mažai informavo apie mūsų gyvenimą. Net ir diplomatiniai santykiai iki šio pasaulinio karo buvo tik popieriuje, o kontakto beveik nebuvo. Ir dabar, išskyrus VLIKą ir Lietuvos atstovą Paryžiuje Dr. A. S. Bačkį, iš mūsų diplomatų pasaulyje nė vienas nėra bandęs sueiti į diplomatinį kontaktą su to krašto vyriausybe. Kad Portugalijos spaudoje neretai pasirodydavo kokis straipsnis apie Lietuvą, tai beveik išimtinai Portugalijoje besidarbuojančių kunigų saleziečių Aug. Sabo ir J. Trainavičiaus dėka. Čia verta paminėti, kad savo gyvenimo ir darbo sąlygose šiuodu jaunu mūsų tautiečiu ypatingai Lisabonos aukštųjų sluogsnių tarpe mūsų tautos vardą, jos kančias yra labai išgarsinę, sukurdami ten mums tikrai palankią nuotaiką. Jiedviem yra atvira beveik visa didžioji Portugalijos spauda. Kiek patyriau, dabar apie Lietuvą vengia rašyti socialistinė ir komunistinė spauda. Kitų trijų grupių: valdančios Tautinės Sąjungos, monarchistų ir katalikų spauda, ką gaudama, apie Lietuvą noriai patalpina. Tautinės Sąjungos spauda karo metais buvo lygiai objektyvi parašyti apie Lietuvą ir prieš rusus ir prieš vokiečius. Kiek mano įspūdžiai yra teisingi, atrodo, kad šių trijų grupių ir vadovaujančiuose sluogsniuose nusiteikimas mums yra palankus.

ARKIVYSK. J. MATULEVIČIAUS VILNIAUS GOLGOTA

J. VAIŠNORA, M. I. C.

(Tęsinys)

Išbėgo Lietuvos Taryba su ministeriais, išbėgo legijonieriai. Tačiau Vilniuje pasiliko du kertiniai šulai: Basanavičius tautos sargyboje ir Matulevičius Bažnyčios sargyboje. Jų užduotis dar nebuvo baigta. Lietuvos žemelės sostinė, nepaisant okupacijų, lieka ta pati, tik ta sargyba turės būti dar stipresnė, dar budresnė. Vadai iš fronto nesitraukia.

Reziumuodamas pirmų keturių savaičių pirmuosius žingsnius Vilniuje, tokiais sunkiais laikais pradėjęs ganytojauti Lietuvos sostinėje, Matulevičius rašo:

"Prieš Kalėdas atvažiavo Tėvas J. Vaitkevičius iš Vloclavko per Varšuvą. Kelionę turėjo labai sunkią ir vargingą. Labai nudžiugau jo susilaukęs, ramiau pasidarė, turint prie savęs savą žmogų. — Vilniuje man buvo labai sunku. Tikrai kelias čia erškėčiais nuklotas. Lenkų visuomenė manęs bijojosi, nepasitikėjo, žiūrėjo, ką aš darysiu; net sveikinant per ingresą viena poniutė palinkėjo man, kad aš lenkams nebūčiau patėvis, o tik tėvas. Lietuviai taip pat bijojosi, kad aš nepašlyčiau į lenkų pusę. Nežinia buvo, kaip vieniems ir antriems išsitaikius. Tautų baisiausia čia neapykanta. Lenkai čia tiesiog nepripažįsta nei lietuvių, nei gudų, patys mano imtis ir ima į savo rankas valdžią. Lietuviai vėl sako, kad čia nekiek esą tikrų lenkų, liaudis tai gudai, taigi nesą ko paisyt lenkų dvarininkų ir šovinistų. Gudai vadai vėl norėtų, kad gudams kas nors būtų, o tuo tarpu ta gudų liaudis nesusipratusi, tamsi, apleista; kai į juos nori gudiškai kalbėti ar jiems gudiškai pamokslus sakyti, neapkenčia, net pasipriešina. Žydai vėl, matyt, daugiau traukia į rusų šalį ir prie rusų norėtų prisidėti. Be to, dar įvairios politinės partijos. Tikrai miestas tarsi virte verda, neapykanta kunkuliuoja. Daug man padėjo mano draugas kan. Kukta: davė man ir namui reikalingų įrengimų ir ūkio daiktų, ir kas reik supirko, kas reik patarė. Parodė tikrai brolišką širdį. Iš Marijampolės išleisdamas, kuo galėdami mane aprūpino. Atvažiavęs Tėvas Rėklaitis ir Tėvas D. padėjo įsikurti. Taip pat Vargdienių Seselių Vyresnioji sutaisė ir sutvarkė, ką galėjo. Vietinė lenkų visuomenė regimai nieku nenorėjo prisidėti . . ." liūdnai baigia vyskupas savo žodžius.

4. *Pirmoji bolševikų okupacija*

Bolševikams prie Vilniaus besiartinant, vyskupas rinko žinias iš žmonių, pabėgusių iš bolševikų užimtų vietų. Kai kurie pasakojo baisių dalykų. Kiti gi tvirtino, kad bolševikai ramiai elgiasi, skriaudos niekam nedarą, baudžią tik vagis ir plėšikus, už iš žmonių paimtus daiktus brangiai moką. Prie kunigų tik tų tekimbą, kurie turėjo ryšių su lenkų legijonistais.

Kai iš Vilniaus bėgo lenkai, įsipainiojusieji į politiką, kai kas patarė ir vysk. Matulevičiui išvažiuoti, ar bent butą pakeisti. Tačiau vyskupas pasiryžo liktis vietoje. "Pasiryžau niekur iš čia neiti. Tai bus, ką Dievas duos. Jei tokia Jo valia, mane areštuos ar net ir žudys, tegul visame kame Dievas būna palaimintas. Mirtis visur gali užklupti, o į dangų iš visur tas pats kelias. Nesijaučiu, kad kam būčiau ką bloga padaręs ar nusikaltęs, taigi ir ramus esu".

Matulevičius mokėjo stebėti naujų įvykių fone žmonių nuotaikas. Jis rašo: "1919 m. sausio 6 d. iš ryto anksti kėlęs, jau išvydau būreliais einant raudonąją kariuomenę. Gatvė buvo tuščia. Kai kur buvo matyti maldingos moterėlės einant į bažnytėlę su maldaknygėmis, ar grįžtant. Kai kur, išlindę pro vartus, moters ir vyrai bailiai dairėsi į šalis, stebėdamiesi atmaina. Kaskart vis daugiau žmonių gatvėse rados. Bet tai jau ne vakarykšti žmonės ir gatvės išvaizda nebe vakarykščia. Vakar švaistėsi gatvėmis legijonistai, daugybė vaikščiojo jaunuomenės, ypač mergiočių, daug ponų ir ponių; žydai kažinkur buvo tarsi išsislapstę; retas koks kur nedrąsiai praeidavo. Lenkai kone visi baltais ereliais apsisagstę, jautėsi, kad jų viešpatavimas. Rogutėmis važinėjo šen ir ten daugiausia legijonistai. — Šiandien kas kita: vargo ir darbo žmonės pasipylė po gatves, daugiausia žydeliai; mergaitės ir bernaičiai šen ir ten sveikina raudonarmiečius, šnekas su jais, matyt, ir pažįstamų sutinka. Tarp kareivių matyt nemaža ir žydelių. Ponai tarsi išmirė. Rogutėmis važinėja raudonarmiečiai ir proletarai — tarsi ne tas miestas".

Sausio 8 d. bolševikai iškilmingai laidojo žuvusius draugus: lenkų nužudytus ir nusižudžiusius. Laidojo ties katedra, kur seniau buvo Katarinos paminklas, pirmiau lavonus apvežę Vilniaus gatvėmis. Netrūko ir kalbų: lietuviškai, lenkiškai ir rusiškai. Lenkiškai kalbėjęs labai puolęs kunigus, juos kaltinęs už legijonistų suorganizavimą. Tuo laiku bolševikų laikraščiai, aprašydami tuos atsitikimus, minėjo, kad dabar nelaikas esąs keršyti, nors širdyje keršto jausmai kilę; nesą laiko tokiems darbams: geriausia bus, jei raudonoji armija eisianti savo darbo daryti, darbo žmonių laisvinti. Vyskupas pastebi: "Tikrai gerai ir išmintingai parašyta". Vys-

kupui neblogo įspūdžio padarė ir pirmasis bolševikų atsišaukimas į gyventojus: "Visai žmoniškas". Bolševikai pirmomis dienomis suiminėjo tik užsilikusius legijonistus ir jų šalininkus.

Lietuvių nuotaika Vilniuje, savaime suprantama, buvo prislėgta. Kai kurie peikė Tarybą ir valdžią, kad davėsi iki šiol vokiečiams už nosies vedžioti; tie nuolat žadėjo, vilkino, o nieko neleido daryti. Kai kam nepatiko ir krikščionių demokratų partijos paskelbimas, kad valstybės ir dvarų žemės turi būti tuojau išdalintos kumečiams, bežemiams ir mažažemiams, paliekant atlyginimą nustatyti Steigiamajam Seimui. Kai kas peikė, kam Taryba ir vyriausybė bėgusios į Kauną, o gal dar net ir toliau. Bendrai imant, lietuviai orientavosi naujoje padėtyje. Buvo išrinkta keletas žmonių tartis su bolševikais. Nusistatyta: 1) Jei bolševikai iš tikrųjų pripažintų Lietuvos nepriklausomybę, tai jiems nesipriešinti: tebando vykdyti savo reformas. 2) Stoti tarnautojais į bolševikų įstaigas, kad svetimas gaivalas nepaimtų visa ko Lietuvoje į savo rankas. 3) Kad ir su bolševikais, organizuoti kariuomenę, kuri bus reikalinga Lietuvos nepriklausomybei ginti.

Tačiau lietuvių viltys su bolševikais kaip nors sugyventi greitai žlugo, nes jau 1919. I. 10 bolševikai suėmė M. Biržišką, Janulaitį, žydą Vygodskį ir ministerius, pasilikusius Vilniuje, kiek vėliau Stašinskį ir kitus. Žadėjo paleisti, jei duos pareiškimą, kad išsižada Tarybos ir jos darbų. Iš tiesų, minėtuosius tarybininkus po kelių dienų paleido, tik Stašinskis tebeliko kalėti.

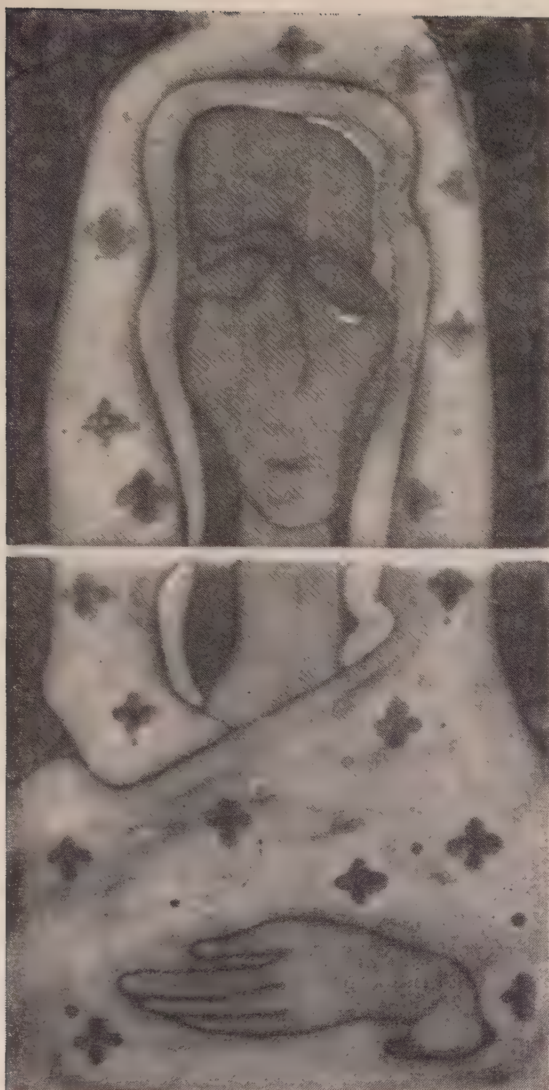
Išorinis gyvenimas lyg ir grįžo į normalias vėžes. Bolševikų padarytuose miesto valdybos rinkimuose paaiškėjo jų rinkimų metodai: išrinkti vieni komunistai. Miesto tarybos pirmininku tapo draugas Eidukevičius. Naujiems šeimininkams pradėjus miestą valdyti, ėmė viskas nepaprastai brangti: duonos svaras pašoko nuo 60 kap. iki 5 rub., sviesto svaras nuo 7 rub. iki 30 rub. Žmonės dėl brangumo ėmė nerimauti, juoba, kad dirbtuvės užsidarė, daugelis neteko darbo, o iš kaimo žmonės nieko nevežė, bijodami, kad bolševikai neatimtų produktų ir pačių nenuvarytų į frontą. Nepasitenkinimas bolševikais buvo jaučiamas ir sodžiuose. Ten žmonės tikėjosi iš bolševikų gauti žemės, bet atėję šie iš karto neleido liesti dvarų žemių. Kad nuramintų žmones, bolševikai paskubomis išleido žemės tvarkymo dekretą, kuriuo dvarų ir bažnyčių žemės bei turtai paskelbta liaudies nuosavybe. Ta proga vyskupas taip rašo: "Tas dekretas labai man parūpo. Ką galėdamas skaičiau: ir Bažnyčios įstatymus, ir įvairius jų aiškinimus, ir dėstymus, kurie Bažnyčios turtus ir nuosavybę liečia, kad nė kiek nenutolus nuo Bažnyčios minties ir dvasios. Tariausi su kapitulos nariais, kas padarius, tariausi ir su tais, kurie jau Rusuose buvo komunistų revoliuciją pergyvenę".

Bet neužteko vien studijų, reikėjo ieškoti galimybės ginti Bažnyčios teises ir juridiniais ginklais. Tam tikslui vysk. Matulevičius pasikvietė garsų Vilniaus advokatą Wroblewskį ir pavedė jam sustatyti parapijiečių sąjungos įstatus, kad jais remdamiesi parapijiečiai, paėmę bažnyčių turtus, galėtų juos ginti. Kai įstatai buvo pagaminti, vyskupas sukvietė žymesniuosius Vilniaus kunigus pasitarti. Pasirodė, kad tie įstatai visą bažnyčios turtų globos priežiūrą ir valdymą paveda parapijiečių taryboms; kunigas neminimas, nes su juo sudarytas tarybas bolševikai nepripažinsią. Vyskupas, išklausęs įstatų referavimo, pareiškė: "Visa tai yra visiškai priešinga Bažnyčios įstatymams, todėl savo galia tokių įstatų ir tokios draugijos tvirtinti negaliu ir nė vienam kunigui tokių įstatų neteiksiu. Tad nusprendžiau, kad tas dalykas dar kol kas reikia atidėti ir palaukti, ką mums gyvenimas parodys". Tačiau kunigams, kur galėdamas, privačiai patarė: jei jau bolševikai kibtų prie bažnytinių turtų, sudaryti parapijiečių komitetus turtams ginti, bet anaiptol neimti jų savo valdžion. Dvaruose tuojau buvo įsteigtos kumečių ir darbininkų tarybos, bet bažnytinių turtų bolševikai per trumpą savo viešpatavimą Vilniaus krašte nesuspėjo paliesti.

Daug daugiau vyskupui rūpesčio sudarė tikybos dėstymo išmetimas iš mokyklų. Vos tik užėmę Vilnių, bolševikai ėmė skelbti išleisią mokyklų dekretą, kuriuo pašalinsią iš mokyklų tikybinius ženklus, pačią religiją ir kunigus. Kai kur tatai jau ir ėmė daryti. Žmonės dėl to labai sujudo ir reikalavo, kad mokykla liktųsi tokia, kokia buvusi, su religijos dėstymu; jei religiją išmesią ir kunigus išvarysią, tai jie savo vaikų neleisią į mokyklas. Žmonės jau žinojo savo vyskupo nusistatymus ir todėl drąsiai galėjo taip kalbėti. Kai vienoj vietoj (bene Švenčionyse) komisaras pakeitė gimnazijos direktorių katalikę ir ėmė savaip tvarkyti gimnaziją, vyresnieji mokiniai išbėgiojo, o mažesnieji suvaryti verkšleno ir nesimokė. Komisaras turėjo grąžinti seną tvarką.

Vyskupas vėl metė kunigams šūkį — steigti prie mokyklų tėvų komitetus: tegina patys savo reikalus. "Tuo tarpu ką tik sugriebdamas skaičiau, kad nenusidėčiau nieko Bažnyčios įstatymams, nurodymams ir dvasiai, tyriau, kaip Bažnyčia elgiasi tose šalyse, kur mokykla grynai jau pasaulinė, kur tikyba jau pašalinta iš mokyklų".

Dėl mokyklų sujudo ir Vilniaus katalikų visuomenė: tiek lietuviai, tiek lenkai. Vieni ir kiti bėgo pas vyskupą tartis, kas daryti. Paaiškėjo, kad lenkai suskilę į dvi dali: aiškūs katalikai nusistatę griežtai reikalauti katalikiškos mokyklos; gi atšalėliai ir nekatalikai ketino tartis ir taikytis prie bolševikų potvarkių. Tokiai padėčiai esant, lenkų atstovai prašė vyskupo, kad jis juos sutaikintų, nes kitaip lenkiškos mokyklos bus suardytos. Kai bolševikams reikalaujant bus religija išmesta iš mokyklų, tai kunigai ir katalikai boikotuos mokyklas, paskelbs jas bedieviš-

A. KABUŠIENĖ MOTERIS (glazūra)

komis, bet tada pačios lenkų mokyklos žlugs. Bolševikai neduos joms pašalpos, algų, atims pastatus. Gi bolševikai, savo įsteigtas mokyklas gerai atlygindami, patrauks dalį mokytojų į savo pusę. Vaikai, nenorėdami liktis be mokslo, vistiek eis į bolševikų mokyklas. Iš antros pusės, jei bus prisitaikyta prie bolševikų tvarkos, lenkų mokyklų vaikai bus mokomi savų mokytojų, o religiją būsią galima dėstyti už mokyklos sienų.

Vyskupas atsidūrė prieš dilemą: kaip vyskupas, negalėjo sutikti su mokyklų subolševikinimu, su religijos išmetimu iš mokyklų. Iš antros pusės, laikantis savo nusistatymo, lenkų mokyklos užsidarys ir vyskupas bus kaltinamas savo taktika prisidėjęs prie lenkų mokyklų sulikvidavimo. "Iš kalbos su lenkų atstovais man paaiškėjo: jei būčiau pasakęs, kad mes, kunigai ir katalikai, griežtai boikotuosime mokyklas, iš kurių bus pašalintas tikėjimas, tai būtų lenkai ėmę mus kunigus ir Bažnyčią kaltinti, kad baisiai pakenkėme lenkų visuomenei, kad suardėme lenkų mokyklas, būtų ėmę mums daryti tuos priekaištus, o visokio plauko lenkai socialistai tai būtų suvartoję kovai su Bažnyčia". Vienos lenkų gimnazijos direktoriui vysk. Matulevičius išdėstė savo credo mokyklų reikalu: "1) katalikai tėvai turi teisės ir pareigos reikalauti, kad jų vaikai būtų katalikiškai mokomi ir auklėjami; 2) tėvai privalo griežtai stoti prieš tai, jei bolševikai pasikėsins mesti religiją iš mokyklų; 3) katalikai mokytojai bent turėtų pareikšti, kad atsižvelgiant į visuomenę, į vaikus ir jų tėvus, pagaliau paties auklėjimo atžvilgiu, privalo liktis religija; 4) į tamstų derybas su bolševikais aš negaliu kištis. Darykite ką galėdami, kad religija liktųsi. Bet jei bolševikai ją varu išvarys, ne ką darysi. Tada mes žiūrėsime, kokia bus toji jų supasaulintoji mokykla. Jei pasirodys, kad joje pakertama, griaujama tikėjimas, tai suprantamas daiktas, kad tėvai negalės leisti savo vaikų į tokias mokyklas; 5) nusileidimas bolševikams tik tada būtų pateisinamas, jei būtų galima tikėtis, kad jie iki vasaros iš čia išeis, nedavus joms pakrikti; 6) nemanykite, kad bolševikai duodami pašalpas paliks jūsų gimnazijas tokias, kaip dabar — katalikiškai vedamas. Jei duos pinigų, tai žiūrės, kad mokyklos būtų vedamos, kaip jiems tinka. Mano nuomone, tamstą pakeis kitu, savo žmogum, o gimnaziją ims savaip tvarkyti; 7) jei pasirodys reikalo, manau išleisti raštą į kunigus ir katalikus tėvus ir priminti jiems, kokios privalo būti mokyklos katalikų šalyse, ir į kokias mokyklas gali savo vaikus ramia sąžine leisti".

Tiems mokytojams, kurie aiškiai statė vyskupui klausimą: ar boikotuoti mokyklas, iš kurių bus išmesta religija, vyskupas patarė susilaikyti nuo boikotavimo ir laukti: "Jei suboikotuotumėte mokyklas, lenkų visuomenė, ypač socialistai, galėtų padaryti priekaištų, kad mes kunigai esame jiems mokyklas išardę. Bet jei tos mokyklos ims tikėjimą griauti, tai, žinoma, reikės tėvus drausti, kad į jas neleistų savo vaikų".

Kadangi švietimo komisaras buvo lietuvis Vacl. Biržiška, vysk. Matulevičius pasiuntė kun. Tumą kalbėtis su juo mokyklų reikalais. Per brolį Myk. Biržišką kun. Tumas patyrė, kad šviet. komisarui patarta nesiskubinti su mokyklų dekretu, nes tas dekretas sukels prieš bolševikus katalikų visuomenę. Vacl. Biržiška tokio dekreto, kol pats buvo komisaru, ir neišleido. Jis buvo išleistas prie jo įpėdinio Leščinskio.

Baigdamas šį opų mokyklų klausimą aprašyti, vysk. Matulevičius sako: "Visą laiką karštai meldžiausi, kad Dievas mus gelbėtų nuo visokių pavojų. Tiek mūsų Bažnyčia kentėjo prie caro, dabar ir vėl naujos kančios, ir tai vardan sąžinės laisvės. Dieve, koks keistas šis pasaulis! Tie patys žmonės, kurie tiek šaukė, rėkė prieš mirties bausmę, dabar patys šaudo ir žudo suimtus savo priešininkus. Tie patys, kurie neseniai kovojo prieš cenzūrą, prieš spaudos laisvės var-

žymą, dabar neleidžia kitokių pažiūrų laikraščių, o jei ir išdrįsta koks pasirodyti, pasirūpina tuoj jam užčiaupti burną. Tie žmonės, kurie taip karštai reikalavo susirinkimų ir susibūrimų laisvės ir žodžio laisvės, dabar kitokių nuomonių žmogui neduoda nė lūpų praverti, o kitokių negu jų draugijų nepakenčia. Tie kurie taip uoliai piršo balsavimo nuostatus iš pradžių su 4, o paskui jau su 5 ar 6 pažyminiais, dabar atmetę visus tuos pažyminius, dažnai brauningais grasindami stengiasi savo statomus kandidatus pravesti. Jie seniau reikalavo visiems lygių teisių, o dabar jas pripažįsta tik savo šalininkams. Iš tiesų, baisus daiktas tas politikavimas. Kaipgi dažnai čia taikoma laukinio nedorėlio doros dėsnis: jei tu man karvę pavogsi, tai bus bloga, o jei aš tau pavogsiu, tai bus gera. Tiek buvo mūsų mieloji Bažnyčia kaltinama dėl netolerancijos, tiek jai priekaištų dėl to padaryta. O pasirodo, kad nėra žmogaus tolerantiškesnio už kataliką, kuris moka kitų klaidas suprasti ir suklydusio pasigailėti".

5. *Tėvo Muckermano byla.*

Bene 1840 m. Vilniaus Šv. Kazimiero bažnyčia, priklausiusi jėzuitams, buvo atimta ir pavesta pravoslavams. Vokiečiai, užėmę Vilnių, laikė toje bažnyčioje pamaldas kurį laiką kareiviams protestantams, o paskui pavedė ją kareivių katalikų pamaldoms. Kapelionavo Tėvas Fridrikas Muckermanas, jėzuitas. Vilniečiai, atsiminę senovę, irgi gausiai lankė tą bažnyčią. Muckermanas, pramokęs lenkiškai, aptarnaudavo ir civilinius bažnyčios lankytojus. Kadangi rusų dvasininkai labai rūpinosi tą bažnyčią vėl užimti, vysk. Matulevičiui labai rūpėjo, kad vokiečiams išėjus, Šv. Kazimiero bažnyčia, pasiliktų katalikų rankose. Jis įprašė Tėvą Muckermaną pasilikti Vilniuje, duodamas vilties ateityje tą bažnyčią vėl pavesti jėzuitams.

Bolševikams okupavus Vilnių, uolus jėzuitas sumanė panaudoti prie bažnyčios esamus namus darbininkų reikalams. Kai Muckermanas pasiteiravo vyskupo nuomonės, gavo atsakymą: "Kiek aš numanau, jei tamsta dirbsi grynai katalikišką darbą, tai darbas eis; čia jau gana visiems to tautiškumo". Buvo nustatyta, kad darbo tikslas bus grynai tikybinis, kultūrinis ir medžiaginis. Muckermanas pradėjo sakyti sekmadieniais darbininkams konferencijas. Kadangi į jas darbininkai lankėsi labai gausiai, tai Muckermanas subūrė juos į Krikščionių Darbininkų Sąjungą. Trumpu laiku įstojo apie 9,000 narių, įvairių tautybių darbininkų. Atsiradus daugybei darbo, vyskupas Muckermanui į pagalbą davė gudą kunigą P., gerą kalbėtoją ir socialinių klausimų žinovą.

Lenkų darbininkų draugijų vadovas kun. O. čia įžiūrėjo jo darbo ardymą, konkurenciją ir ėmė skųstis vyskupui. Matulevičius abu pasikvietęs darė Saliamono teismą ir bylą išsprendė taip, kad abu buvo patenkinti: kun. O. nedraus savo draugijų darbininkams lankytis į Tėvo Muckermano konferencijas, o Muck. paragins darbininkus dėtis į kun. O. vadovaujamas profesines sąjungas.

Muckermanas sumanė leisti darbininkams laikraštį ir steigti kooperatyvą. Tai bolševikams jau buvo perdaug. Laikraštį, vos pirmam numeriui pasirodžius, konfiskavo, o pačiam Muckermanui vasario 9 d. naktį įteikė raštą per 24 valandas apleisti Vilnių. Ryto metą Muckermanas, atbėgęs pas vyskupą, pareiškė norįs kurį laiką pasilikti Vilniuje slaptai, kol sutvarkys savo reikalus, o paskui paslapčia išnyks. Vyskupas Krikščionių Darbininkų Sąjungai vadovauti paskyrė kun. P., o bažnyčią globoti pavedė tos sąjungos valdybai.

Pasklidus gandui, kad bolševikai Tėvą Muckermaną tremia iš Vilniaus, darbininkai ėmė rinktis į Šv. Kazimiero bažnyčią (buvo sekmadienis). Atėjo ir patsai Muckermanas. Jis pasakė darbininkams bažnyčioje atsisveikinimo žodį, bet kai norėjo išeiti iš bažnyčios, žmonės jo jėga neišleido; šaukė neduosią jo ištremti. Susirinko gausi minia ne tik bažnyčioje, bet ir aplink bažnyčią. Norėdami minią išsklaidyti, žydai milicininkai paleido keletą šūvių į bažnyčios langus. Minia įnirto: nuginklavo milicininkus ir perdavė juos raudonarmiečiams. Žmonės buvo įnirtę prieš žydus, nes jau prieš tai buvo pastebėtos žydaitės lipdančios atsišaukimus prie bažnyčios durų, nukreiptus prieš Tėvą Muckermaną. Bolševikų valdžia, bijodama žydų pogromo, pašalino iš gretimų gatvių žydus milicininkus ir jų vietoj pastatė raudonarmiečius. Bažnyčia buvo apstatyta patikimais kareiviais lenkais. Jie žmonėms iš bažnyčios išeiti leido, bet nieko neįleido vidun. Žmonės tuoj pasiuntė delegatus į bolševikų valdžią, prašydami palikti Tėvą Muckermaną Vilniuje. Geležinkeliečiai ir elektros stoties darbininkai pagrasino streiku, jei Muckermanas bus išvežtas. Visi miesto darbininkai sujudo. Pas vyskupą irgi atsilankė darbininkų atstovai, prašydami pagalbos Muckermano reikale. Vyskupas ėmė energingai veikti: pasiuntė pas V. Kapsuką ponią Vileišienę, kuri jį kitados iš kalėjimo ir mirties buvo išgelbėjusi, bet toji nieko nelaimėjo. Porą kunigų vyskupas pasiuntė pas žydų rabiną, kad tas saviesiems įsakytų neerzinti ir neprovokuoti katalikų. Patsai vyskupas per kun. Tumą įteikė V. Kapsukui raštą pažymėdamas, kad Tėvas Muckermanas liko Vilniuje vyskupo prašomas, kad jis jokiu šnipinėjimu neužsiėmęs, o darbininkus organizavęs irgi vyskupo prašomas ir su jo žinia bei įgaliojimu. Buvo prašoma T. Muckermano ištrėmimą atmainyti, tuomet žmonės nurims. V. Kapsukas kun. Tumui žodžiu atsakė, kad Tėvo Muckermano negalima Vilniuje palikti, kad laikysią apgultą bažnyčią tol, kol žmonės su Muckermanu nepasiduosią, kad nei jam, nei žmonėms nieko blogo neatsitiks.

(Bus daugiau)

KŪRYBOS PASAULY

LITERATŪRA

Stasius Būdavas. VARPAI SKAMBA. Apysaka. Los Angeles, 1952. Išleido Lietuvių Dienos. Viršelį piešė dail. P. Puzinas. 180 psl. 2 dol. 50 c.

Stasius Būdavas yra rašęs eilių, novelių, apysakaičių, pjesių ir romanų. Jo veikalų sąrašas yra netrumpas. Savo literatūrinėje karjeroje Būdavui teko pereiti įvairią stilių mokyklą. Pagaliau apsistojo prie realistinio buities romano. Trys jų— "Mokytojas Banaitis", "Loreta", "Sala" — susilaukė palankaus skaitytojų pritarimo ir nemažo populiarumo. Juose autorius, nekeldamas ir neieškodamas gilių ir painių problemų, ėmė siužetams ir asmenims medžiagą iš gerai pažįstamos srities, pagavo charakteringus lietuviškojo miestelio ir miestiečio bei naujojo "inteligento" bruožus, kėlė negeroves ir kartu rodė skaidraus idealizmo ir pasiaukojimo pavyzdžius.

Naujasis Būdavo romanas "Varpai skamba" yra tremties metų vaisius: tai pirma dalis didesnio veikalo iš knygnešių gyvenimo, kuris, toks turtingas temomis ir idėjomis, pilkais didvyriais ir garsiais herojais, iki šiol maža kieno teliestas.

Vyriausias apysakos veikėjas yra našlaitis berniukas Rapolas Gelžinis. Knygoje jo istorija prasideda nuo to momento, kai vežama laidoti motiną. Po to berniukas giminių atiduodamas auginti Papilės varpininkui Plaktiniui. Čia jis, augdamas ir apie bažnyčią bei kleboniją besisukinėdamas, sueina į kontaktą su vikaru Vengraičiu, kuris, padedamas susipratusio dvarininkaičio Serapino, platina apylinkėje lietuviškas knygas. Apysaka baigiama kunigo Vengraičio pabėgimu per Prūsų sieną į Ameriką. Jam padėjęs pereiti sieną Rapoliukas, dabar jau 15 metų vyras, čia pat ir lieka pas pasienio gyventoją Rimkų, rengdamasis naujam, knygų gabenimo per sieną darbui.

Apysakoje trumpais epizodais vaizduojamas berniuko poros metų gyvenimas pas varpininką ir su dvaro kumečiais. Šalia Rapoliuko, apysakoje sutinkame ir kitų asmenų, kaip seną, lenkiškos dvasios kleboną, klebonijos panelę, našlaitę Agutę, Plaktinį su žmona, ir "statistų", kaip scenoje minią, vaikigalius, kerdžių, moterėles.

Įdomu pasekti, kaip per tuos pora metų iš nieko neišmanančio kaimo vaikelio, varpininkų skaudžiamas ir skriaudžiamas, o jaunojo kunigėlio iš tolo "globojamas" išauga guvus, teisingas, sąžiningas, savarankiškas berniokas. Išmokęs rašto, su knyga jis ne atsitiktinai susigyvena: jo motina knygas gabendama, žandarų persekiojama susirgusi ir mirė. Tačiau autorius iš berniuko nedaro dirbtinio, nerealaus didvyrio: bendraudamas su žmonėmis, kurie jam geri ir nuoširdūs, jis natūraliai įsitraukia ir pamilsta jų darbus. Kaip fiziškai, taip ir Rapoliuko "tautinę sąmonę" autorius brandina natūraliai, apgalvotai, nuosekliai. Dvasinės stiprybės ir istorijos pamokų jis randa ir ant bažnyčios lubų, kur slepiamos lietuviškos knygos, ir kapinėse, kur palaidotas "Szymonas Davkontas pirmas isz tarp mokitu viru raszitojas senoves veikalu Lietuvos..."

Nedažnas mūsų beletristas, imdamas savo veikalui vietovę, mėgdavo ją vadinti tikruoju vardu. Jeigu paprastai iš vaizdų, iš aplinkos ir kitų geografinių pažymių galima atpažinti tikrąjį miestelį, kaimą ar upę, tai vardai jiems duodami išgalvoti. Tikrųjų vardų nepabijojo tremtyje atsidūrę rašytojai. Tikroj vietovėj, Papilės miestely ir apylinkėse vyksta ir apysakos "Varpai skamba" veiksmas. Tai suteikia veikalui tikrumo įspūdį; dar svarbiau, kad mes čia regime dalį tikrosios Lietuvos, kurios miestai ir vietos mums daug brangesnės be išgalvotų "slapyvardžių".

Apysaka "Varpai skamba" mus nukelia į senuosius spaudos draudimo laikus, kurie Lietuvoje buvo tamsūs ir skurdūs. Anuo metu mūsų rašytoji beletristika pilna skurdo, vargo ir tamsybės vaizdų. Joje kaimas ir žmonės be mažiausio kultūros spindulėlio. Stasius Būdavas, pasirinkęs šį laikotarpį, turėjo tikslą ne vien tikrovę pavaizduoti, bet ir parodyti tuos pragiedrulius, kurie gimė šviesuolių ir pačios liaudies dvasioje. Tautos gyvybės ir idealizmo spindulys trykšta visų pirma iš tų sielų, kurios pažįsta geresnio ir šviesesnio gyvenimo ilgesį, kurių asmeninio gyvenimo būvio kova sutampa su aukštesniųjų idealų kova.

Jaunimui "Varpai skamba" turės keleriopos vertės: istorinės, auklėjančios ir literatūrinės-meninės. Apysaka formaliniu atžvilgiu parašyta su dideliu kruopštumu; jos kalba gyva, sklandi, traukte traukianti skaityti; stilius su literatūriškai saikingomis puošmenomis; dialogai gyvi, lakoniški, charakteringi ir laiko dvasiai ir vaizduojamų asmenų luomui ar amžiui. Kiekvienas apysakos skyrius dailiai pradedamas ir rūpestingai baigiamas. Viskas apgalvota, nuseikėta, nušlifuota. Autoriaus pamėgimas vartoti stilizuotus gamtos vaizdus, personifikaciją, šioje apysakoje žymiai suprastintas ir kondensuotas. Gausus vaizdingų veiksmažodžių vartojimas:

"— Iš kur tu žinai, kad plaučių uždegimas?

— Žinau, kunigėli. Pas mus, Gamėnų sodoj, buvo vieną kartą labai didelis plaučių uždegimas. Nuėjo senas žmogus į pirtį, gerai išsišutino, o po to užsuko į daržinę gyvuliams kraiko pasidaryti. Neskubėjo, krapštėsi ten kažko. Tai kad paėmė vėjas, susuko žandus, pagavo tuoj plaučių

uždegimas ir nunešė kaip vabalą per kelias dienas." (56 psl.)

Tokių vietų pilna; ypač neišsenkamas apstas sinoniminių veiksmažodžių: sliuogia kaip voveris, vaikas tauškėjo, kunigas žirgčioja, takas krypo, akimis apibėgo, laktose skardeno ankstybieji gaidžiai, sega kumečiams į uodegas, net blusos dulka, nukeksnojo kelius žingsnius ir stabtelėjo, ir t. t.

Autoriaus pamėgimas šaržuoti yra sušvelnėjęs ir įgavęs tik stilizuoto vaizdingumo spalvas. Pasakojimą ir dialogus dažnai margina lakus sąmojus.

Visą apysaką sudaro lyg atskiri, kiekvienas savyje išbaigti 25 vaizdai. Nebūtų galima pasakyti, jog tai lyg atskirų novelių romanas; vaizdai neturi novelės konstrukcijos, ko jie visai ir nepretenduoja; jie panašūs į tradicinį mūsų klasikų, beletristų lietuviškąjį "vaizdelį". Dėl to kiekvienas jų gali būti paimtas atskirai. Kaip visų gražiausią ir meniškiausią reiktų paminėti antrąjį, kuriame Rapoliukas pirmą kartą skambina varpais. Jis plazda meile ir gyvybe, o pabaiga sukaupia visa, kas išreiškia gražiausius Būdavo beletristikos laimėjimus. Reikia perskaityti tą visą skyrių, tada jo lyriškai žavinga pabaiga skamba dar didesniu grožiu: "Ir gaudė ten dabar tie du varpai, ramiai ir sutartingai, kalbėjo tarpusavy, kaip tėvas su sūnum — vienas storai ir išmintingai o antrasis — plonai, tartum koks čiauškalas, garbino jie abu šventąsias galybes ir savo negyvomis širdimis beldė į gyvąjį Dievą, besiklausantį jų mėlynuose danguose." (20).

Jonas Brazaitis

Nelė Mazalaitė. **MĖNUO VADINAMAS MEDAUS.** Išleido Gabija. Viršelis B. V. Gedvilienės; 220 psl. Kaina 2.50.

Nelė Mazalaitė be abejonės yra ne tik produktingiausia, bet ir stipriausia šio meto mūsų gyvųjų moterų kūrėjų tarpe. Iki 1939 metų, kada pasirodė pirmasis Mazalaitės apysakų rinkinys "Pajūrio moterys", autorė daugiau negu 10 metų buvo reiškusis periodikoje ir, dar neišleidusi nė vienos knygos, susidarė originalios rašytojos vardą. Šiandieną Mazalaitė yra 8 beletristikos knygų autorė, bet kita tiek jos raštų, ypač iš pirmųjų kūrybos metų, yra likę laikraščių ir žurnalų puslapiuose. Prie to tektų pridėti nemaži pluoštai eilėraštinių kūrinėlių, kuriuose ji nuo pat rašymo pradžios mėgsta išsakyti trumpesnes savo lyrines nuotaikas, gal ne tiek dėmesio kreipdama į eiliavimo formą, kiek į lyrinį jausmą, kuris gaunasi gyvas ir šiltas. Be periodinėse atkarpose likusių ilgesnių apysakų, kaip "Tolimame miške", "Žuvėdra", rašytoja ilgą laiką puoselėjo trumpesnės apysakos bei novelės žanrą, paskutiniais metais sukūrusi originalų lietuviškos legendos tipą, išaugusį iš savito rašytojos stiliaus, turintį stipriausią Mazalaitės, kaip rašytojos, formos charakterį, o turiniu atsirėmusį į gyvenamojo laiko žmogų, tiksliau sakant, lietuvį žmogų, kovojantį dėl pagrindinių žmogaus teisių: laisvės, tikėjimo, tėvynės.

Prieš naujosios Mazalaitės knygos aptarimą nebus pro šalį metus bent trumpą žvilgsnį į rašytojos kūrybą apskritai ir pažymėjus nors tai, kas jos beletristiniuose kūriniuose yra charakteringiausia.

Savo kūrybos pradžioje Nelė Mazalaitė pasireiškė kaip romantinės krypties rašytoja. Jos personažai "bėgo" iš realaus gyvenimo, įsikurdami tos pilnos paslapčių ir galingų bendraudami su gamta, lyg ir tapdami tos pilnuos paslapčių ir galingų jėgų stichijos dalimi. Nesitenkindama vien Lietuvos gamta, autorė krypo į neįvardintų kraštų, naktų, vandenų egzotiką, kuriai atitiko ir poetiniais vaizdais, ilgais perijodais apkrautas pasakojimas. Pasakojimo stilius ir maniera dažnai priminė čia artimųjų Rytų epą, čia Skandinavijos didžiųjų moterų kūrybos dvasią, čia šventraščio poetikos turtus. Nepaprastai turtingas stilius valdė ne tik patį pasakojimą, bet puošė ir personažų kalbas, dialogus ir išsireiškimus, lyg iš išminties knygų ištrauktus, ir dėl to Mazalaitės raštų žmonės ne tik savo siela, jausmais, pergyvenimais, bet ir savo kalba atrodė lyg ne šio menko pasaulio ir ne šios skurdžios dienos gyventojai.

Pasakymą, jog Mazalaitės žmonės "bėgo" iš realaus gyvenimo, nereikia suprasti tiesiogine prasme: daugelis Mazalaitės žmonių jau "gimsta" iš jo pabėgę, jie niekad negali sutapti ar susiderinti su realia kasdienybe, jie gyvena kažkokio didesnio, vidinio būtinumo valdomi ir vairuojami; meilė (ne būtinai erotinė) dažnai yra tas didysis stimulas, kuris yra apsupęs Mazalaitės personažų sielas ir širdis, kaip mus visus supa oras, kaip žuvis supa vanduo. Jie nepaiso logikos, jie pasiduoda nuotaikų srovei, gi dažnai jų veiksmus nulemia neišaiškinami kaprizai. Gamta jiems turi didžiulės reikšmės. Vidaus konfliktai, sielos kančios, širdies disonansai, jausmų pasaulis jiems yra viskas. Nyksta riba tarp realybės ir pasakos. Tatai rodo ir knygų vardai, kaip "Miestas, kurio nėra" arba "Karaliaus ugnys".

Jeigu pirmosios mūsų beletristės moterys buvo realistės, realistiškesnės už vyrus, tai Nelė Mazalaitė, Nepriklausomos Lietuvos augintinė, įnešė beletristikon didžiausią lyrikos dalį, didesnę už bet kurį kitą beletristą; ne be to, jog toji lyrika ir daugelis moterų personažų nebūtų apmesta moteriškų svajonių fantazija ir atausta moteriškos širdies šiluma ir jautrumu.

Naujas posūkis mūsų tautos likiminiam kely įnešė daug naujo ir į Mazalaitės kūrybą. Atsirado tokių aktualijų, kaip bėgimas iš tėvynės, partizanai ir jų kovos, karas ir kariai, stovyklinis gyvenimas, kelias per Atlantą... Ypač susikaupė autorė ties patriotiniu motyvu. Prie jo Mazalaitė priėjo ne šabloniškai, kitų pramintu keliu, o visiškai, galima sakyti, nauju aspektu. Būtent: realiąją tikrovę ji perkėlė į legendų pasaulį. Giliau žiūrint, ir čia Mazalaitė pasielgė visai pagal savo natūralų kūrybos būdą: pirma realybė maišėsi su romantine pasaka, dabar — realybė pridengta legendos šydu. Iš to gavosi visa eilė šių dienų gyvenimo legendų ir legendinių pasakojimų, sudariusių net dvi knygas: "Legendos apie ilgesį" ir "Gintariniai vartai". Su šio tipo kūriniais Mazalaitė į mūsų literatūros istoriją įeina, kaip Krėvė su Dainavos padavimais, Vaičiulaitis su stilizuotomis pasakomis, Andriušis su lyrinėmis apysakomis.

Tokia bendrais bruožais mažoji Mazalaitės romantinė apysaka, perėjusi per legendinį pasakojimą ir susikondensavusi originalioje, vienintelėje mūsų literatūroj legendoje.

"Mėnuo vadinamas medaus" yra autorės mėginimas išeiti į platesnius beletristikos vandenis. Apysaka užima 200 psl. ir savo dydžiu yra normalaus romano apimties. Iš pirmo žvilgsnio skaitytoją savotiškai nuteikia ne tai pikantiškas, nei tai surrealistinis apysakos pavadinimas. Tačiau perskaitęs knygą vardą pateisini, nes pamatai, jog čia vaizduojamas mėnuo tikrai tėra "vadinamas medaus", o iš tiesų pilnas tulžies, skausmo ir blaškymosi. Dviejų žmonių, jaunavedžių, iš pat pirmos vedybų dienos pasidariusių svetimais, vaizduojamasis laikotarpis dargi neapima net pilno mėnesio: veiksmas prasideda liepos 14-tą ir baigiasi rugpjūčio 3-čią. Vyksta Nepriklausomybės metais Lietuvoje, Žemaitijoje. Prasideda Kaune, nusikelia į apskrities miestą (pas jaunosios tėvus; beje, tėvas — apskrities viršininkas), paskui eina į kaimą (jaunojo tėviš-

kėj) ir į mišką (pas jaunosios brolį girininką).

Siužetas neplatus, fabula nesudėtinga, jokios "apčiuopiamos" intrygos, niekas nestumia veiksmo pirmyn, nes autorė ne pasakoja, kaip esti epe, o vaizduoja impresionistiniu būdu, dėdama dažą ant dažo, spalvą prie spalvos, pergyvenimą prie pergyvenimo, įspūdį ant įspūdžio. Visas veiksmas eina pagal iš anksto numatytą "planą": aplankyti jaunųjų tėvus. Bijodama išduoti širdies tragediją, Julija pasiduoda tradiciniam papročiui ir įvykių tėkmėje prasidėjusią tragediją tik dar labiau gilina, iš dalies vengdama viešo skandalo, iš dalies nenorėdama užduoti tėvams širdies, iš dalies neturėdama ryžtingumo viską "baigti" ir nenugalėdama užgautos ambicijos: aš geriau numirsiu, negu išsiduosiu, kad kenčiu". (89 psl.). Todėl laukimas, kad vyras pirmas parodytų gerą norą ir pirmas prakalbėtų apie tai, kas juodu skiria (146 p.), ilgainiui ima augti net į kerštą — tylos ir užsispyrimo kerštą: "Niekad aš neatleisiu tau" (95).

Tuojau po šliūbo sužinojusi telefonu kažkokią jos vyrą liečiančią paslaptį, kuri atveria bedugnę tarp abiejų vedusiųjų, Julija, nuotaka, visko, kaip tą vakarą, taip ir vėliau, pridaro ir prigalvoja, tik nė šiaudo nesistengia per tą bedugnę permesti, kad kaip nors juodu suartėtų.

Visas šios apysakos veiksmas suvertas ant psichologinio siūlo, tat norom nenorom ją tenka laikyti psichologine apysaka ir kaip tokią vertinti. Plačiausiai joje atskleista Julijos, apskrities viršininko dukrelės, 26 metų moters, baigusios architektūrą, siela. Savo visu asmeniu, elgsena ir mąstymu, kalba ir galvosena ji daugiau panaši į pirmųjų kursų humanitarę, geriausiu atveju — į meno mokyklos mokinę. Prie jos lepumo, negyvenimiškumo prisideda dar ir tai, kad Julija, neturėdama jokių aukštesnių idealų, darosi vien kažkokia nervų sistema, su pasauliu —be ideologinės atsparos, su kūnu— nesiekiančiu žemės ir neturinčiu realybės pajautimo. Šliūbas jai — tik valandėlė, praleista bažnyčioje; Dievo klausimas jai beveik neegzistuoja, religijoj ji neieško nei paguodos, nei suraminimo. Dar didesnis X-as tuo požiūriu jos "išsvajotasis", po 4 pažinties mėnesių tapęs vyru, — Bronius Judrėnas, 31 metų chemikas, nauja universiteto pažiba. Ieškant gilesnės tragedijos priežasties, viena aišku, jog abudu personažai yra ne vien susidėjusių aplinkybių ar charakterių aukos; jų nelaimės priežastys yra gilesnės ir už tai, kad Broniaus praeityje yra įsimaišiusi abejotinos reputacijos moteris. Tų jaunų žmonių tragedija slypi ideologinėj "Toričelio tuštumoj", religiniam indiferentizme. Tik toks likimas ir tokia tragedija gali ištikti moterį, kuri galvoja, kad vien nusikračius kasdieniniais rūpesčiais ir perleidus juos užaugusiems vaikams, ateina metas pagalvoti apie "pastovius dalykus už debesų", kuri galvoja, jog bažnyčioje vieta davatkoms, maldauti sveikatos ir raudoti už mirusius, bet ne ieškoti širdies ramybės ar gyvenimo prasmės.

Nelė Mazalaitė

Moteriškoji pusė, be abejo, visą tragedijos kaltę suvers vienam Julijos vyrui, kuris ne tik neatvėrė savo praeities būsimai žmonai prieš vedybas, bet ir paskui nutylėjo buvusios mylimosios šantažuojančius veiksmus, pats nusikalsdamas naujai, šį sykį jau aiškiai meluodamas. Bus, žinoma, šiame kaltinime daug tiesos, bet, kaip gale apysakos matome, ir jo pasisakymas neduoda "rakto" tragedijos išsprendimui. Ji, kaip minėta, turi gilesnes šaknis.

Šalia abiejų jaunavedžių susiduriame su keletu kitų asmenų, kurie įeina į apysakos foną arba prisideda prie vedybinio gyvenimo realybės ir būtinybės paryškinimo, kuris tačiau Julijos apsisprendimams įtakos nepadaro. Tai jos tėvai, jos brolis girininkas, jos draugė, ištekėjusi už mokytojo girtuoklio, Broniaus našlė motina.

Autorės silpnybė yra girininkai. Buvo jų visokių ankstesnėje kūryboje, bet šis, Julijos brolis Jurgis, metęs karininko uniformą, atvaizduotas taip romantiškai, kad sunku įsivaizduoti realybėje ir su tokiu spalvų ryškumu ir įsitikinamumu. Ir sunku jį pamiršti ir nepamilti. Jo gyvenimas, it Pano, jo elgesys nežabotas, jo liežuvis pasiutęs, jo meilė Julijai tiesiog egzaltuota. O tas begalinis naujų vardų išgalvojimas seseriai pagal nuotaikas ir laiką — smagus ir mielas. Jurgis ir jo nerūpestingas gyvenimas — priešingybė Julijos draugei Emilei, kadaise turėjusiai meno palinkimų, o pagaliau su likimu susitaikiusiai ir virtusiai išgerti mėgstančio vyro žmona ir vaiko motina. Panaši į ją Broniaus motina, kurios širdis ir prie gyvo vyro (Broniaus tėvo) buvo našlė. Tačiau tos herojiškos moters sodyboje atsigauna ir Julija ir skaitytojas. Darbymečio ir lietuviškos vasaros vienkiemio scenos yra gražiausios visoje knygoje. Iš tų keturių skyrių padvelkia ne tik gamtos palaima, bet ir natūrali mūsų kaimo žmonių siela, darbo prasmė ir sveikas oras; o skyrius Rasa yra tiesiog gaivinantis. Su giliu psichologiniu pažinimu autorė prieina prie kaimiečio širdies, kaip tai regime, kai motina priima Julijos dovanas ar už laikrodį dėkoja Broniaus brolis.

Iš to nedidelio skaičiaus vaizduojamų asmenų, iš to siauro, pasakytume, vienos širdies asmeninių rūpes-

čių, rato sukurti šio dydžio apysaką — uždavinys nelengvas. Viršinės akcijos trūkumas apysakos veiksmą laiko vietoje, o dažnai jaučiamas net ištęsimas. Pradžioje užmegsta intryga veiksmo eigoje "stiprinama" čia telegrama, čia laiškeliu, čia pačios Julijos naujomis užuominomis, kas ją stumia nuo vyro. Gale atomazga perdaug schematiška, mašinališka, gruboka, palyginus su visuma. Tokis atomazgos pasakojimas visai nesiderina su visa ankstesne knygos nuotaika ir net stiliumi, nes čia jau pavartota lyg ir "policinių" romanų technika.

Pasakojimas, tikriau, vaizdavimas, išpintas poetiniais vaizdais ir stilistinėmis puošmenomis. Gamtos vaizdai ir palyginimai yra tikri poezijos trupiniai, kuriais išbarstytas visas pasakojimas, o kartais net ir veikėjų kalbos. Tas poetinis dialogų stilius neretai kalbas daro kiek "pakeltas" aukščiau, ir dėl to vietomis žmonės kalba ne gyvenimiškai, o "literatūriškai". Gražūs ir įdomūs yra tokie posakiai, kaip tėvo: "Tu susirgtum, jeigu negautum pagraužti akmenų ir kalkių nors akimis" arba motinos: "Tavo liežuviui reiktų įskiepyti truputį medaus", bet jie jau kvepia stilizavimu ir nebeskiria tėvo žodžių nuo sūnaus, o sūnaus nuo motinos. Tačiau kita vertus, tai nelaikytina dideliu nusikaltimu tikrovei, juo labiau, kad apysaka nėra nei realistinė, nei buities.

Pasakojime, dialoguose ir gamtos vaizduose puikių palyginimų būtų galima pririnkti visa galybė. Pvz.: Ir naktis nusimaustė žvaigždes, kaip moteris nuo rankų žiedus. (24). Dar guli išblokšti ant žemės pėdai, tarsi sumigę kareiviai, ir stovi gubos, kaip neblaivios, kaip žaisdamos ratelį. (150). Jie dainavo, ir Julijai atrodė, kad vakaras neša ant pečių dainą, kaip vyrai dalges. (151).

Retas autorius išsiverčia be sentencijų. Ypač gausūs aforizmais ir "kilniomis" mintimis būna jaunieji rašytojai. Ir Mazalaitė nešykšti, bet visi jos aforizmai išplaukia iš teksto ir padėties, tarsi neišvengiamos išvados. Jie nepretenduoja į kažkokią išmintį, o yra daugiau patirties išvados ir charakteringi tik tam asmeniui bei tam ar panašiam momentui: Moteris gyvena, kad būtų patogu gyventi vyrui (93); Nėra nieko taip tragiško, išskyrus mirtį, kad negalėtum rasti ko nors linksma (48); Mes žinome, kad gyvena su amputuota ranka ar koja, su amputuota širdimi — ne (217).

Visą apysaką autorė yra padalinusi į 14 skyrių, kurie, pradedant ir baigiant datuojančiais pavadinimais — Liepos keturioliktoji, Rugpjūčio trečioji — yra vieno žodžio ir išreiškia simboliškai to ar kito skyriaus mintį: Šukės, Bėglys, Kolonos, Slenkstis, Rasa, Vapsva etc. Tarp vieno ir kito skyriaus autorė nedaro sienos ir skyriaus nebaigia ten, kur baigiasi epizodas. Skyriaus vardas beveik visuomet įterpiamas vaizdo viduryje; jis tik yra lyg tas tariamasis regimas horizonte brūkšnys, nuo kurio prasideda naujas reginys, peisažo nesuskaldydamas, minties nepertraukdamas. Dėl to ir naujo skyriaus sakinys prasideda ties ta vieta, kur senojo skyriaus sakinys baigėsi, t. y. tuojau po taško, kaip kad daroma eiliuotuose dramos veikaluose su atskirų veikėjų žodžiais. Atsitinka tat taip, kad naujo skyriaus pirma eilutė teturi tik vieną žodį.

Įvairiomis manieromis žaidžia ir bando eilėraščių autoriai. Nuosaikioji beletristika figūrinei formai daug reikšmės neskiria. Bet įsigalėjus romanui-upei, kur nepaisoma nei skyrių, nei epizodų proporcijos (kaip Andriušio "Sudiev, kvietkeli"), pagaliau pasigendama ir stipresnės konstrukcijos, plano bei proporcijų veikale, ir būtų skriauda autoriui, jei to nepastebėtume.

Apysaka "Mėnuo vadinamas medaus" rodo, kad rašytoja yra pribrendusi ir didesniam beletristikos veikalui negu novelė.

Jonas Brazaitis

A. Landsbergis - A. ir J. Mekai - L. Lėtas: Antroji **PROZA.** Išleido Gabija. 128 psl. $1.25.

Visi keturi "Prozos" autoriai yra iš "Žvilgsnių" kolektyvo, kuris tuo pat vardu išleido Vokietijoje 4 žurnalo numerius. Rotatorium spausdintas, jis nepasiekė didesnio skaitytojų skaičiaus, tačiau savo apylinkėj sukėlė nemažą atgarsį, kurio piktais žodžiais jie pašaipingai pasididžiavo ketvirtame "Žvilgsnių" numeryje.

Šis rinkinys, kaip regime, yra antrasis. Jis išeina su "Žvilgsnių" emblema ir jį reikia laikyti tos "srovės" kūrybiniu pasisakymu. Rinkinio autoriai yra gimę jau Nepriklausomoj Lietuvoj, joje išaugę, kai kurie ir pirmuosius rašto bandymus ten pradėję, tačiau literatūriškai formuotis ir bręsti jiems jau teko arba nelemtų okupacijų metais arba tremtyje. Kadangi lietuviška bendruomenė sudarė nemažą kompaktišką vienetą (su plačiu kultūriniu gyvenimu), apskritai to meto lietuviškam jaunimui, kaip ir šiems autoriams, teko gyventi ir kurti lietuviškoje aplinkoje ir dvasioje. Svetimos įtakos juos teveikė tiek, kiek jie, susipažindami su literatūros pasauliu, išėjo iš bendruomenės ribų arba kiek susidūrė su jomis, studijuodami aukštosiose mokyklose. Visa "senoji" lietuvių N. Lietuvos literatūra su jos nueitais keliais organiškai jiems jau nebebuvo prieinama. Gal dėl to ir pastebimas tas "atrastų amerikų" atradinėjimas, su jaunuoliška energija metantis į eksperimentus, patiems autoriams naujus, o kaip lietuvių, taip ir kitose literatūrose savo amžių skaičiuojančius dešimtmečiais.

Vieningiausias tuo tarpu ir daugiausia pasiekęs rinkinyje stovi Jonas Mekas, kurio "Fete de Roses" ir "Etiudas" turi originalų temos traktavimą, išlaikytą stilių, šiltą jausmą. Pirmasis yra lyg ir psichologinis etiudas; fakto tikrumu gali skaitytojas ir netikėti, bet jis yra apsupamas tos mistinės nuotaikos ir palieka įspūdį. Antrasis yra mėginimas ieškoti naujo priėjimo prie temos; pats dalykas kiek sausesnis, bet uždavinys, kuriame duodamas aktoriaus monologas, neva etiudo apmatai istorijai, kuri turės būti atkurta studijoje režisoriui ir draugams, pavyksta autoriui privesti prie laimingo galo, t. y. prie novelės atomazgos taip, kad skaitytojas, žinodamas, jog čia tėra įsivaizdavimas, įsigyvena į jį, kaip į tikrą. O to, aišku, siekia ir vaizduojamasis aktorius, ir autorius.

Adolfas Mekas eina kitu keliu, gal net dviem: vienur jis bando kurti visišką tikrovę, kitur įvykiuose ir jų sąryšyje ieškoti gilesnės prasmės. Duodamas neredaguotą ir nekoreguotą dialogų eilę, autorius išleidžia iš dėmesio tai, kad, kaip yra gyvenimo tikrovė, taip turi būti ir meninė tikrovė. Ir pastaroji būtina didelės konstrukcijos. Tas pat ir su gyvenimiška bei su menine logika. Netenka nė aiškinti, kad gyvenime ir kažkaip, rodos, be sąryšio "jo" ir "jos" dialoge veikia ir fonas, ir pauzos su pašaliniais veiksniais — gamta, jos garsai etc. Tos pašalinės įtakos Mekas savo prozoje neduoda arba nepakankamai ją tevertina. Dalykas išeina neorganizuotas, jo mintis sunkiai suvokiama.

A. Landsbergio "Karveliai" lyg ir arčiausia tradicinės novelės rėmų. Tik autorius turėtų daugiau suvienodinti stilių. "Žmogus koridoriaus gale" realybė maišosi su pasaka ir fantazija, veiksmas iš lagerių nukeliamas į Australiją, į 1960 metus. Stilius dar margesnis. Iš vėlesnių dalykų matyti, jog autorius daro pa-

žangą. Jo tikslas prasimušti į amerikiečių kūrybos pasaulį teikia vilčių ir mūsų literatūrai.

Apie L. Lēto vadinamus "estetinius essay" tegali būti kalba, kaip apie savotiškus eksperimentus. Čia daug kur paneigiama paprasta logika, sintaksė ir kalbama, galvojama, vaizduojama vienam autoriui težinomais simboliais.

Galima labai vertinti originalias, pozityvias, naujo stiliaus siekiančias jaunų rašytojų pastangas. Galima jų nesuprasti. Tačiau "atrasti prasmę ir grožį tame pasauly su jo kraštutiniai privačiais simboliais ir "neįprasta sudėtimi" (A. Landsbergis) nepakanka "smalsumo ir geros valios", o reikia dar ir pakantrumo bei atlaidumo. Pasmerkti ar iškelti palikime laikui.

J. Brazaitis

Kun. Dr. J. Vaitkevičius, M. I. C. GYVOJI DVASIA. Mąstymai. II tomas. Išleido kun. Pranciškus Juškaitis, Cambridge, 1952 m. 543 p.

Dažnai mes kalbame apie dvasinį gyvenimą, ir tai su pagarba: žmogus, gyvenąs dvasinį gyvenimą, laikomas vertingesniu, negu žmogus, vien paskendęs medžiaginiuose rūpesčiuose. Bet jei paklausiame savęs ar kitų, kas iš tikro yra šis dvasinis gyvenimas, kodėl jį labiau vertiname, atsakymą rasti gana sunku: rodos, kad kiekviena mūsų mintis jau priklauso prie dvasinio gyvenimo, kad visa, ką mes išgyvename, įtelpa jame, ir tuo būdu aptemsta tikras jo supratimas. Todėl trumpai nukreipkime savo žvilgsnį į tai, — kas iš tikro yra šis visų vertinamas dvasinis gyvenimas.

Senovės graikų išminčiai, pitagoriečiai, palygindavo visus žmones su olimpinių žaidimų lankytojais: vieni ten ateina prekiauti, antri dalyvauti lenktynėse, treti stebėti, kas ir kaip vyksta. Pirmieji yra medžiaginio gyvenimo atstovai, besirūpinantieji tik maistu, antrieji galios reiškėjai, politikai, o treti, stebėtojai arba mąstytojai, yra mūsų ieškomo dvasinio gyvenimo atstovai. Jiems nerūpi medžiaginės gėrybės, nerūpi garbė ir galia kitiems viešpatauti, bet jie stebi šį gyvenimą, ne dėl įdomumo, bet ieškodami įvairių reiškinių priežasčių bei jų sąryšių. Jie yra teoretikai mąstytojai, naujų teorijų bei planų kūrėjai.

Pitagoras ir jo pasekėjai labai brangino šiuos mąstytojus ir mąstyme matė visą žmogaus kilnumą. Dar aukščiau mąstymą iškėlė didysis graikų išminčius Platonas nurodydamas, kad žmogaus gyvenimo prasmė yra amžinųjų idėjų, ypač grožio idėjos kontempliacijoje. Gražiausiai betgi mąstymas ir dvasinis gyvenimas apskritai pražydo krikščionybėje. Buvo įsteigti dvasinio gyvenimo židiniai - vienuolynai, iš kurių spinduliavo dvasinė šviesa į anų laikų tamsų ir barbarišką pasaulį.

Dvasinio tat gyvenimo esmė yra mąstyme. Kas mąsto, gyvena dvasinį gyvenimą. Tačiau ne kiekvienas mąstymas jau tuo pačiu bus ir dvasinis gyvenimas. Vagis, rengdamasis išlaužti banką, biržos spekuliantas, rengdamasis apgauti pirkėją, sportininkas, rengdamasis laimėti rungtynes, irgi mąsto — ir dažnai mąsto labai įtemptai, bet šis jų mąstymas neturi nieko bendro su tuo, kuris sudaro dvasinio gyvenimo esmę. Dvasinį gyvenimą sudaro tik toks mąstymas, kuris yra nukreiptas ne į medžiagines gėrybes, ne į praktiškąjį gyvenimą bei naudą, bet į dvasines vertybes: tiesą, grožį, gėrį ir jų šaltinį — Dievą.

Dvasinis gyvenimas tat yra dieviškų dalykų, dieviškų tiesų mąstymas. Šitokio dvasinio gyvenimo knyga yra kun. Dr. J. Vaitkevičiaus parašytoji ir dabar išleistoji "Gyvoji dvasia". Tai mąstymų rinkinys apie dieviškus dalykus, apie amžinąsias tiesas, kurios sudaro dvasinio gyvenimo esmę. Kas maistas yra kūno gyvybei, tai mąstymas yra dvasios gyvybei. Tik mąstydama dvasia būna gyva, tik mąstymu auga ir klesti dvasinis gyvenimas. Todėl vykusiai parinktas knygos pavadinimas "Gyvoji Dvasia".

Šie mąstymai, atrodo, rašyti ne vienu laiku ir ne vienam tikslui, todėl jie nėra koks sistematiškas krikščioniškųjų tiesų dėstymas, bet yra gyvojo Kristaus atskleidimas, taip, kaip Jis gyvena savo Bažnyčioje, ir kaip Jo gyvenimas atsispindi Evangelijoje.

Visi mėginimai Kristaus gyvenimą susisteminti buvo ir yra nesėkmingi, nes jei jau gyvenimas apskritai netelpa į jokias schemas, tai juo labiau dieviškasis Kristaus gyvenimas, kuris yra pati gyvenimo Pilnybė, netelpanti nei laike nei erdvėje. Gyvenimas tuo ir yra gyvenimas, kad jis nuolatos teka, keičiasi, auga, didėja. Duoti kokią nors "užbaigtą" dvasinio gyvenimo sistemą, reiškia — šį gyvenimą užmušti, sunaikinti, padarant iš jo šaltą, bekraujį lavoną.

Nors dieviškasis gyvenimas ir yra beribis, tačiau mes, būdami ribotos būtybės, pergyvename jį dalimis, ištęstą laike. Visas mūsų gyvenimas, taigi ir dvasinis, yra pakliautas laiko ritmui, kurį vadiname metais. Metai ritmiškai pasikartoja mūsų gyvenime, ugdo jį vesdami į glaustinį išsivystymą. Metai iš metų auga mūsų fizinės ir dvasinės jėgos. Kun J. Vaitkevičiaus mąstymų medžiaga, išskirstyta visoms metų dienoms, kaip tik atitinka šį įgimtą mūsų gyvenimo ritmą. Diena iš dienos mes galime semtis iš jos dvasinių turtų ir brandinti savo dvasią.

Šioji mąstymų knyga yra gražus įnašas į mūsų dvasinio gyvenimo ugdymą ir tobulinimą.

A. Baltinis

LIETUVA NUOTRAUKOSE

Vytauto Augustino nuotraukų albumas, pavadintas **"Tėvynė Lietuva"** (angliškai — "Our Country Lithuania"), išleistas dar praeitais metais prieš pat Kalėdas, jau baigiamas išparduoti. Šis knygos pasisekimas liudija, kad ji verta didesnio dėmesio ir atžymėjimo.

Iki šiol esame turėję visą eilę lietuviškų vaizdų ir albumų, bet Vytauto Augustino albumas tiek savo apimtimi, tiek savo meniška forma visus nustelbia.

Augustinas Lietuvoje buvo vienas iš geriausių fotografų, savo plokštelėse užfiksavo visą tuometinį gyvenimą. Laimingu būdu šį didelį negatyvų lobyną atsigabeno į Vokietiją. Bijodamas, kad kartais nežūtų per karą, negatyvus buvo išsiuntęs į Švediją, iš kur gana vėlai, po nemažų sunkumų atgavo. Dar Vokietijoje buvo sumanyta išleisti panašus reprezentacinis albumas, bet tuo metu trūko ir lėšų ir kitų priemonių (gero popieriaus). Tokio albumo, kuris pavaizduotų mūsų laisvos tėvynės gyvenimą, labai reikėjo. Kiekvieną dieną dar Vokietijoje susidurdavome su svetimtaučiais. Ir jiems reikėjo vaizdais prakalbėti, kas mes esame, kas toji Lietuva. Toks pat gyvas reikalas buvo ir Amerikoje, kur dirbame įvairiose firmose ir susitinkame įvairiausių žmonių, labai mažai težinančių apie mūsų kraštą.

Šiuo atveju labiausiai pasitarnavo turimi V. Augustino negatyvų lobiai. Iš didelės gausybės negatyvų jis turėjo ko pasirinkti. Todėl atsidėjęs, net ilgai ieškodamas kuo geresnių nuotraukų, jis atrinko savo vaizdus ir sujungė į vieną knygą. Jo ilgametis darbas nuotraukų srityje, patirtis ir skonis padarė tuos vaizdus vertingus ir foto meno atžvilgiu. Todėl V. Augustinas ir nustelbė visus iki šiol išleistus Lietuvos vaizdų albumėlius.

Knygos pradžioje pats nuotraukų meisteris poetiniu žodžiu kreipiasi į knygos bičiulius, iškeldamas kaip tik tai, kad šie vaizdai mums patiems primins Lietuvą, svetimiems, mūsų krašto nepažįstamiems, ji tarnaus kaip vaizdi susipažinimo priemonė. Šie abu tikslai ir nulėmė knygos charakterį. Joje ir parašai ir pačios įžangos duodamos lietuviškai ir angliškai.

Angliškoje įžangoje dr. B. Nemickas supažindina su mūsų krašto istorija, ją atvesdamas net iki mūsų dienų. Pasigendame tik mūsų kultūrinio gyvenimo apybraižos.

Lietuviškai visuomenei skirta geografo A. Bendoriaus įžanga parašyta gyvu šiltu žodžiu. Prisiminęs krašto padėtį ir teritoriją, piliakalnius, kryžius, jis kelia mūsų kultūros savumus.

Albumui iš turtingo archyvo atrinkta 103 nuotraukos. Pradžioje žiūrovą nukelia į Vilnių. Iš ten nuveda į Aukštaičių sodybas, Trakus, bendrus Lietuvos vaizdus. Prasiskleidžia panoramos, mergaičių tipai, tada nukeliaujama į Kauną. Kaip Vilniuje sutelkiamas dėmesys senovei, taip čia naujai mūsų architektūrai. Augustinas išryškina pastatų grakštumą ir suteikia monumentališkumo. Kauno ciklas baigiamas sporto šventėmis, skautų stovyklomis ir olimpiada.

Prie sporto prijungiamas teatras su baletu, drama ir opera. Toliau Augustinas vėl grįžta į gamtą, į mažus miestelius, prie Aukštaitijos ežerų, į pajūrį. Iš ten pasuka Nemunu aukštyn.

Iš pakelių ir mažų miestelių jis parenka kryžių, senų bažnyčių ir sustoja ties naujomis mokyklomis ir Lietuvos pramone. Knyga baigiama vėl lietuviškais gamtovaizdžiais.

Augustino albumas panašus į poezijos knygą, kurioje autorius gražiais vaizdais kalba apie gimtosios žemės meilę. Jis ieško nuotaikos, šviesos ir šešėlių žaismo, kad visi objektai prakalbėtų savo vidine dvasia. Kai įsižiūri į Augustino nuotraukas, pamatai, kad jis yra rytų aukštaitis, visą dėmesį sutelkęs į gamtą, joje randąs grožį ir prasmę. Ir šio albumo geriausios nuotraukos yra kaip tik Lietuvos gamtovaizdžiai. Kai kur, norėdamas dar labiau išryškinti gamtos grožį bei mistiškumą, jis paretušavo. Štai prasiskleidžia sodyba prie ežero (30 psl.). Tikra vienkiemio idilė, su kvepiančiais ir ramybe dvelkiančiais sodais. Taip, rodos, ir užeisi į tuos namus ir rasi mielus ir vaišingus žmones. Kai jo vaizdai nuveda į pajūrį, prie vandenų, surandi vidinę gamtos jėgą, ir rodos, girdi monotonišką bangų šlamėjimą. Kai jis sustoja ties senove, ten pajunti plazdančią gyvą dvasią. Štai Trakai. Motyvas jau nudėvėtas, bet Augustinas ir jame surado naujo.

Kiek sunkiau sekasi apipavidalinti architektūra ir švenčių bei iškilmių nuotraukos. Kiek gamtoje Augustinas yra savitas, tiek čia, modeliuodamas vaizdus, pasilieka daugiau šaltas ir necharakteringas.

Autorius pasirinko savitą tvarką. Keletą kartų grįžta prie savo mėgstamos gamtos, tuo pačiu knygą ištisai atausdamas peisažu.

Atrinkdamas nuotraukas šiam albumui, Augustinas norėjo pavaizduoti visą laisvąjį mūsų gyvenimą. Bet atbaigiant tą pilnumą kaip tik trūksta nuotraukų iš mūsų kultūrinio gyvenimo, kuris taip pat buvo gyvas ir fotografams dėkingas. Apžvelgiant kuo įvairesnį Lietuvos vaizdą, per ilgai sustota ir ties kryžiais.

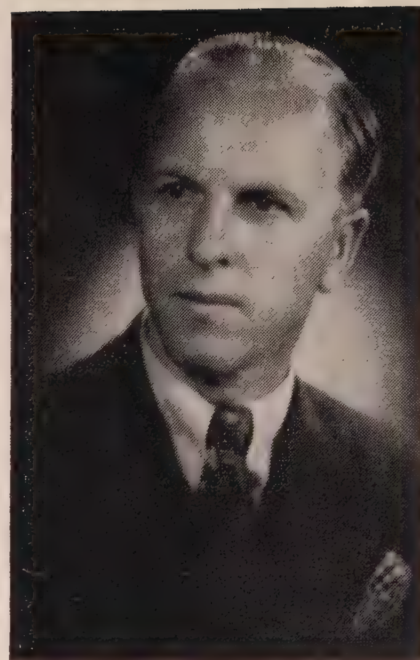
Atrodo, kad Augustinas galėjo eiti kitu keliu, tvarkydamas šitą albumą. Gal reikėjo sutelkti jo kaip fotografo geriausias nuotraukas. Tada gal būtų išpuolę vienas kita motyvas, į jo vietą būtų įsirikiavę kitos nuotraukos, geresnės savo kokybe. Tada ir albumas turėtų dar tvirtesnę formą.

Po nuotraukomis parašai lietuviški ir angliški. Angliškasis tekstas plačiau supažindina su pačiu vaizdu. Tačiau angliškuose tekstuose nėra suvienodinta pati rašyba. Vienur lietuviški vardai palikti su visais lietuviškos rašybos ženklais, kitur nuimti akcentai. Reikėjo laikytis vienos kurios rašybos, geriausia lietuviškos.

Kai knyga baigiama išplatinti, reikia manyti, kad autorius ir leidėjai imsis antros laidos. Tokiu atveju tektų išlyginti visas smulkmenas, patikslinti parašus, šiek tiek pertvarkyti ir naujai perlaužyti pačią pradžią ir patį albumą praturtinti mūsų kultūros gyvenimo vaizdais, gal net sąskaiton besikartojančių motyvų.

Vytautas Augustinas kaip foto menininkas pradėjo reikštis senokai. Nuo 1936 m. jis dalyvavo įvairiose pasaulinėse foto parodose, gaudamas aukso medalius ir kitus atsižymėjimo ženklus (Bostone, Zueriche, New Yorke, Amsterdame ir kt.). Būtų gera, kad ir Amerikoje jis užfiksuotų kiek galima platesnį mūsų gyvenimą, kuris laukia gerų fotografų.

Šis didelis darbas negalėjo atsirasti be drąsių leidėjų. "Vaga" pirmiausia surinko prenumeratą, nes iš sykio reikėjo investuoti nemaža pinigų, ir tada griebėsi paties leidimo.

Vytautas Augustinas

Atspausta naujai įrengtoje T. T. Pranciškonų spaustuvėje Brooklyne. Tai bus bene pirmas tokio masto darbas, atliktas Amerikos lietuviškoje spaustuvėje. Spaudos darbui vadovavo J. Kapočius, sutelkdamas visą dėmesį į geresnį nuotraukų išryškinimą bei švarumą.

(Vytautas Augustinas — Tėvynė Lietuva. Išleido Vaga J. A. Valstybėse. Spaudė TT Pranciškonų spaustuvė Brooklyne, 115 psl. Kaina 5 dol.)

A. Džiugėnas

ATSIŲSTA PAMINĖTI

LIETUVIŲ POEZIJOS ANTOLOGIJA. Sudarė **J. Aistis** ir **A. Vaičiulaitis.** Viršelis ir piešiniai dail. **Adomo Varno.** Išleido Liet. Knygos Klubas, Chicago, 1951. 832 p. Kaina $6.00.

Stasius Būdavas: VARPAI SKAMBA. Apysaka. Išleido "Lietuvių Dienos". Los Angeles, 1952. Viršelį piešė dail. **P. Puzinas.** 180 p. Kaina 2 dol.

Juozas Grišmanauskas: TOLIMIEJI KVADRATAI. Viršelis dail. **V. K. Jonyno.** Išleido Juozas Kapočius, New York, 1952. 192 p. Kaina $2.00.

RELIGINIS GYVENIMAS

BAŽNYČIA IR TAIKA

1951 m. kalėdinėj kalboj Pijus XII aiškiai ir konkrečiai išreiškia Bažnyčios mintį pasaulio taikos reikalu. Jis nurodo, koks yra Bažnyčios vaidmuo ir jos įnašas taikos kūrime bei išlaikyme.

1. Bažnyčios vieta yra ne tarp politinių partijų, bet virš jų

Pasaulis yra suskilęs į du griežtai priešingus, tarp savęs kovojančius laukus. Kyla klausimas, kaip šiuo atžvilgiu turi laikytis Bažnyčia? Ar ji turėtų dėtis prie vienos kurios nors pusės? O gal jai reiktų laikytis griežto neutralumo, nenukrypstant nei į vieną, nei į antrą pusę? Popiežius į šiuos klausimus taip atsako: "Bažnyčiai iš viso negali būti keliamas klausimas: atsisakyti ar neatsisakyti politinio neutralumo, nes grynai politiniai interesai nėra jos sritis. Dieviškasis Išganytojas įsteigė Bažnyčią, kad, jai tarpininkaujant, galėtų perduoti žmonijai savo tiesą ir savo malonę iki amžių pabaigos. Bažnyčia yra Jo "mistinis kūnas". Ji visa yra Kristaus, Kristus gi yra Dievo (plg. 1 Kor. 3, 23). Todėl kiekvienas iš Bažnyčios pusės įsikišimas net ir politiniuose reikaluose negali būti niekuomet grynai politinis, bet visuomet turi būti "sub specie aeternitatis", dieviškojo įstatymo, jo tvarkos, jo vertybių, jo normų šviesoje. Jei Bažnyčia daro sprendimus, tai nėra jos išėjimas iš iki tol laikytos neutralios padėties, nes Dievas žmogiškųjų reikalų atžvilgiu, akivaizdoje istorinės raidos niekuomet nėra neutralus, ir dėl to negali būti neutrali nė jo Bažnyčia. Jei ji kalba, tai daro, vykdydama Dievo jai skirtą misiją. Jei ji pasisako dienos problemomis, tai daro, aiškiai žinodama, kad šv. Dvasios veikiama iš anksto paskelbia sprendimą, kurį pasaulio pabaigoje jos Viešpats ir Galva, visatos Teisėjas, patvirtins ir sankcijonuos." — "Bažnyčia negali nusileisti iš aukštos antgamtinės sferos, kurioje nėra žinomas politinis neutralumas ... Ji negali daryti sprendimų, remdamosi grynai politiniais kriterijais; negali suvaržyti religinių interesų grynai žemiškų tikslų įkvėptomis programomis; negali išsistatyti pavojun sukelti pagrįstas abejones dėl savo religinio pobūdžio; ji negali nė vieną akimirksnį užmiršti, kad jai, kaip atstovaujančiai Dievą žemėje, neleidžiama nė trumpiausią laiką pasilikti indiferentiškai "gėrio" ir "blogio" atžvilgiu žmonių reikaluose."

2. Bažnyčiai skirtoji taikos misija, jos prigimtis ir jos vykdymas

Kristus buvo siųstas į žemę "sukurti taikai tarp atskirų žmonių ir Dievo, tarp pačių žmonių ir tarp tautų". Ši jo misija nenutrūko, bet pasiliko ir nuolatos galioja Bažnyčioje. Ją su visu savo atsakomybės nusijautimu vykdė amžių bėgyje popiežiai. Čia Šv. Tėvas su giliu skausmu apgailestauja, kad šiandieninis, nuo Kristaus nutolęs pasaulis Bažnyčiai, atliekančiai savo taikos uždavinį, stato dideles kliūtis, jis nenori girdėti jos įspėjančių žodžių ir yra linkęs trumparegiškai nuvertinti jos įnašą taikos kūrime: "Pasaulis kalba vien tik apie taiką, bet jis taikos neturi; jis savinas visus galimus ir negalimus juridinius taikos išlaikymo titulus, bet nepažįsta ar nepripažįsta tos taikos misijos, kuri betarpiškai kyla iš Dievo, t. y. religinio Bažnyčios autoriteto taikos misijos. Vargšai trumparegiai, kurių siauras akiratis neišeina iš apčiupiamų dabartinio momento galimybių, nepakyla virš karinio ir ekonominio pajėgumo apskaičiavimų! Iš kurgi jie galėtų gauti bent mažiausią idėją to svorio ir tos įtakos, kurią turi religinis autoritetas taikos problemos sprendime? Būdami paviršutiniški ir nepajėgūs įžvelgti krikščionybėje vertę ir kuriančią jėgą visoje jos tiesoje ir platume, kaipgi jie galėtų nepasilikti skeptikai ir neišdidūs taiką kuriančios Bažnyčios galios atžvilgiu? Galima būtų sakyti, kad į nutolimo nuo Kristaus nusikaltimą Dievas atsakė, leisdamas nuolat drebėti dėl taikos ir kęsti baisią karo grėsmę.

Turint prieš akis tai, kad "pasaulis dar yra labai toli nuo tos Dievo per Kristų nurodytos tvarkos, kuri garantuoja tikrą ir pastovią taiką", mums reikia "nukreipti žvilgsnį į krikščionišką tvarką ..., jei norime surasti šiandieninių problemų mazgą, jei norime ne tik teoretiškai, bet ir praktiškai patirti visų, o ypač Bažnyčios įnašą taikos kūrime ... Taikos problemos mazgas yra šiandien dvasinės prigimties, jis glūdi doriniame sunykime ir klaidose. Per mažai šiuo metu yra pasaulyje gilios krikščioniškos minties, per mažai yra tikrų ir tobulų krikščionių. Tokiu būdu patys žmonės stato kliūtis Dievo tvarkos įgyvendinimui. Reikia, kad kiekvienas įsitikintų šiuo dvasiniu karo pavojaus pobūdžiu. Įkvėpti šį įsitikinimą yra pirmoj eilėj Bažnyčios pareiga, yra šiandien pagrindinis jos įnašas taikos kūrime."

Toliau Šv. Tėvas kalba apie visai pagrįstą reikalavimą nusiginkluoti, bet jis taip pat primena tą politikų nenuoseklumą, kurie visa nori statyti ant moderniųjų ginklų buvimo ar nebuvimo, visai neatkreipdami dėmesio į stoką krikščioniškosios tvarkos, kuri yra tikroji taikos garantija. "Taip pat ir Mes — ir labiau nei kas kitas — apgailestaujame siaubingą moderniųjų ginklų žiaurumą. Apgailestaujame ir nesiliaujame meldę, kad jie niekuomet nebūtų panaudoti. Bet iš kitos pusės, ar tai nėra tik tam tikra rūšis praktinio mate-

---

HAUFO PASAKOS — Karavanas. Vertimas **J. Balčikonio.** Viršelį piešė **Vladas Vijeikis.** Išleido Nemunas, Chicago, 113 p.

GIRIOS AIDAS. Miško kultūros žurnalas. 1951 m. liepos-gruodžio mėn. Nr. 3-4. Chicaga. 156 p.

THE VETERINARY ACADEMY AT KAUNAS, LITHUANIA, from 1936 to 1944. On Veterinary Medical Association, Chicago, 1951. p. 54.

Dr. V. Kudirka. KOMPOZICIJOS FORTEPIJONUI. Išleido leidykla Pašvaistė, 563 Hemlock St., Brooklyn 8, N. Y., Dr. V. Kudirkos 50 metų mirties sukakčiai atžymėti. Leidinys didelio formato, 14 psl. Viršelis dail. T. Petraičio. Kaina $2.00.

Kazys Boruta: BALTARAGIO MALŪNAS. Išleido knygų leidykla Terra, Chicago, 1952. 255 p.

Stepas Zobarskas: DOLERIS IŠ PITSBURGO. Išleido Gabija, 1952. Dailininkai — V. Vijeikis ir P. Osmolskis. 57 p. Kaina $0.80.

LIETUVIŲ ARCHYVAS. Bolševizmo metai. Naują laidą paruošė **Dr. J. Prunskis.** Brooklyn, 1952 m. 436 p.

rializmo ir paviršutiniško sentimentalizmo taikos problemoje įžvelgti vien tiktai pirmoji eilėj šių ginklų buvimą ir jų grėsmę, tuo tarpu visai nepasigendant krikščioniškos tvarkos, kuri yra tikroji taikos garantija? . . . Nusiginklavimas arba visuotinis abipusis ginklavimosi sumažinimas, kurio Mes visuomet troškome ir meldėme, nėra patvari pastovios taikos garantija, jei nėra lydima neapykantos, godumo ir besaikio noro pirmauti ginklo panaikinimu . . . Jei iš tikrųjų norima užkirsti karui kelią, reikia visų pirma stengtis išvaduoti tautas iš dvasinio jų bejėgiškumo, iš jų neįsisąmoninimo atsakingumu prieš Dievą ir prieš žmones dėl stokos krikščioniškos tvarkos, kuri viena gali užtikrinti taiką. Tam tikslui ir yra šiandien skiriamos Bažnyčios pastangos."

3. Krikščioniškoji tvarka yra pagrįsta laisve

"Krikščioniškoji tvarka, kiek ji yra taikos palaikytoja, iš esmės yra laisvės tvarka". Čia popiežius turi konstatuoti, kad ne tik rytų totalitaristinis pasaulis, bet ir Vakarai, kurie su pasididžiavimu mėgsta vadintis "laisvuoju pasauliu", yra pametę tikrosios laisvės sąvoką. "Yra skaudus faktas, kad šiandien tikroji laisvė nėra vertinama arba ji jau yra prarasta. Šiose sąlygose žmonių sugyvenimas, kaip taikos pagrindas, yra iš vidaus palaužtas ir apmiręs, iš viršaus gi kiekvienu momentu išstatytas pavojams. Tie, pavyzdžiui, kurie ekonominėje ar socialinėje srityje visa norėtų pavesti bendruomenei, neišskiriant net jų pačių egzistencijos tvarkymo ir saugumo; arba tie, kurie vis mažiau tikisi atrasti sau vienintelį dvasinį maistą pas save pačius — savo įsitikinimuose ir savo žinojime — ir vis labiau laukia, kad jų dvasią maitintų spauda, radijas, kinas, televizija, — kaipgi jie galėtų suvokti tikrąją laisvę, kaip galėtų ją branginti ir jos trokšti, jeigu jai jau nėra vietos jų gyvenime? Jie jau yra ne kas kita, kaip tik paprasti rateliai įvairiuose socialiniuose organizmuose; jie jau nėra laisvi žmonės, nėra pajėgūs prisiimti dalį atsakingumo viešuose reikaluose. Dėl to, jei jie šiandien šaukia: Šalin karas! kaipgi būtų galima jais pasitikėti? Iš tiesų gi tai nėra jų balsas, bet tai yra balsas anoniminės socialinės grupės, kuriai jie yra įsipareigoję".

Toliau šv. Tėvas sako, kad šis žmonių nelaisvumas, jų per didelis pasidavimas viešajai nuomonei, šis žmogaus sunykimas masėje baisiai kliudo Bažnyčios dedamoms taikos pastangoms. Ar gali ką nors gelbėti Bažnyčios šaukimasis į tuos žmones, kurie neturi žmonių giminės vienumo, žmonijos, kaip vienos šeimos, sąmonės? Dar labiau be atgarsio nuskamba Bažnyčios kvietimas toje bendruomenėje, kuri yra pavirtusi grynu mechanizmu, milžiniška mašina, kurioje gali būti išlaikoma tik tariama tvarka, nes gyvenimo, dvasios, taikos ir laisvės tvarkos ji nepažįsta.

Taika laisvėje, pagrįsta atstatytąja krikščioniškąja pasaulio ir gyvenimo tvarka — tai yra Bažnyčios kvietimas, jos įspėjimas; į šį tikslą ji kreipia savo pastangas: "Taika negali būti užtikrinta, jei Dievas neviešpatauja Jo nustatytoje visatos tvarkoje, tinkamai suorganizuotoje valstybių bendruomenėje, kurioje kiekviena iš jų savo viduje kuria laisvų žmonių ir jų šeimų taiką, o santykiuose su užsieniais ją kuria tarp tautų; iš savo pusės Bažnyčia, vykdydama jai skirtą uždavinį, šią taiką užtikrina".

4. Net būdama pasmerkta tylai, Bažnyčia atiduoda savo nepamainomą duoklę taikai

Paskutiniai popiežiaus kalėdinės kalbos žodžiai yra skirti ateistinio komunizmo užvaldytuose kraštuose "nutildytajai Bažnyčiai": "Mes gerai žinome ir su giliai skaudančia širdimi apgailestaujame, kad Mūsų taikos kvietimas plačias pasaulio sritis gali pasiekti tik per nutildytąją Bažnyčią'. Milijonai žmonių negali viešai išpažinti Dievui savo atsakingumo dėl taikos. Jų šeimų židiniuose, jų bažnyčiose despotiškas galingųjų savivaliavimas naikina visa, nepalikdamas nė Kalėdų prakartėlės, tikinčiųjų taip branginamos ir pamėgtos. Milijonams žmonių jau neįmanoma savo krikščioniška įtaka ugdyti moralinę laisvę ir taiką, nes šie žodžiai— laisvė ir taika — yra tapę prisiekusių ramybės naikintojų ir jėgos gerbėjų pasigrobtu monopoliu. Tačiau nežiūrint viso to, toji 'nutildytoji Bažnyčia', nors būdama surakintomis rankomis ir užčiauptomis lūpomis, nuostabiai atsako į Mūsų kvietimą. Savo žvilgsniu ji rodo tik ką supiltus savo kankinių kapus, savo išpažinėjų grandines, pasitikėdama, kad jos tyli auka, jos kančios bus pati vertingiausia duoklė taikai, nes tai yra pati kilniausia malda, pati galingiausia priemonė išmelsti iš dieviškojo Taikos Kunigaikščio taikos malonę ir pasigailėjimą, vykdant jo misiją. Da pacem Domine, in diebus nostris! — Viešpatie, duok taiką mūsų dienoms!"

Dr. V. Kazlūnas

ŽYDĖS SIMONĖS WEIL KELIAS Į KRISTŲ

Vienas kitas išblaškytųjų Izraelio sūnų atsigrįžta į Kristų. Reti tai žmonės, tačiau atsivertėlių istorija žino jų nebe vieną. Savo laiku visus stebino mintytojas Bergsonas, kuris buvo atkeliavęs taip arti Kristaus, kad betrūko tik paskutinio žingsnio — krikšto. Pastarajam betgi nesiryžo, ir nukeliavo amžinybėn nepaženklintas Kristaus ženklu, nors laidotuvių maldos buvo pavestos atkalbėti katalikų kunigui . . .

Panaši figūra iškilo Simonės Weil asmenyje. Ir ji savo dvasiniu veidu buvo visiškai atsigrįžusi į Kristų, tačiau paskutiniame žingsnyje sustojo — nesikrikštijo, manydama tokiu būdu liksianti patikimesnė Kristaus liudininkė.

Simonės Weil dvasinis kelias yra toks pagaunantis, originalus, kad šiandien daugelis godžiai skaito josios veikalus: "La Pesanteur et la grace", "L' Enracinement" ir "Atlente de Dieu". Ypač pastarasis ryškiai iškelia dvasinius autorės pergyvenimus ir glaudų, tiesiai, mistinį suartėjimą su Kristumi. Josios minčių vertintojai lygina ją su Paskaliu, "Pensees" autorium, kurio gyvenime religinis momentas buvo pats esmingiausias, ir su atsivertėliu Leon Bloy.

Nepaprastas yra Simonės Weil gyvenimas. Iš pat mažens ji rodė palinkimą aukotis. Užaugo labai skurdžiose sąlygose ir tame skurdume ji sugebėjo atrasti dvasinių deimančiukų. 1914 m., būdama vos 5 metų, atsisako nuo gaunamo cukraus ir siunčia į frontą kareiviams (Prancūzijoj). Žiemą vaikšto ji basa, kad neišsiskirtų nuo vargšų. Įstojusi mokytojų seminarijon 1928 m., metasi į kraštutinių kairiųjų sąjūdį, visomis išgalėmis remia darbininkų streikus, renka aukas bedarbiams, žygiuoja kartu su jais raudonose manifestacijose. Gavusi mokytojos vietą Puy gimnazijoj, ne tik neatsiskiria nuo kairiojo sparno, bet dargi visą savo algą išdalina bedarbiams, sau pasilikdama tik bedarbio normą. Vėliau, palikusi gimnazijos mokytojos vietą, nuėjo į Renault įmones paprasta darbininke, kad pažintų iš arti darbininką. Ji nedarė jokios psichologinės ankietos, o tik stebėjo, gyveno ir kentė kartu su visais dirbančiais. Taip ji išgyveno ištisus metus, kol plaučių uždegimas privertė ją pasitraukti. Tose įmonėse ji savo elgesiu buvo bene krikščioniškiausia už visus ten dirbančius krikščionis, ir todėl buvo vadinama

"Vierge rouge" (Raudonoji Mergelė").

Simon Weil turėjo retų progų pažinti svetimus kraštus. Dar tebebūdama raudonųjų sąjūdyje, išėjo savanore į pilietinį Ispanijos karą, kur betgi jai neteko nešioti ginklo, nes raudonieji vadai paskyrė ją virtuvės darbams . . . Dirbo, kol nusišutino kojas, ir dėl to turėjo mesti "tarnybą". . .

1936 m., Portugalijoj beklausydama religinių giesmių, pajuto savo dvasioje keistą sujudimą - nerimą, kuris knietėjo vis ryškiau. 1937 m. Asyžiuje pirmąkart savo gyvenime atsiklaupė, nes kažkokia jėga vertė ją. 1938 m. Solesmes liturginiai himnai ir religinių anglų poetų skaitymas ją stipriai paveikė: beskaitydama George Herberto eilėraštį apie dieviškąją meilę, pasijuto, kaip ji pati sako, kad "Kristus atėjo ir paėmė mane".

Pastarojo karo metu Simonė Weil, kuri buvo dasikasusi iki universiteto profesūros, turėjo pasitraukti iš pareigų, nes antisemitiniai įstatymai to reikalavo. Atsidūrusi Marselyje, susipažino su dominikonu T. Perrin, kuris jai siūlė persikelti į kaimą— žinomo prancūzų mintytojo G. Thibon ūkin. Pastarasis mielai ją priėmė, globojo ir vėliau išleido jos pagarsėjusį veikalą "La Pesanteur et la grace". Nerimstanti S. Weil betgi jautėsi perdaug lengvai gyvenanti: panoro eiti pas ūkininką paprasta tarnaite, kad, kaip Renault įmonėse, galėtų "kaip nepažįstama tarp nepažįstamų dalintis tokių žemės ūkio darbininkų likimu". Taip ji buvo paimta tarnauti pas stambų prancūzų ūkininką . . .

Simonė Weil labai norėjo persikelti į Londoną ir įsijungti į gen. De Gaulle karių eiles . . . Ji norėjo būti pasiųsta su specialia misija į užfronte, tačiau jai buvo primenama, kad josios išvaizda greit ją išduosianti gestapo valdininkams . . .

Atvykusi su tėvais į New Yorką, ji sielojosi savo krašto žmonių likimu, trokšdama dalintis bendru vargu. Ir tada, kai pertekęs New Yorkas nepažinojo bado, S. Weil tiek tevalgė, kiek Prancūzijos gyventojai gaudavo pagal maisto korteles, nesinaudoją juodosios rinkos priedais. Ši askezė nusilpnino jos sveikatą, pasirodė džiovos ženklai, o su jais ir "Requiem aeternam . . .

Ši žydė, kurios gyvenimas dar nėra reikiamai nušviestas, ir kuri mirė be krikšto sakramento, yra ne tik herojė, bet ir savo rūšies šventoji, kuri niekad nebus kanonizuota. Josios gyvenimas, dvelkiąs Kristaus dvasia, lieka mįslė: kodėlgi jis neliko atbaigtas sakramentine malone? G. Thibon in T. Perrin nurodo kaip motyvą: nežinojimą, prietarus Bažnyčios atžvilgiu, kuriuos paveldėjo iš savo buvusio prof. filosofo Alain; reakciją prieš sustingusį savo formose judeizmą, kurio elementus matė Romos Bažnyčioje; laukimą specialaus Dievo ženklo.

S. Weil krikšto klausimas, kaip ir Bergsono, ir toliau pasilieka mįslė, tačiau jos dvasinis veidas verčia šiandien sunerimti ne vieną mąstantį žmogų, kuriam natūralizmas buvo užtrenkęs duris ne tik Bažnyčion, bet ir apskritai dvasios pasauliui. Ši aplinkybė gal ir yra svarbiausia, kodėl S. Weil savo dvasiniu palikimu ima spinduliuoti ir šiuo metu yra ieškančiųjų aktualija. O ji pati gi jiems pasakytų Attente de Dieus:

"Visoj šioj istorijoj veikiu ne aš. Dievas veikia. Aš nieku čia neprisidedu.. Jei būtų galima prileisti, kad Dievas gali klysti, sakyčiau, jog visa tai atėjo per klaidą. Bet gal Dievas nori panaudoti atmatas, atstumtus bei paniekintus".

Savo pasinešime į Kristų jauna eruditė buvo stipri ne tiktai religiniame nerime, bet ir minties kultūroj. Dėstydama įvairiuose institutuose, turėjo progos nuolat gilinti savo žiniją. Be klasinės literatūros, ji gerai pažinojo istoriją ir religijas. Rašydama savo pergyvenimus, ji užsimoja gana plačiai, originaliai, parodo didį savo dvasios lobyną. Vedamasis betgi siūlas visuose jos raštuose: kelias iš fizinio į metafizinį ir antgamtinį pasaulį.

Savo artėjime į Kristų S. Weil klausėsi daugiau vidaus balso ir pagal jį rikiavo savo mintijimą. Užtat jos idėjos, kad ir kupinos Dievo ilgesio, nevisuomet derinasi su krikščionybe. Knygoje "La Pesanteur et la grace" ji iškelia žmogaus likimą, kaip išėjusį iš Dievo-Kūrėjo, tačiau nutolusį, užsibarikadavusį kraštutinėse pozicijose: "Mes esame toliausiai nuo Dievo, prie kraštutinės ribos, iš kur, absoliučiai imant, nėra negalima grįžti Dievop". Tą grįžimą ypač sunkinąs išorinio pasaulio svoris, kuris mus slegia savo neatšaukiamu determinizmu. Vienintelė galimybė grįžti aukštyn, ir tai prieš srovę, esanti **malonė**: tik jos keliamas žmogus gali sugrįžti iš "begalinio laiko ir erdvės slėgimo". Minima malonė, kaip mistinė kelianti jėga, nužengianti į visas būtybes. Ji esanti kaip sėkla, krintanti į derlingą ar seklią žemę. Savasis "aš" turėtų išnykti, kad perspektyvoje tarp Dievo ir visatos nebūtų kliūtimi. Asmeninis išsigelbėjimas tesąs galimas, jei žmogus įsijungia visaton kaip dalelė, teieškodama visuotinės Dievo valios išsipildymo. Jungtis su Nukryžiuotuoju veikia ta prasme, kad malonės srovė kelia tarsi automatiškai visą kūriniją. Panašiai išsireiškia S. Weil ir apie Apvaizdą: Ji esanti "kažkas panašaus į mechanizmą", kuris neliečia paskiro asmens tiesiogiai, o ištisą visatą.

Čia S. Weil ryškiai nukrypsta nuo krikščionybės, kuri žmogų vertina kaip asmenį, kaip Dievo atvaizdą, ir antgamtinės malonės veikimas jame nėra kažkas automatiško, o giliai asmeniško.

Nežiūrint šio nukrypimo panteistine linkme, būdinga pastebėti, kad S. Weil, ateidama iš gana skirtingo pasaulio, jau savo artėjimu į Kristų iškėlė pagrindinį krikščioniško vidinio gyvenimo pradą — malonę. Ir čia tad pasitvirtina Pascalio paradoksas: "Nebūčiau Tavęs, Dieve, ieškojęs, jei nebūčiau radęs".

Visos žmogaus pastangos, nukreiptos Dievop, nekartą atrodo tuščios, tačiau toj tuštumoj aidi nepažįstamas, nejaučiamas, neįžiūrimas garsas, kuris pajėgia brandinti grįžimą Dievop. S. Weil žodžiais tariant, "tuštuma pritraukia malonę. Tuščios pastangos yra anas veiksmas, kurį Kristus vadina "krauti turtus danguje". Žmogaus vaidmuo šiuo požiūriu yra: "visiškai atsiduoti, be jokių sąlygų, ir tai todėl, kad gėrio ieškojime klaidžiojęs iš vienos iliuzijos kiton, atskirs tiesą tuo momentu, kai atsigrįš Dievop".

Asmeniškiausi S. Weil pergyvenimai yra surinkti leidiny "Attente de Dieu", kur jaučiamas autorės bandymas rengtis paskutiniam žingsniui— krikštui — ir kartu vidinis priešginumas. Šios dramos autorė neišgyveno iki galo — mirtis pakirto pačioj jaunatvėj. Iš jos laiškų matyti, kad klaidingas krikščionybės supratimas, jai, be kitko, pastojo kelią. Pav., ji mano, kad sakramentai veiksmingi tesą tik pakilusio dvasinio gyvenimo žmonėms. Ji nepagalvoja, kad jie įsteigti ne vien šventiesiems, bet ir nusidėjėliams. Šiaipjau intymūs jos pergyvenimai pilni gyvo atsidavimo Kristui, iš kurio ji tarsi laukia ženklo tolesniam keliui. Tai, gali sakyti, "anima naturaliter christiana."

Be religinio polėkio, kuriuo S. Weil gyveno, nesvetimas buvo ir socialinis gyvenimas. Leidinyje "L'enrasinement" ji plačiai nagrinėja pokario žmogaus problemas. Jai rūpi pakelti nužmogintą žmogų, kuris

jaučiasi išblokštas iš tvirtos tradicijos. Darbininkui ji norėtų įkvėpti šeimos židinio vertę, atitraukti jį nuo masinio fabriko ir sukurti asmeningesnį gyvenimą. Iš įmonių valdytojų ji laukia didesnės kompetencijos, ypač moraline linkme, nes jie turėtų būti kaip gydytojai, specialiai savo darbui paruošti. Iš visuomeninio gyvenimo viršūnių ji laukia profesinio gyvenimo sudvasinimo. "Socialinė sistema yra labai ligūsta, kai ūkininkas purena žemę manydamas turėjęs būti ūkininku, nes nebuvęs pakankamai gabus tapti mokytoju". "Civilizacija, persunkta darbo sudvasinimu, būtų aukščiausias žmogaus įugdymo laipsnis visatoj." Tam reikalingas religinis pradas, kuris dabar yra nustumtas mokslinio įkarščio. Reikia grįžti į sintetinę pasaulėžiūrą, kur mokslinis tyrinėjimas yra ne kas kita, kaip religinė kontempliacija.

Pr. Gaidamavičius

MOKSLAS

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO 30 METŲ SUKAKTIS

Kiekviena sveikos minties ir nuojautos tauta visais laikais suprato mokslo reikšmę visuomeniniam ir kultūriniam tautos gyvenime. Jau 1579 m. Vilniuje įsteigiama aukštoji mokykla "Societatis Jesu Alme Academia Universitatis Wilnensis". Tas garsus senasis Vilniaus universitetas pradžioje dirbo nepastebimas ir istorikų beveik nepažymėtą darbą, bet vėliau pagarsėja ir įgyja didžios įtakos. Mūsų krašto kultūrai ir tautiniam susipratimui jis turėjo didelės reikšmės. Tame universitete mokėsi visa eilė žymių mokslo vyrų, poetų, rašytojų ir mūsų tautos žadintojų ir kultūrintojų. Užtenka tik prisiminti S. Daukantas, A. Mickevičius, S. Stanevičius, Lelevelis ir eilė kitų mūsų tautinio atgimimo, mokslo ir kultūros pionierių.

Žlugus Lietuvos ir Lenkijos valstybėms, Vilniaus universitetas 1832 metais buvo rusų valdžios uždarytas, mokslininkai išskirstyti, turtai išdalinti tuo laiku veikusiems Rusijos universitetams. Nemažą jų dalį gavo Kijevo ir Charkovo universitetai. Tokiu būdu lietuvių tauta beveik ištisą šimtmetį buvo be aukštosios mokyklos. Jos sūnūs turėjo mokslo jieškoti Rusijos arba Vakarų Europos universitetuose. Visos lietuvių tautos pastangos tuo metu atstatyti universitetą nuėjo niekais, nes rusai gerai žinojo, kad mokslo tvirtovė pastos jiems kelią rusifikacijai.

Tačiau tautų istorijoj, mokslo ir kultūros kūrime įvyksta krizių, sukrėtimų ir net katastrofų. Visuomeninių, mokslinių, idėjinių ir kultūrinių krizių metu tautos ir jų vyriausybės, nusivylusios ginklų ir materialia jėga, kviečiasi į pagalbą mokslą ir kultūrą krizėms nugalėti ir gyvenimui tvarkyti naujais principais ir naujais pagrindais. Taip atsiranda daug universitetų X ir XI amžiuose, žlungant Romos imperijai. Antroji universitetų steigimo banga yra renesanso ir reformacijos laikais; prancūzų revoliucijai sukrėtus visuomeninių santvarkų struktūrą ir taip pat įnešus naujų idėjų į kultūrinį pasaulį, atsiranda vėl visa eilė naujų universitetų. Pirmajam pasauliniam karui nusiaubus beveik visą pasaulį, griuvus sostams, subraškėjus valstybinėms santvarkoms ir imperijoms, susvyravus ir nepataisomai pairus materialistiniams pagrindams, įsteigiama visa eilė naujų universitetų. Tuo laiku vien tik Europos kontinente atsirado daugiau kaip 40 universitetų. Seni universitetai pertvarkomi ir pritaikomi naujiems principams ir naujiems reikalavimams.

Nelengva būtų rasti kita tauta, kuri būtų taip giliai supratusi aukštojo mokslo židinio — universiteto — reikšmę, kaip kad lietuvių tauta ir jos valstybės kūrėjai. Dar esant Lietuvoje vokiečių okupacinei valdžiai, Valstybės Taryba Vilniuje 1918 m. lapkričio mėn. ėmėsi svarstyti statutą atkurti Vilniaus universitetui ir 1919 m. sausio mėn. norėta jį atidaryti. Deja, 1918 m. gruodžio mėn. 31 d. ir 1919 m. sausio mėn. 1 d. lenkų kariuomenė užima Vilnių, ir Lietuvos vyriausybė iš jo pasitraukia. 1919 metai yra sunkių kovų metai. Liejantis lietuvių kraujui frontuose, Lietuvos vyriausybė ir inteligentija neužmiršta ir universiteto steigimo klausimo. 1920 m. vasario mėn. atidaromi Aukštieji Lietuvos Kursai, t. y. Lietuvos Universiteto pirmtakūnas. 1920 m. gegužės mėn. 15 d. susirenka Lietuvos Steigiamasis Seimas. Tarpe visos eilės labai opių mūsų valstybės klausimų, jisai svarsto ir universiteto steigimo reikalą. Seime statuto svarstymui kiek nusitęsus, ministerių kabinetas savo posėdyje 1922 m. vasario mėn. 13 d., pirmininkaujant min. pirmininkui Ernestui Galvanauskui ir dalyvaujant ministeriams: prof. V. Jurgučiui, J. Aleksai, majorui Sližiui, prof. P. Juodakiui, Vileišiui, V. Karobliui, K. Olekai, J. Dobkevičiui, M. Soloveičikui ir valstybės kontrolieriui J. Zubrickui, nutarė, remdamasis Vilniaus universiteto įsteigimo įstatymu, 1922 metų vasario mėn. 16 dieną atidaryti Lietuvos universitetą Kaune. Universiteto atidarymą pavesta įvykdyti švietimo ministeriui.

Taip 1922 m. vasario mėn. 16 d. pirmųjų rūmų didžiojoj salėj, dalyvaujant valstybės prezidentui Aleksandrui Stulginskiui, ministeriui pirmininkui Ernestui Galvanauskui ir švietimo ministeriui P. Juodakiui, buvo atidarytas Lietuvos Universitetas Kaune. Pirmuoju universiteto rektoriumi buvo paskirtas prof. Jonas Šimkus. Teologijos fakulteto dekanu paskirtas Dr. Jonas Maculevičius (Maironis), socialinių mokslų fakulteto dekanu prof. Augustinas Voldemaras, medicinos fakulteto dekanu prof. Dr. Petras Avižonis, gamtos ir matematikos fakulteto dekanu prof. Zigmas Žemaitis ir technikos fakulteto dekanu prof. Pranas Jodelė. Tuojau buvo paskirti fakultetų branduoliai ir universitetas pradėjo mokslo ir mokymo darbą.

Teologijos fakultetui branduolį sudarė:*) Dr. Jonas Maculevičius, Dr. Pranas Būčys, Dr. Blažiejus Čėsnys, Dr. Aleksandras Grigaitis ir mag. Kazimieras Šaulys.

Socialinių mokslų fakultetui branduolį sudarė: prof. Ed. Volteris, prof. Kazimieras Būga, mag. Vincas Krėvė-Mickevičius, prof. Augustinas Voldemaras, juristas Augustinas Janulaitis, Dr. Simonas Dubnovas.

*) Titulai ir laipsniai rašomi čia tokį, kokį tuo metu įrašyti įsakyman, t. y. skyrimo rašte.

LIETUVOS UNIVERSITETO SENATAS 1929-1932 METAIS

Sėdi iš kairės į dešinę: V. Krėvė - Mickevičius — Humanit. Mokslų f-to dekanas, P. Leonas — Teisių f-to dekanas, Bl. Česnys — prorektorius, V. Čepinskis — rektorius, P. Raudonikis — U-to sekretorius, Vl. Lašas — Medicinos f-to dekanas, Pr. Kuraitis — Teol.- Filos. f-to dekanas; stovi iš kairės į dežinę: Z. Žemaitis — Matematikos f-to dekanas, K. Vasiliauskas — Technikos f-to dekanas, K. Kurtanauskas — Evangelikų Teologijos f-to dekano pavaduotojas.

Medicinos fakultetui branduolį sudarė: prof. Leonas Gogelis, Dr. med. Antanas Jurgeliūnas, Dr. med. Petras Avižonis, mag. Petras Raudonikis ir gydytojas Vladas Lašas.

Gamtos ir matematikos fakultetui branduolį sudarė: chemikas Vincas Čepinskis, gamtininkas Tadas Ivanauskas, chemikas Filipas Butkevičius, matematikas Zigmas Žemaitis ir gamtininkas Antanas Purėnas.

Technikos fakultetui branduolį sudarė: prof. Platonas Jankauskas, prof. Pranas Jodelė, prof. Jonas Šimkus, inž. Jonas Šimoliūnas, inž. Kazimieras Vasiliauskas.

1922 m. kovo mėn. 24 d. Steigiamojo Seimo priimtu statutu Lietuvos universitetas truputį pertvarkomas. Teologijos fakultetas gauna Teologijos-Filosofijos fakulteto vardą. Iš socialinių mokslų fakulteto buvo padaryti du fakultetai: Humanitarinių mokslų fakultetas ir Teisių fakultetas.

1925 m. kovo mėn. 31 d. seimas papildo universiteto statutą ir įsteigia Evangelikų teologijos fakultetą. To fakulteto įsteigimas rodo lietuvių tautos ir vyriausybės religinę toleranciją, Klaipėdos krašto lietuvių religinių ir kultūrinių riekalų supratimą.

1930 m. birželio mėn. 7 d., Vytauto Didžiojo jubiliejiniais metais, Lietuvos Universitetas buvo pavadintas Vytauto Didžiojo Universitetu.

Pirmosios bolševikų okupacijos metu V. D. Universitetas buvo vėl pertvarkytas. Buvo uždarytas Teologijos-Filosofijos fakultetas. Į visų fakultetų mokslo programas įvestas marksizmo-leninizmo dėstymas ir pats universitetas pavadintas Kauno universitetu. Bolševikų planas buvo universitetą likviduoti ir iš fakultetų padaryti atskirus institutus, akademijas. Tačiau tuo metu jie nespėjo to įvykdyti.

1941 m. liepos mėn., komunistus iš Lietuvos išvijus, Lietuvos laikinoji vyriausybė universitetui vėl grąžina Vytauto Didžiojo vardą, atidaro Teologijos, Filosofijos ir Technologijos fakultetus.

Vokiečių okupacijos metu labai sunkiomis sąlygomis universitetas savo darbą tęsė iki 1943 m. kovo mėn., kai vokiečių okupacinė valdžia universitetą uždarė ir dalį profesorių išvežė į koncentracijos stovyklas. Tačiau universiteto mokomasis personalas ir studentai, nežiūrint didelių pavojų, darbą tęsė slaptai iki pat antrosios rusų bolševikų okupacijos.

Įkūrus universitetą, buvo tik 30 vyresniojo mokslo personalo narių, 5 privatdocentai ir 20 jaunesniojo mokslo personalo narių. Vokiečių okupacijos metu jau buvo apie 200 vyresniojo mokslo personalo, keliolika privatdocentų, adjunktų ir apie 200 jaunesniojo mokslo personalo.

Iki 1944 m. pavasario universitetą baigė apie 5000 žmonių. Iš jų didžiausią procenta sudarė baigusieji

Teisių fakultetą, toliau Medicinos fakultetą ir Teologijos-Filosofijos bei Humanitarinių mokslų fakultetus. Pvz. 1939 m. gydytojų Lietuvoje buvo 1446, dantų gydytojų 686. Tik nedidelė dalis iš jų buvo baigę kitų kraštų universitetus.

Nepriklausomos Lietuvos universitetas gyvavo neilgą laiką, vos apie 18 metų ir apie 4 metus esant Lietuvai okupuotai. Tačiau jo nuveikti darbai yra milžiniški. Jis išauklėjo lietuvių inteligentiją, paruošė aukštų kvalifikacijų specialistus, kaip gydytojus, dantų gydytojus, chemikus, vaistininkus, inžinierius, juristus, mokytojus ir kitus kultūros ir mokslo darbuotojus. Lietuvos universiteto mokslinis personalas ir jo paruoštoji inteligentija sukūrė Lietuvos teisę, kultūrą, literatūrą, tyrė ir eksploatavo gamtos turtus. Dvidešimties metų laikotarpyje Lietuvos mokslas ir kultūra suklestėjo tokiu tempu ir tokiu laipsniu, kokių kitų tautų istorijoj vargu rasime. Tik patekę į svetimus kraštus, mes pamatėme, kad mūsų teisė atitiko pilna to žodžio prasmę, kad mūsų kultūra buvo aukšta, dvasiškai gili ir tautiškai originali, kad mūsų įvairūs specialistai nei kiek nesilpnesni kaip kad ir senos kultūros tautų ir senas tradicijas turinčių universitetų ruoštieji.

Mūsų krašto negausūs materialiniai resursai neleido labiau išplėsti mokslinio ir tyrinėjimo darbo. Turtinguose kraštuose dabar jau stengiamasi atskirti mokomąjį darbą nuo tyrinėjimo. Mokslininkai-tyrinėtojai stengiamasi atleisti nuo mokomojo darbo ir sudaryti sąlygas grynai kūrybai, t. y. stengiamasi tyrimų darbą išimti iš universitetų, steigiant tam reikalui atskirus tyrimų institutus. Mūsų universitetas, nors ir suprasdamas šitos sistemos moksliniam darbui privalumus, ekonominių sąlygų verčiamas, laikėsi tradicinės universitetų pažiūros. Jis statėsi sau dvejopą uždavinį: 1. ruošti kultūros ir visuomenės gyvenimui reikalingas intelektualines pajėgas ir 2. dirbti mokslinį ir tyrinėjimų darbą. Abu šitie uždaviniai uždeda universitetui pareigą padaryti sintezę mokslo srityje, įterpti naujus atskirų mokslininkų nustatytus faktus ir padarytus išradimus ir perduoti šitą sistematizuota mokslą jaunajai kartai. Mokomajam darbui trūko vadovėlių, todėl mokomasis personalas stengėsi juos paruošti ir paruošė tokių, kuriuos negėda būtų išversti ir į plačiai vartojamas kalbas. Savo straipsniais ir studijomis jie dalyvavo savo ir užsienio rimtuose moksliniuose žurnaluose. V. D. Universiteto mokslinis personalas ir jo paruoštoji inteligentija 20 metų laikotarpyje prilygo senos kultūros tautų inteligentijai ir ne vienoj srity įnešė naujų idėjų ir darbų, kurie cituojami mokslininkų, kaip senajam, taip ir naujajam pasaulyje. Su dideliu džiaugsmu tenka priminti, kad nemažas skaičius buvusių V. D. universiteto mokomojo personalo narių ar tą universitetą baigusių ir jame pasiruošusių dabar su pasisekimu dirba mokslinį ir mokomąjį darbą kaip šio, taip ir kitų kraštų universitetuose. Tai liudija Lietuvos universiteto buvusį aukštą mokslinį lygį. Visa tai buvo pasiekta lietuvių didelio entuziazmo, veržlumo, analizuoti ir sintezuoti pajėgumo dėka. Noras progresuoti, kurti, tobulėti ir tobulinti buvo akstinai, kurių dėka buvo atsiekti visuomeniniai, moksliniai ir kultūriniai laimėjimai.

Lietuvos jaunimo veržlumas į mokslus buvo nepaprastas. Jis sekė Simano Daukanto, Prano Dovydaičio ir kitų tautos pionierių pėdomis, kurie be pinigo kišenėje, kas pėsti, kas važiuoti traukė į "mokslų miestus" semtis mokslo ir kultūros. Lietuvos universitetas pradžioje tetutėjo tik apie 400 studentų. Juos sudarė daugiausia svetimtaučiai (žydai) ir iš frontų grįžę, žaizdomis ir vyties kryžiais apdovanoti šaunieji Lietuvos jaunuoliai.

Vėliau studentų skaičius didėja, keičiasi santykis, mažumos lieka tikrai mažumoje, kuriasi įvairios studentų organizacijos ir korporacijos. Studentams pradžioje visur atstovavo Lietuvių Studentų draugovė. 1925 m. gruodžio mėn. 5 ir 6 dienomis pagal registruotą studentų skaičių išrenkama studentų atstovybė. Socialistai ir žydai, pareiškę protestą, iš atstovybės išėjo ir jos darbuose nedalyvavo. Antrojoj atstovybėj jau dalyvavo visos mūsų studentų grupės ir mažumos. Pirmosios atstovybės pirmininku buvo Antanas Starkus, vėliau medicinos fakulteto patologijos katedros vedėjas ir Stuthofo koncentracijos stovyklos kalinys.

Paskutiniuoju Nepriklausomos Lietuvos laiku studentų V. D. Universitete buvo apie 5000. Apie tiek pat buvo ir vokiečių okupacijos metu.

Lietuvos studentai bendradarbiavo su kitų kraštų studentais, nes suprato, kad gerų santykių palaikymas turi mokomosios, auklėjamosios ir visuomeninės reikšmės. Mūsų studentai aktyviai dalyvavo Pabaltijo Studentų Sąjungoje, vėliau pasivadinusioj SELL vardu. Jų atstovai dalyvavo užsienio studentų suvažiavimuose ir konferencijose. Jie ruošė eilę ekskursijų į Pabaltijį, Vokietiją ir kitus kraštus. Taip pat ruošė tarptautines konferencijas ir priiminėjo ekskursijas Kaune.

V. Didžiojo Universitete organizacinis gyvenimas buvo gana gyvas. Veikiančių organizacijų universitete buvo apie 80. Jos galima buvo suskirstyti į šešias grupes: 1. ideologinės tautinės, 2. socialistinės, 3. tautinės (nacionalistinės) 4. fakultetinės, 5. mažumų ir 6. bendrosios.

Studentų santykiai su universiteto vadovybe buvo geri. Vadovybės autoritetą studentai visą laiką nuoširdžiai gerbė, nes matė ją rūpinantis jų ir viso universiteto reikalais. Su mokomuoju personalu studentų santykiai buvo nuoširdūs. Neblogi santykiai buvo ir tarp paskirų tautinių studentų.

Ideologiniu ir tautiškojo sąmoningumo atžvilgiais mūsų studentai buvo tinkamoj aukštumoj. Jie buvo jautrūs visiems opiesiems tautos reikalams. Būdami jautrūs, drauge jie sugebėjo išlaikyti kultūringą pusiausvyrą.

Mūsų studentai suprato universiteto darbą ir jo uždavinius. Prievarta mūsų universitete buvo redukuota iki minimumo. Ideali padėtis būtų, jei iš universiteto galima būtų prievartą visai pašalinti, nes universitetas yra mokslo šventovė, kur turi veikti laisva, niekuo nesuvaržyta žmogaus dvasia. Tik tokiomis sąlygomis gali tarpti mokslas.

Mūsų studentai, dažnai silpnai pavalgę ir vilkėdami neprašmatnų namini rūba, pilni jaunatviškos energijos, entuziazmo ir kūrybiškos dvasios sėdėjo laboratorijose, seminaruose, bibliotekose ir sėmėsi ten mokslinių žinių, kūrė mokslines, tautines ar kultūrines vertybes.

Mūsų studento laukdavo kaimas, parapija ar valsčius, jo pasiilgdavo atostogų metu Kaunas. Jaunesniųjų ir mažiau išsilavinusiųjų tarpe jis buvo vadas, o sendraugių ir profesorių tarpe jis buvo pasididžiavimas ir ateities laidas. Deja, destruktyvinės pasaulio jėgos buvo ir yra daug galingesnės už mūsų pasiryžimą, valia, kūrybines jėgas ir pagaliau dideles pastangas. Tos destruktyvinės jėgos mūsų universiteto mokslinį mokomąjį personalą ir

MENAS

LEONARDO DA VINCI

(Paminėti 500 metų nuo jo gimimo)

Politinio sąjūdžio pasėkoje naujai keliamos humanizmo idėjos visą 15 amžiaus epochą nuspalvino renesansu pilnąja prasme: žmonės mokėsi iš antikinio pasaulio, ugdė mokslą, literatūrą ir meną, laikydami tai būtinybe ir nepakeičiamu gyvenamojo laikotarpio ženklu. Šis žydėjimas pirmiausia pasireiškė Italijoje ir buvo toks stiprus, jog betkokie išoriniai sukrėtimai, kaip kad šiais laikais, neturėjo tokios veiksmingos įtakos. Tauta pilnu pasitikėjimu gyveno savo aplinkumoje, žvelgdama į amžinybę. Visi šios spinduliuojančios praeities atstovai, atrodo, žinojo, kad jų uždavinys ir kartu jų sprendimas turės būti pavyzdys naujoms kartoms. Meno ir kultūros paminklai buvo kuriami amžiams.

Šv. Pranciškaus Asyžiečio moksle pasireiškę prisikeliančios asmenybės ženklai šiuo renesanso laikotarpiu pražydo visu stiprumu. Žmogus troško sueiti į betarpišką individualų santykį su tuo, kas buvo aukščiausia ir švenčiausia. Šis stiprus ir laisvas individualizmas, kuris ypatingai suklestėjo menuose, likimą surišo su laikotarpiu, kuriame jis gyveno, atstovavo ar vadovavo.

Vienas iš tokių renesanso vyrų buvo Leonardo da Vinci. Negali pasilikti nepastebėta ir neįvertinta, kaip giliai laiko dvasia privalėjo būti įsiveržus į Leonardo sielą, nešdama naują šviesą tiek jo asmeniui, tiek jo antgamtinių gabumų kūrybai, kuri "viename kūne suvienijo grožį, meilę ir ištikimybę", kaip sako Vasari[1]). Toks dieviškas, — kalba toliau Vasari, — kad visi žmonės pasilieka toli už jo, ir aiškiai apreikšta, kad tokie sugebėjimai Dievo dovanoti, bet ne žmogiškomis jėgomis pasiekti. Leonardo, su nenustelbiamos kūno grožybės idealu, visuose savo veiksmuose pasireikšdavo begaliniu meilumu, lengvai nugalėdamas didžiausius sunkumus; jo didelė jėga jungėsi su miklumu, dvasia buvo kilni ir narsumas garbingas. Ir jo vardas buvo garbinamas ne tik jo laikais, bet dar labiau išgarsėjo jam mirus."

Šis didysis renesanso kūrėjas ir menininkas gimė 1452 metais balandžio mėn. 15 d. Anchiano kaime prie mažo Vinci miestelio, netoli Florencijos. Mokėsi pas to laiko garsų menininką Andreą del Verrocchio Florencijos mokykloje, kurios vardą jis dar labiau išgarsino. Didelis jo troškimas tyrinėti, kurti ir ieškoti naujų atradimų vedė jį nuo vienos idėjos ir problemos prie kitos, siekiant pilnutinių išvadų ir sprendimų. Šita ypatybė atžymi visą jo gyvenimą. Palikęs savo gimtinę ir praleidęs jaunystės metus Florencijoje, jis gyveno beveik kaip klajoklis, keliaudamas ir dirbdamas ten, kur galėdavo laisvai įvykdyti savo plačias idėjas ir kur rasdavo joms pritarėjų ir pagelbininkų. Taip jį regime Milane, Romoj, Florencijoj, Šiaurės Italijoj ir kitur. Mirė 1519 metais gegužės mėn. 2 d. Prancūzijoje, kur buvo iškviestas karaliaus Pranciškaus I, jo pilyje Cloux, Amboise.

Nepaprastais gabumais apdovanotas, Leonardas neaplenkė nei vienos mokslo bei meno šakos. Jo nepaprastas troškimas pažinti gamtos paslaptis skatino jį domėtis realiaisiais mokslais. Jo studijos ir pažiūros laikomos rimtais moksliniais darbais. Jis vienas iš pirmųjų pagrindinai išnagrinėjo žmogaus ir gyvulių anatomiją ir sukūrė naujus pagrindus perspektyvos ir šešėlių mokslui. Jis reiškėsi kaip architektas ir inžinierius. Šalia viso to Leonardo buvo žinomas kaip skulptorius (1), didelis muzikos gerbėjas, pilnas kūrybingumo improvizatorius, poetas ir filosofas. Besivadovaudamas, kad "išmintis yra patyrimo duktė", jis savo pasiektais laimėjimais mene ir moksliniu išsilavinimu toli pralenkė kitus.

Lyginant visus tuos dvasinius sugebėjimus ir galią, rezultatai nebuvo labai gausūs. Vasari rašo: "Leonardo daug ką pradėdavo, nes jis daug suprato, betgi niekad nepabaigdavo; jam atrodė, kad meno tobulybėje, tai ką jis mintimis apgriebė, nieko daugiau rankomis negalima buvo pridėti, nes jis mėgo dirbti mažų ir žavingų smulkmenų idėjose, kurių ir labiausiai prityrusios rankos nebūtų galėjusios apdoroti."

Tam suprasti ir pateisinti užtektų, rodos, tik pasakyti: Leonardo—renesanso gadynės atstovas, renesanso

---

[1]) Giorgio Vasari (1511—1574), italų tapytojas, architektas ir menininkų biografijų rašytojas.

---

studentiją išblaškė po pasaulį, nutraukė jų mokslinius darbus, studijas ir visus jų gražius ir kilnius užsimojimus. Įsiviešpatavo urvinis žmogus. Jis nepakenčia kultūringo, taurios sielos, gilaus proto ir mąstančio žmogaus, nes toks žmogus nepakenčia vergijos, išsiilgsta laisvės, pasigenda dvasios turtų. Prieš vergiją protestuodami, laisvės ilgėdamiesi ir dėl jos kovodami, nenorėdami prarasti dvasios turtų ir jų ieškodami, dalis mūsų vyresniųjų ir jaunesniųjų kolegų pasitraukė į Vakarus, kita dalis, kovodama už savo brangiuosius idealus, savo tėvynėj pastogės neteko ir pasirinko girių prieglobstį, treti už brangiausius mums visiems idealus tolimajam Sibire kenčia badą, šaltį ir skurdą.

Džiugu konstatuoti, kad dabartinė kova dėl Lietuvos laisvės vedama taip pat universitete dėsčiusių, jį baigusių ar jame studijavusių.

Mes visi suprantame, kad Lietuvai tapus vėl nepriklausoma valstybe, reikės daug mokslinių ir kultūrinių jėgų. Reikės atstatyti tai, kas per eilę metų sugriauta ir griaunama. Reikės naujų minčių, naujų idėjų ir darbų. Mes ir mūsų jaunimas turi papildyti mokslinį, kultūrinį bagažą ir praktinį patyrimą ir visa tai, laikui atėjus, panaudoti Lietuvos laisvei, jos mokslui ir kultūrai. Tikėkimės, kad į mūsų Alma Mater vėl sugrįš mūsų išblaškytos mokslinės jėgos, grįš jame dirbti svetur pasiruošę nauji žmonės, V. D. Universitete vėl suklestės mokslas, kultūra, sukurtos lietuviškos tradicijos ir lietuviška nuoširdi ir kūrybinga nuotaika. Dirbkime, kovokime ir tikėkime, kad urvinio žmogaus psichologija pranyks, kad jis užleis vietą kultūringesniam žmogui pasaulyje ir kad V. D. Universiteto 40 metų gyvavimo sukaktuves pakilioj ir džiugioj nuotaikoj švęsime jo paties patalpose, dalyvaujant mūsų vyriausybei, profesūrai, studentėms ir studentams ir jų organizacijoms su savo puošniomis vėliavomis.

Prof. Dr. J. Meškauskas

žmogus! Laiko dvasioj žmogus ir pasaulis tapo studijų centru. Senų tipų kartojimas ir schematiškas idealizmas nyko prieš neišsemiamą gyvenimo didybę. Leonardo priėjo prie pilnutinės laisvės, pilno grožio ir poezijos esmės. Kaip žmogus, jis pilnutinai atstovavo renesanso idealui — buvo tikras "uomo universale".

Nesunku suprasti, kad jo studijų centre buvo pats žmogus. "... žmogus — pasaulio modelis!", — sako Leonardo. Ir jei renesansas yra žmogaus "atradimas", tai niekam taip nepavyko "surasti žmogų ir pavaizduoti jo kūną tokiu tikslumu, kaip Leonardo. Jis sugebėjo parodyti žmogų tokį, kokį mato akis, apsuptą erdvės ir šviesos, ir taip jautriai ir prasmingai išreiškė kiekvieną sielos pergyvenimą. Savąja kūrybos dvasia jis siekė tiesos ir iškilmingumo išoriniam ir vidujiniam žmogaus vaizdavimui ir šitą palinkimą privedė prie išbaigtos išraiškos. Kovose išsiveržiantį brutalumą ir aistrą vaizdavo jis tokia pat įsitikinimo jėga, kaip ir aukščiausią dvasinio susikaupimo momentą (studijos iš "Mūšis Anghiari). Tačiau niekas Leonardo nepralenkė jauno ir besidžiaugiančio gyvenimo pavaizdavime — su žavіomis šypsenomis, žvaliomis akimis ir spindinčia sielos ramybe (Vaikai: Jėzus, Šv. Jonas ir angelas iš Madonos Grotose, angelas iš Apreiškimo). Jis nepaprastu pajautimu šalino kietą plastinių formų išpildymą ir sustingusią architektūrinę schemą, savo kūriniui suteikdamas gyvybės. Po nepaprastų studijų, sprendžiant žmogaus kūno laikyseną erdvėje, kur koncentravosi visos jo jėgos, kaip menininko ir tyrinėtojo, jis sukūrė naują portretinio meno pavyzdį, iškeldamas asmenybės pajautimą ir vidujinį išgyvenimą (Mona Lisa, kiti moterų portretai, autoportretai).

Visa eilė meiliai besišypsančių Leonardo Madonų turi irgi portretinį pobūdį. (Madonna Benois, Madonna Litta). Šį bruožą nesunku įžiūrėti ir didesnėse kompozicijose, kur gamtos rėmuose Dievo Motina globoja Kūdikėlį Jėzų, spinduliuoja šilta nuotaika. Yra tai lyg priešingybė gotikos pavaizduotoms madonoms — aristokratiškoms, pilnoms patoso. Čia Marija įsijungia į tų pačių žemiškų motinų troškimus bei lūkesčius (Madona Grotose, Trijų karalių pasveikinimas, Marija su Kūdikiu ir Šv. Ona).

Jei laiko realizmas Leonardo kūrybos pobūdį vedė į išgyvenamąją tikrovę, tai jo Grožio ir Tiesos supratimas pasitenkinimo ješko ne tik fantazijoj, bet, likdamas ištikimas krikščionybei, jis savąja išraiškos forma ir spalvomis stengiasi ją meniškai išugdyti bei įpavidalinti. Todėl norėjo jis religiniam vaizdui suteikti daugiau mitologinio pobūdžio ir, iš dalies per besiskverbiantį natūralizmą bei realistinius užkulisius, bando tai supasaulinti, kartu suteikdamas iškilmingumo ir dvasinio susikaupimo.

Taip "Paskutinės Vakarienės" freske, kuris yra St. Maria delle Grazie vienuolyne Milane (1492-99), Leonardo pagal Kristaus žodžius "Vienas iš jūsų mane išduos" suvienijo aukščiausią meninį momentą ir psichologinį apibūdinimą. Visas kūrinys dvelkia aukštu dramatiniu įtempimu, — tik pats Kristus lieka ramus. Jis — Kristus — kūrinio siela — valdo visą kompoziciją: į Jį viskas suplaukia ir užvaldanti Jo dvasia išsiskleidžia visoje savoje didybėje, suvienija judesius ir dvasinius išgyvenimus į vieningą harmoniją.

* * *

Leonardo da Vinci, atrodo, dirbo nepaprastai drąsiai ir giliu gamtos dėsningumo įsisąmoninimu, nesijausdamas tokiu būdu per mažas savoje kūrybinėje aplinkumoje. Begalinį pasaulio lobyną jis sėmėsi iš savo stebėjimų ir studijų, teikdamas visa tai savo kūriniams. Jokis kitas menininkas taip intensyviai "nebandė išplėšti gamtos ir gyvenimo paslapčių" (Dvožak). Leonardo atrado naujus kelius į loginį egzistencijos motyvavimą, bet taip pat nenutilo jo sielos variacijų skambėjimas nuo švelniausių iki žiauriausių išsiveržimo momentų. Savo paprastumu, atvirumu ir neišpasakyta kūrybine galia jis įkūnija pilnutinį Grožio idealą ir, savo kūriniais perduodamas išgyventos epochos nuotaikas, sukelia pilnutinį žavesį. Taip Leonardo da Vinci asmuo pasilieka amžiams nemirtingas.

Alfredas Kulpavičius

PIRMOJI LIETUVIŠKO MENO PARODA BRAZILIJOJE

Pirmoji lietuvių liaudies meno ir dailininkų kūrinių paroda Brazilijoje buvo iškilmingai atidaryta San Paulo mieste 1952 m. kovo mėn. 17 d. Ją atidarė San Paulo gubernatorius L. N. Garcez, atvykęs į Prestes Maia galeriją. Aukštas svečias labai domėjosi lietuvišku menu, ypač liaudies dirbiniais.

Paroda truko dvi savaites ir buvo labai gausiai lankoma. Ją surengė S. P. Lietuvių Menininkų Klubas, kurio pirm. yra K. Amrazevičius. Liaudies meno eksponatai pasišventėlių parodos talkininkų buvo surinkti iš daugiau kaip 100 asmenų, daugiausia moterų, atsivežusių tas grožybes iš Tėvynės. Tačiau buvo ir tremtyje bei Brazilijoje padarytų daiktelių, kurie taip pat akį vėrė savo gražumu ir lietuviškumu.

Paveikslų parodai pateikė keturi, tiksliau, — trys dailininkai, nes ketvirtas, Kasperavičius, iš Belo Horizonte teatsiuntė tik tris kūrinius.

Daugiausia paveikslų davė dail. Stančikaitė-Abraitienė, net 90! (grafikos — 33, tapytų aliejumi — 33, tempera — 13, o likusieji — iliustracijos vaikų knygai). Turint galvoje, kad ji atvyko į Braziliją tik prieš penketą metų, toks kūrybinis derlius parodo jos nepaprastą darbštumą. Dailininkės spalvos yra drąsios, gerai suderintos, teptuko pabraukimas stiprus, kartais vyriškas. Kiek lietuviško turinio paveikslų tonai yra grynai lietuviški, tiek Brazilijos grožybes vaizduodama dailininkė atranda tikrą "deginantį" braziliškų spalvų derinį. Ji ypač stipri linijų valdyme, ir gaila, kad tiek mažai pateikė portretų, darytų anglimi. Jie kaip gyvi!

A. Kairys davė 75 paveikslus, daugiausia Europos vaizdų, keletą portretų. Jie beveik visi daryti aliejumi, o keletas — tempera. A. Kairys yra dalyvavęs tarptautinėse parodose ir laimėjęs premijų, yra visai brendęs kūrėjas: santūrus, kuklus, neieškąs efektų, tačiau labai subtiliai perduodąs drobei gamtos dvasią. Kompozicijų jo kūryboje beveik nematyti, tačiau visi jo darbai yra labai nuotaikingi ir daro stipraus įspūdžio.

Dail. M. Ivanauskas pasirinko savo kūrybai medį, kurį meniškai nuspalvindamas gauna ypatingų efektų, ypač dar panaudodamas gamtos sukurtas dėmes medžio lentoje. Jo "Baltijos lelijos" yra labai paprastos kompozicijos požiūriu, tačiau daro visai čiurlioniško įspūdžio savo skaidrumu, nors šiaip dailininkas mėgsta niūrius tonus ir tragiškas temas. Suprantama, tai įtaka nesenų pergyvenimų tremtyje. Gaila, kad Mikalojus Ivanauskas savo gražiuose religiniuose motyvuose (Kristaus galva, Skausmingoji Dievo Motina) pasinaudojo senomis graviūromis (ką dail. aiškiai pažymi). Jo moters galva — nuostabiai gražus portretas — parodo, kad Ivanauskas yra originalus ateities dailininkas.

Bendrai suglaudus: 170 dailininkų kūrinių ir per tūkstantį liaudies meno eksponatų, gražiai skoningai išdėstyta didžiulėje galerijos salėje, teikė tokį gausos įspūdį, kad atrodė, jog visa tai tiesiog iš Lietuvos atvežta su didele ministerijų parama.

VISUOMENINIS GYVENIMAS

Tačiau tikrovė yra ta, kad visa tai yra padaryta kelių pasiaukojusių idealistų užsispyrimu ir visų gerųjų tautiečių broliška talka. Net staklės buvo surastos, verpimo ratelis, drabužiams kočioti įnagiai: visa tai buvo demonstruojama lankytojams!

Parodos surengimas ir didelis jos pasisekimas yra laimėjimas Lietuvos vardui.

Jurgis Normantas

LIETUVIŲ ŠEIMA AMERIKOJE

Senieji lietuviai imigrantai, daugiausia jauni atvykę prieš pirmą pasaulinį karą Amerikon, tuojau kūrė šeimas. Iš tikro lietuvių bažnyčių registruose matome, kad daugiausia vedybų buvo tarp 1911 ir 1917 metų. Kaip pavyzdį galime imti šv. Jurgio parapiją Clevelande. Joje jungtuvės pasiekė didžiausią skaičių 1915 m. Paskui jos palengva mažėjo ir iki šių dienų savo pirmykščio skaičiaus nepasiekė. Senieji dar gerai prisimena, kad didesnėse lietuvių bažnyčiose tiesiog eilės jaunavedžių stodavo prie altoriaus. Žinoma, Amerikoje sudarytos šeimos, taip pat ir atvažiavusios į šį kraštą susidūrė su visai nauja aplinkuma, kuri turėjo jų gyvenimui labai didelės įtakos. Taigi lietuvis sodietis ir jo šeima, dažnai patekę į Amerikos didmiestį, buvo priversti kurti naują gyvenimą visai kitose sąlygose.

Pirmas žvilgsnis Amerikos lietuvių šeimon mums pasakys, kad joje senovinė tėvų pagarba yra sumažėjusi.[1]) Vaikai yra įgavę net tam tikros viršijimo dvasios tėvų atžvilgiu, nes iš tikro jie daugelyje dalykų savo tėvus pralenkė. Kai kurie vaikai "belenktyniaudami" jau taip nutolo nuo savo tėvų, kad tėvams sunku su jais susikalbėti, pasitarti; negalima jiems nei pasiguosti. Mat, vaikų kalba yra anglų kalba, tėvų gi — lietuvių (angliškosios tėvai nepajėgė išmokti); vaikų tėvynė (jie taip galvoja) yra turtinga Amerika, tėvų — neturtinga Lietuva. Vaikai yra natūraliai suaugę su Amerikos aplinkuma, tėvai yra šiaip taip prie jos pripratę, bet dažnai dar prisimena savo Lietuvą ir daug kuo ten gėrisi. Ir taip kai kurie jų vaikai pasidarė jiems daug svetimesni, kaip kiti "krajavi" lietuviai. "Nei pasitarsi su jais, nei pasišnekėsi: "Tačiau vaikai vis vaikai. Lietuviai tėvai juos myli ir jais rūpinasi, nes, girdi, visų čia gimusieji vaikai yra tokie.

Tėvo autoritetas lietuvių šeimoje irgi krito. Aplamai lietuvių šeima buvo patriarchalinė, tai yra, šeima, kurioje tėvas turėjo pirmenybę ir vyriausią valdžią. Amerikoje tėvo teisės lietuvių šeimoje po truputį mažėjo ir keitėsi, o motina įgavo vis daugiau valdžios ir privilegijų. Motina pradėjo daugiau net negu tėvas rūpintis šeima, nes tėvas dienos metu dirbo fabrike, o vakare jau buvo pusėtinai pavargęs. Motina dažnai turėjo praktiškai valdyti visą šeimos turtą: ji pirko reikalingiausius dalykus, jai tėvas "pėdę" (padaryta iš anglų kalbos žodžių **pay day** — mokėjimo diena) įteikdavo. Kitos gi moterys rodydavo daug nepalankumo vyrams ir net pritaikydavo tam tikras sankcijas, jeigu jų vyrai mažai uždirbdavo, arba "pėdės" dalį sau pasilaikydavo. Užaugę vaikai vesdavo ar tekėdavo, dažnai mažai kreipdami dėmesio į tėvų patarimus, nurodymus. Juk "ne 'mamė' ar 'papė' gyvens, bet aš. Kam jiems taip rūpintis?"

Savo studijoje apie lietuvių šeimą Amerikoje kun. Dr. J. Bogušas tvirtina, kad apskritai lietuvių šeima šioje šalyje yra mažesnė už šeimą Lietuvoje.[2]) Studijavęs 5000 lietuvių šeimų Amerikoje (sukurtų imigrantų ir pirmosios kartos) didumo atžvilgiu, surado, kad lietuvių šeimą sudaro 3.5 nariai. Tuo tarpu Lietuvoje šeima aplamai buvo sudaryta iš 5 narių. Atskirose lietuvių apgyventose vietose yra tam tikro įvairumo. Pavyzdžiui, Brooklyn, N. Y. lietuvių šeima turi 3.38 narius, o tuo tarpu kai kuriose Pennsylvanijos vietose lietuvių šeima yra kiek didesnė — turi 3.7 narius. Apskritai Amerikos lietuvių šeima yra truputį mažesnė už bendrą Amerikos šeimą, kuri 1940 metais turėjo 3.8 narius.

Amerikos lietuvių šeima yra daugiau biologinio pobūdžio, tai yra, joje randami daugiausia tik tėvai ir jų vaikai. Tačiau pasitaiko dar rasti tokių šeimų, kuriose šalia tėvų dar gyvena ištekėjusi jų duktė arba vedęs sūnus su savo šeimomis. Sunku pasakyti, koks procentas tokių didesnių šeimų yra. Tas pats Dr. J. Bogušas tvirtina, kad jos gali sudaryti iki 40-60 procentų visų lietuvių šeimų Amerikoje. Naujojoje Anglijoje šis procentas yra kiek mažesnis. Mano manymu, šiais laikais (1952) šis procentas yra sumažėjęs iki kokio 30 ir dar yra tendencijos mažėti, nes lietuviai vis labiau ir labiau prisiima Amerikos dvasią, kad visoki "in-laws" — žmonos ar vyro tėvai — tiktai kenkia geram šeimos sugyvenimui. Tad geriau, kad jie gyventų toliau.

Tautiniu požiūriu mišrios vedybos Amerikos lietuvių tarpe pradėjo labai daugėti po 1920 metų; jos augo iki antrojo pasaulinio karo, jų skaičius yra nemažas ir dabar, nors naujieji lietuviai imigrantai gal tą kilimą šiek tiek sumažins. Pavyzdžiui, Waterbury, Conn. pagal šv. Juozapo lietuvių parapijos registrą, 1909 metais tautiškai mišrios moterystės, įvykusios parapijos bažnyčioje, siekė 4%; 1927 metais toje pačioje bažnyčioje šios moterystės pasiekė jau 21.3%; 1934 — 43%; 1941 — 46% ir 1945 metais jau buvo pasiekę 47.8% ten pat įvykusių jungtuvių.

Shenandoah, Pa., seniausioje lietuvių kolonijoje Amerikoje, šios mišrios moterystės, įvykusios šv. Jurgio bažnyčioje, turėjo maždaug tokį procentą: 1909 — mišrių jungtuvių nerasta; 1927 — tokių jungtuvių jau būta 30.7%; 1934 — 45.8% ir 1941—52.7%, o 1945 metais tautiškai mišrios jungtuvės čia buvo pasiekusios 71.4.

Chicago, Ill. duoda kiek geresnį vaizdą. Seniausioje lietuvių parapijoje, šv. Jurgio, 1900 metais mišrios moterystės siekė 5.5%; 1910 metais — 4.8%; 1920 jos pasiekė jau 14.7%; 1930 — 15.8% ir 1945 metais tik 25.6% visų jungtuvių, įvykusių tos parapijos bažnyčioje. Clevelande ir Custer, Mich. maždaug iš trijų vedybų dvi yra mišrios. Paprastai lietuvės kuria šeimas su lenkų, airių, slovakų, slovėnų ir vokiečių tautybių vyrais. Tautybių pasirinkimas priklauso nuo įvairių veiksnių, bet svarbiausi yra religija ir kaimynystė. Tai patvirtina ir kitos panašios studijos.[4])

Reikia dar pridurti, kad lietuvės mergaitės yra daugiau palinkusios kurti tautiškai mišrią šeimą, kaip

kad lietuviai vyrai.[5]) Dažnai galima nugirsti, kad, girdi, lietuviai vyrai neįdomūs; o lietuviai vyrai kaltina lietuves mergaites, kad jos perdaug užsikirtusios, pasipūtusios.

Religiniu atžvilgiu mišrių moterysčių lietuvių tarpe pasitaiko apie 20%, tai yra, mažiau negu apskritai Amerikos katalikų tarpe. Mišrios moterystės religiniu atžvilgiu Amerikos katalikų tarpe siekia 30% visų vedybų, įvykusių katalikų bažnyčiose. Apie 15% lietuvių vedybų vyksta ne bažnyčiose, bet kur nors valdžios įstaigose. Mažiausia vedybų pasitaiko pas protestantų dvasininkus — jos sudaro tik apie 5%[6])

Perskyros lietuvių tarpe buvo gana retos, sulyginus su perskyromis apskritai visoje Amerikoje. Iš 1000 vedybų tiktai 38.4 perskyros tenka lietuviams, o (1930—1940) apskritai Amerikoje perskyrų buvo penkis kartus daugiau.[7]) Šiuo metu, atrodo, perskyros ir tarp lietuvių yra žymiai padidėjusios.

"Pabėgimų" (desertion) nuo savo šeimos Chicagos lietuvių tarpe rastas gana didelis procentas. Tačiau sunku pasakyti, ar ir visos Amerikos lietuvių tarpe būtų toks aukštas procentas, nes studija buvo atlikta tiktai Chicagos skerdyklų rajone, kur gyvena gana didelis neturtingų lietuvių procentas. Antroje kartoje šių pabėgimų procentas yra žymiai mažesnis.[8])

Amerika jau nuo seniai yra pavadinta "melting pot" — tirpstąs katilas. Iš tikro, čia tirpsta visos tautybės, net religijos ir rasės. Kai kurie sociologai sako, kad mažiausia $^1/_3$ Amerikos negrų yra maišyto su baltaisiais kraujo. Gana daug negrų kilmės amerikiečių kasmet pereina į baltosios rasės amerikiečius.[9]) Tautiniu atžvilgiu mišrių vedybų procentas lietuvių tarpe paskutiniu laiku aiškiai liudija, kad lietuvių tautybės amerikiečiai irgi labai tirpsta. Žinoma, paduotos statistikos tikrumu galima šiek tiek abejoti, nes tautiškai mišrios moterystės parapijų registruose buvo laikomos tos, kur viena susituokiančio pavardė buvo nelietuviška. Galima iš anksto sakyti, kad buvo ne kartą suklysta, jas skirstant į lietuviškąsias ir nelietuviškąsias, nes paskutiniu laiku ne vienas lietuvis yra pakeitęs savo pavardę nelietuviška. Tačiau atsižvelgiant į kitą panašią studiją, atliktą Dr. J. Bogušo, galima tvirtinti, kad tautiškai mišrių moterysčių skaičius šiaip ar taip yra labai didelis. Štai Dr. J. Bogušo studijos daviniai:[10])

Metai	Jungtuvės	Taut. mišrios jungtuvės	Procentas—%
1900	246	4	1.6
1910	241	8	3.3
1920	334	38	11.3
1930	272	118	43.2
1940	374	212	57.2
1945	367	290	80.1

Taigi, kaip matyti, mano rastas tautiškai mišrių moterysčių procentas aukščiau pažymėtose vietose yra dar kiek mažesnis, negu Dr. J. Bogušo paduotasis. Šiaip ar taip, lietuvių tautybei išnykti Amerikoje pavojus yra labai didelis. Gal tremtiniai šį pavojų šiek tiek atitolins, bet dabar labai sunku pasakyti, nes ir jų dalis jau kuria tautiškai mišrias šeimas. Atrodo, kad Chicagoje lietuvių tautybė laikysis ilgiausiai, nes ten, dėl lietuvių daugumo, tautiškai mišrių jungtuvių yra mažiausia.

Tas tirpimas vyksta ir religine plotme, bet ne taip sparčiai. Religinis tirpimas priklauso nuo šių veiksnių: 1) katalikų grupės didumas, 2) tautinių mažumų tvirtumas, 3) ekonominis katalikų pajėgumas. Prieita išvados, kad tose vietose, kur yra maža katalikų, religiniu atžvilgiu mišrių moterysčių yra labai daug, net iki 76.3%, o ten, kur katalikų yra daug, šis procentas krinta iki 8.4. Be to, rasta, kad kur tautinės mažumos labai tvirtos, ten religiniu atžvilgiu mišrių moterysčių yra labai maža, pvz. San Antonio. Be to, ekonomiškai pranašesni katalikai kuria daugiau religiniu atžvilgiu mišrių šeimų, kaip ne taip pasiturintys.[11])

Ir religiniu ir tautiniu atžvilgiu mišrių vedybų skaičius, ypač antros ir trečios kartos lietuvių tarpe, turi tendencijos dar pakilti, nes lietuviai skirstosi ir turtingėja.

---

[1]) Bogušas, J., **The Lithuanian Family in the United States**, Nespausdinta disertacija daktaro laipsniui Fordham Universitete, New York, 1942, p. 75.

[2]) **Ibidem**, p. 98.

[3]) **Ibidem**, p. 70.

[4]) Bossard, J., "Nationality and Nativity as Factors in Marriage", **American Sociological Review**, 4: 792-798.

5) Bogušas, op. cit., p. 123.

[6]) **Ibidem**, p. p. 123, 64.

[7]) **Ibidem**, p. p. 134-135. Autorius sako, kad suvalkiečiai yra labiau palinkę prie šeimos perskyrų, kaip kiti lietuviai.

[8]) Mover, Ernest, **Family Disorganization** (New York, 1927), p. 95.

[9]) Gillette, John and James Reinhardt, **Problems of Changing Social Order** (New York, etc., 1942), p. p. 5$7-508.

[10]) Bogušas, **op. cit.**, p. 121. Skaičiai imti iš penkių lietuviai apgyventų vietų.

[11]) Thomas, John, "The Factor of Religion in the Selection of Marriage Mates," **American Sociological Review**, 16:491 (August 1951).

Apskritai Amerikos lietuvių šeima vis labiau ir labiau darosi panašesnė į bendrą Amerikos šeimą, prisiimdama ir jos ydas ir trūkumus. Išvada nėra optimistiška, bet faktų juk negalima paslėpti. Reikėtų dėmesys nukreipti bent į lietuvių likučius, kurie, giliai tautiškai įsąmoninti, galėtų dar gana ilgai laikytis, kaip tautinis vienetas. Visa viltis — tvirti lietuviai inteligentai Amerikoje ir kiti sąmoningi lietuviai, kurių, tiesa, nėra labai daug. Tačiau ir jų labai daug eina su bendra amerikonizmo srove. Tai gal natūralu, bet lietuvių tautai yra didelis nuostolis.

Kun. Dr. K. Širvaitis

* * *

— **"Aidų" grožinės literatūros premija** balandžio 20 dieną buvo paskirta Jonui Aisčiui už jo lyrikos knygą "Sesuo Buitis".

Iškilmingas premijos įteikimas įvyko balandžio 27 dieną dainos ir literatūros vakare New Yorke. Ta proga A. Vaičiulaitis, premijos komisijos pirmininkas, apibūdino laureato kūrybą, komisijos sekretorius Bern. Brazdžionis perskaitė paskyrimo aktą ir Rašytojų Draugijos pirm. B. Babrausko sveikinimą. Premiją įteikė T. Justinas Vaškys, Lietuvos pranciškonų provincijolas. Po to kalbą pasakė Jonas Aistis.

Koncertinėje dalyje dalyvavo solistai Juzė Augaitytė ir Stasys Baranauskas. Savo kūrybos skaitė Mykolas Vaitkus, Vlada Proščiūnaitė, Kazys Bradūnas, Henrikas Nagys ir Jonas Aistis.

* * *

Iš pravesto AIDŲ FONDO vajaus Aidų skaitytojų tarpe šiemet sausio mėnesį gauta pelno $203.95. Iš Aidų Fondo yra skiriama pamečiui Aidų premija už grožinės literatūros bei mokslo veikalą.

Aidų Fondo pirmą premiją: $75.00 laimėjo: Liūdas Mikalionis, Brooklyn, N. Y.; antrą premiją: $50.00 — J. Reinys, Chicago, Ill.; trečią premiją: $25.00 — Z. Jonynas, Chicago, Ill.; ketvirtą premiją: $25.00 — S. Augulis, Paterson, N. J.; penktą premiją: $25.00 — J. Draugelis, Cedar Lake, Ind.

Visiems AIDŲ FONDO RĖMĖJAMS leidėjai taria nuoširdų ačiū.

* * *

Aidų komplektui sudaryti trūksta Vokietijoje leistų Aidų **Nr. 1, 2, 12.** Jei kas turi šių numerių, prašome siųsti adresu:

A I D A I
Kennebunk Port, Maine.

Už prisiųstus numerius bus atlyginta.

Redaguoja — Antanas Vaičiulaitis • Meninė priežiūra — Telesforas Valius
Leidžia — Tėvai Pranciškonai

Redakcijos adresas: Ant. Vaičiulaitis, 85-64 144th St., Jamaica 2, N. Y.
Dailininko adresas: Tel. Valius, 84 Pine Crest Rd., Toronto, Ont., Canada
Administracijos adresas: AIDAI, Kennebunk Port, Maine

